

ГЕОГРАФИЈА НА НАСЕЛБИ - Општина Демир Хисар -

Проф. д-р Никола В. Димитров

ГЕОГРАФИЈА НА НАСЕЛБИ

- Општина Демир Хисар -

**Битола
2017**

Проф. д-р Никола В. ДИМИТРОВ
ГЕОГРАФИЈА НА НАСЕЛБИ
- ОПШТИНА ДЕМИР ХИСАР -

Издавач

Проф. д-р Никола В. Димитров

Рецензенти

Проф. д-р Менде Солучевски

Проф. д-р Цане Котески

Јазична редакција - лектура

Проф. д-р Трајко Огненовски

Компјутерска и техничка обработка

Проф. д-р Никола В. Димитров

Дизајн на корица

Проф. д-р Никола В. Димитров

СОДРЖИНА

Вовед	5		
1. Бабино	7	23. Мало Илино	53
2. Базерник	10	24. Мренога	54
3. Бараково	11	25. Ново Село	56
4. Белче	12	26. Обедник	58
5. Боиште	13	27. Прибилци	60
6. Врезово	15	28. Радово	62
7. Вардино	17	29. Ракитница	63
8. Велмевци	19	30. Растојца	65
9. Вирово	21	31. Света	66
10. Големо Илино	23	32. Сладуево	68
11. Граиште	25	33. Слечче	70
12. Демир Хисар	26	34. Слоештица	74
13. Доленци	31	35. Смилево	76
14. Единаковци	34	36. Сопотница	80
15. Жван	35	37. Стругово	84
16. Железнец	38	38. Суво Грло	87
17. Журче	40	39. Суводол	87
18. Загориче	44	40. Утово	89
19. Зашле	46	41. Церово	90
20. Кочиште	48	Исчезнати села	92
21. Кутретино	50	Прилози	98
22. Лесково	51	Литература и други извори..	104

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

911.373(497.786)"2014/2016"

911.375(497.786)"2014/2016"

ДИМИТРОВ, Никола В.

Географија на населби : општина Демир Хисар / Никола В. Димитров.
- Битола : Н. В. Димитров, 2017. - 107 стр. : илустр. ; 30 см

Библиографија: стр. 104. - Содржи и: Прилози

ISBN 978-608-65616-4-2

а) Географија на населби - Урбани средини - Демир Хисар - 2014-2016

б) Географија на населби - Рурални средини - Демир Хисар - 2014-2016

COBISS.MK-ID 103622410

В О В Е Д

Научната дисциплина Географија на населби, во Република Македонија е недоволно апсолвирана. Имено, преку ваков географски пристап, досега се објавени само неколку книги за населбите во општините. Во тој поглед, оваа, книга е една од ретките во која на едно место се дадени најважните податоци за населбите во Општина Демир Хисар.

Општина Демир Хисар се наоѓа во југозападниот дел од Република Македонија. Зафаќа површина од 480,13 км² со 8.282 жители (проценка од 31.12.2015 г.) распоредени во 41 населба. Додека пак, природно географската целина Демир Хисар или Железник (зафаќа површина од 560,83 км², додадени се плус селата Мало Црско – 12,1 км², Големо Црско – 18,2 км² и Цер – 50,4 км²) микро регионално е поделена на две помали географски целини: Долен Демир Хисар со 35 населби и со поголеми рамничарски површини и Горен Демир Хисар со 15 населби и со типичен планински релјеф, или вкупно во двете микрорегии, во почетокот на XX век имало 50 населби.

Публикацијата што ја претставуваме пред читателската публика има за цел да ги претстави основните географски, демографски, аграрно - структурни, стопански и други карактеристики на населбите во денешна Општина Демир Хисар, но и да даде општи податоци и за исчезнатите села. Податоците изнесени во книгата се добиени од повеќе извори а потврдени со теренско истражување реализирано во текот на 2014, 2015 и 2016 година.

Во книгата поместени се податоци за следни елементи: географска положба, географски координати, површина на атарот, надморска височина, сообраќајна поврзаност, потекло на името, првите жители, важни историски факти, бројно движење на населението, миграциони движења, податоци за верските објекти, за стопанските одлики и слично.

Прегледот на населбите е поместен по азбучен ред за лесно и брзо пронаоѓање од страна на корисникот.

На крајот од книгата во прилог дадени се неколку табеларни прегледи и користена литература.

Се надеваме дека публикацијата ќе има практична применлива вредност за општината но и за повеќе организации и институции со што трајно ќе се зачува за идните поколения.

Авторот

Патна карта на Општина Демир Хисар

1. БАБИНО

Селото¹ Бабино е сместена во горното сливно подрачје на Црна Река – на источните огранки на Плакенска Планина. Тоа значи дека е лоцирано во дол во кој протекува Мала Река. Селото е ридско на надморска височина од 750 м. Од патот Битола – Кичево е оддалечено околу 2 км., а од центарот Демир Хисар 18,5 км., додека од Битола 38 км.

Географските координати на селото се: 41°17'58" N – северна географска широчина; и 21°04'47" E – источна географска должина. Атарот на селото зафаќа простор од 9,9 км², (864 ха), од кои шумите заземаат површина од 477 ха, на обработливо земјиште отпаѓаат 236 ха, на пасишта 161 ха. Од север се граничи со Железнец, од исток со Доленци и Жван, од југ со Слоештива и од запад до Базерник и Мало Илино. (Види: Административна карта на Општина Демир Хисар)

Официјалното име на селото е Бабино, неговите етници: *бабинец* (м.р. ед.), *бабинци* (м.р. мн.), *бабинка* (ж.р. ед.), *бабинки* (ж.р.мн.), а ктетикот² е *бабински пр.* *Бабинска Река*, додека народно се именуваат: *бабинец, -ка, -ци*,

Бабино се споменува и во првиот попис од Турците во 1467/68 г. и во

вториот од 1568 г. Во 1468 г. запишани се имињата на следниве жители во пописните тураски дефтерим Бабино се споменува и во пописните турски дефтери од XV век (1467/68 г.), лист 31: Дојчин, син на Стајко; син на Дојчин; Михо, негов брат; Димитри, син на Новак; Рајчин, негов брат; Продан, негов брат, Рајко, син на Јован; Миле, син на Којо; Петко, негов брат; Стојко, син на Драгиша; Трајко, син на Никола; Душман, син на Грубан; Раде, син на Јован; Божик, син на Дојчин; Петко, негов брат; Пејо, син на Новак; Стале, син на Богдан; Радош, негов брат; Рајо, син на Грубан; Милош, сиромав; Стојан, син на В'лкан; Мелко, негов брат; Бојан, син на Драле³. Во 1468 год. селото имало 27 семејства, и 2 неженети, или вкупно 137 жители⁴. Плаќале данок на приход од 2005 акчиња за: пченица, јачмен, улишта, данок за свињи, за воденици, за лозја, за бостан, за свадбарина и испенце (данок кој го плаќале само христијаните) и тоа 725 сребрени турски пари.⁵ Бабино било село, во непосредна близина имало мезра.

Селото било тимар на Омер, син на Илјас, и претставувал берат од пашата. Бегот на селото секоја година учествувал во војна. Самиот како буруме, носел со

¹ Селата имаат атар, општините – подрачје, околиците регион или област, додека државите свои територии.

² Во текстот се употребени лексички поими кои ги имаат следниве етимолошки значењата: *етник* – назив на жител, крај или земја (на пр. Македонец е *етник* на Македонија), *ктетик* – припадник на една област (битолски), синтагматска група од два или повеќер збора што во реченицата прават една целост; супстан-тицизација лингв. Претворавање на други зборови во категорија на именски зборови; суфикс - грам. Зборообразувачка наставка (морфема), јазичен елемент со кој, со додавање на општиот дел од зборот се градат нови зборови.

³ Во Опширниот пописен дефтер број 993 и 988 од 1468 г. (Пописот опфатен од лист 1-10 на Дефт. бр. 993 и од лист 11 -97 на дефт. број 988). М. Соколовски, *Турски документи за историјата на македонскиот народ*, Скопје, 1971, стр. 157/8 За другите села се менуваат само страниците.

⁴ Според статистичката пресметка просечно во едно семејство живееле по 5 члена, неженетиот бил единец, додека семејствата на вдовиците се множеле со 4 лица.

⁵ Во Опширниот пописен дефтер број 993 и 988 од 1468 г. (Пописот опфатен од лист 1-10 на Дефт. бр. 993 и од лист 11 -97 на дефт. број 988). М. Соколовски, *Турски документи за историјата на македонскиот народ*, Скопје, 1971, стр. 157

себе: целебија 1 и голем шатор 1. Не одењето во војна значело одземање на имотот и престанување на титулата бег на селото. Бабино било интересно село.

Во 1568 г. имало 140 жители. Полето им било убаво – родно, плодно. Најмногу жнееле јачмен и пченица. Имале и воденици, поставени на Бабинска Река.

Името на населбата Бабино се споменува и во Слепенскиот кодик од XVI век.

Во 1900 година Бабино имало 430 жители, во 1905 г. 480 ж., во 1931 година 560 жители. По Втората светска војна, како резултат на миграција село – град, бројот на жители почнува да се намалува. Така, во 1948 година бил 547 жители, во 1961 г. 451 ж., а во 1971 година 320 ж., во 1981 г. на 194 ж., во 1994 година на 70 жители⁶. Бабино имало околу 80 куќи, од кои поголемиот број не се во функција, т.е. не живеат семејства во нив. Во 2002 година бројот на жители се намалил на 34, додека во 2015 г. на околу 10 постојани жители, додека пак бројот на привремени жители во летниот период се зголеми на 100-200 жители. Куќите во Бабино сидани се со кршен камен со карактеристична темна кафејава боја. Покриени се со ќерамиди, освен мал број со камени плочки, додека помошните објекти се покриени со ’ржаница. Куќи од постар тип не постојат поради тоа што се срушени или распаднати. Наредени се во еден ред, покрај патот кој е прилично тесен, колку да собере една воловска кола со литри, наполнета со снопе.

Селото има полјоделско-шумарско карактер. Во селото има продавница која од неодамна е затворена. Во центарот на селото се наоѓа споменик на паднати

борци во Илинденското востание и НОБ.

Во Бабино има библиотека „АЛ-БИ“ со преку 20.000 наслови разновидна литература. Првите книги биле донесени во 1882 година од Багдат, Техеран, Дамаск, Истанбул, Анкара на персиски, статотурски и арапски.

Во библиотеката има и книги на старословенски јазик, како и бројни вредно документи и ракописи.

Во состав на библиотеката има театар на отворено, мала етнолошка поставка, а во дворот спортски реквизити за деца, неколку маси, клупи и со простор за скара. Дворовите им биле заградени со сидани авлии од плитар, додека кај помал број со плет. Во дворот имаат гумно, сега обраснато со тревје, во средината стожер. Поголемиот број на надворешните врати (порти) се од стари изветвени штици, заковани со самоделски брука - шајки. Катанците им се веќе зарѓани и тешко може да се отвораат. Но, жапките до катанците се ’рѓосани, дури уште и паднати, та може човек слободно да влезе во дворот. Во поголем број на дворовите, на десната страна при влезот сè уште постојат маслинови дрвја, засадени од некои претци – симбол за живот во таа куќа.

Христијански празник на селото е Св. Никола летен, на 2 јуни. Тогаш на сретсело се собира голем број народ. Секоја фамилија има своја куќна слава. На 8-ми јуни за време на „Духовден“ се организира голем народен собир „Бабински средби“.

Од Бабино има голема емиграција во странство и во градовите на Р.Македонија.

Храм Св. Никола во Бабино. Црквата е градена во 1858 год. од кршен камен, реновирана околу 1928 г. и повторно дограден трем и препокривана каде била оштетена во 60- год. на XX век. Со цел на зајакнување на градбата на

⁶ Демографските движења на руралните демирхисарски населби се прикажани на посебни табеларни прегледи по години и села кои се составен дел на дело „Населбите во Демир Хисарската Општина“, заради подобра прегледност. (Авторите).

северната и на јужната страна има пиластри. Отворите, венецот и апсидата изработени се од делкан бигор. Црквата е покриена со ќерамиди и камени плочки над апсидата. Во црквата влегува осветление од четири прозорци мали кои се сместени на јужниот сид во два реда. На источната страна исто така има два мали отвора за осветлување, а влезот во црквата е од западната страна, каде подоцна е дограден трем.

Над влезот на црквата се наоѓа натпис со податоци за времето на градењето – 1858 год. Исто така, постои натпис над влезната врата на кој пишува дека црквата е зографисана во 1888 год. од зографите браќата Јосиф и Јаков Радевиќ. Во непосредна близина на црквата се наоѓа камбанаријата, која во долниот дел е сидана со камен.

Околу црквата се наредени гробиштата. Голем број од нив се руинирани, пропаднати, дури и некои се од горниот дел потревени. Имињата на покојните времето ги излижало и затемнило.

Топлички манастир. - Се наоѓа во непосредна близина на селото Бабино. Храмот на Топличкиот манастир е сложена архитектонска целина составена од главна црква или наос (машка црква), нартекс (женска црква) на западната страна и северен параклис⁷ Доградениот

⁷ **Наос, нартекс, пшараклис, апсида, апсиода и олтар** – претставуваат делови од црквата. **НАОС** (машка црква – дел каде стојат мажите) е дел од црквата каде што стоил ликот на божеството на кое е посветен храмот. - **нартекс** (женска црква – прсостор за жените за време молитва) каде што стојат жените за време молитвата, одвоен е со столбови и аркади од главната просторија (наосот), , именувано како црковно предворје. **параклис** – архитектонски мала црквичка прилепена до голема црковна зграда или вклопена во неа, или капела за посебни намени како на пр. Гробница на црковни великодостојници, крстилница, и за др. потреба. **апсида** – надворешниот дел на олтарот, ;кружен шростор на црква или на др. вид градба, натсводенсо полукуполаа. **апсидиола** – мала хорска капела.

дел од јужната страна е во урнатини. Конаците на манастирот, исто така, се урнати. Според написот на западниот сид на влезот, црквата е живописана во 1537 г. од зографот Димитар од с. Леунново. Црквата е еднокорабна градба, зајакната до внатре со два пиластри на северниот и на јужниот сид и покриена со полукружен свод. Има тристрана апсида внатре со две ниши од северната и јужната страна. Црквата е сидана со кршен камен. Надвор и отворите се од обработен бигор. Најпрво црквата била покрие на со камени плочи, но подоцна, кон првата половина на XX век препокриена со ќерамиди. Нартексот на црквата има правоаголна основа. Во црквата има влез од западната страна и два отвора на северниот и на јужниот сид. Покриен е со свод и двоводен покрив од ќерамиди. Висината на нартексот е пониска за околу 1 м. од висината на наосот. Сидането е извршено со кршен камен во варов малтер.Сводот е од обработен бигор а со вметнати каначиња за олеснување и акустика.

Параклисот е на северната страна има издолжена трапезоидна основа и се состои од два дела. Има влез од надворешна страна на западниот сид и директна врска со наосот преку отвор на јужниот сид. На источната страна има апсидален полукружен дел кој не е исфрлен надвор. Двата дела на параклисот се покриени со сводови од кои едниот попречно поставен. Фасадите на црквата се фугирани, освен делот на нартексоткој е грубо сидан и има длабоки фуги. Подот е од камени плочи. Фреско-живописотво црквата е целосно сочуван.

Над селото во 2011 година пуштена е во употреба мала протечна хидро централа. Во селото има 4-5 пчелари кои заедно имаат над 300

Олтар – место во храм каде што се врши главниот дел на богослужението (во православните цркви одвоен со иконостас).

сандуци. Во селото повремено работи и продавница.

Рибникот „Бабино“ располага со над 5 милиони единки на риба и производство од 50 тони риба годишно. Во склоп на рибникот работи и ресторан со капацитет од 50 маси и 300 – 350 седишта, со затворен простор и отворена летна бавча. Најчесто се служи речна риба и рибни специјалитет, но и скара. Околината на рибникот и ресторанот е во убава, уредена и чиста природна средина збогатена со флора (разна ливадска и планинска вегетација) и фауна (мини зоо - кокошки, мисирки, зајаци и мини аква пар од река и езеро). Во рибникот и ресторанот вработени се околу 15 лица.

2. БАЗЕРНИК

Базерник е планинско село кое се издига од 950 до 1020 метри надморска височина и низ кое теча Мала Река. Има прилично голем атар од 13 км², (1276 ха) од кои шумите зафаќаат најголема површина со 734 ха, пасиштата 370 ха и обратотливите површини се најмалку застапени со 172 ха. Од патот Битола – Кичево селото е оддалечено над 2 километри. Атарот се граничи на север со Мало Илино, на североисток со Бабино, на југ со Слоештица и на запад се издига до сртот на Плаќенската Планина каде што се допира со село Брежани во просторот на Општина Дебарца. Базерник од центарот - град Демир Хисар е оддалечено 22 км., а од Битола 51 км.

Географските координати на селото се: 41°16'56" N – северна географска ирочина; и 21°02'53" E – источна географска должина.

Официјалното име на селото е *Базерник*, неговите етници: *базерничанец* (м.р. ед.), *базерничани* (м.р. мн.),

базерничанка (ж.р. ед.), *базерничанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *базернички пр. Базернички вар*; додека народно се именуваат: *базерничанец, -нка, -ни*, Селото за првпат се споменува во пописот од 1468 г. спроведен од турската власт. **Базерник** во дефтерот е запишано со името Бачрник. Жители биле: Боговец, Белче, син на Добри; Гин, сирионав; Димитри; Герг, син на Степан; Којо, син на Кесар; Дреник; Лазар, Корче; Нетко Добри. *Лист бр. 62*. Ненче, син на Петре; Којко, син на Смаке; Јорго, син на Добрин; Велко, син на Добрин; Ѓурица, син на Стефан; Богој; вдовица Богослава; Петко, син на Дојчин; Божик, син на Дојчин; Бојо, син на Приморец.

Во дефтерот е запишано дека селото имало: 28 семејства, неженети 1 и вдовици 1, или вкупно 20, односно 145 жители. Приход заедно со испенцето имале 4.330. акчиња. Населението се занимавало со земјоделие, но имало и занаетчии – дрводелци кои правеле земјоделски алати и прибор за домаќинството од дрво (*лопати, вили, набодни, сврдли, рачки за секири, коси и сорови, па правеле колца, литри за коли, други правеле разбои, вретена, родани, мотошла, фурки, лажички, вилушки и сл.*) а имало и кумурции, варции, колари и друго. Се распределувал данокот според одредено хане. Селото било тимар⁸ на Туруд и Хисар. Заедно го уживале (тимарот) и на смена учествувале во војните. Одеде во војна самите како буруме и носеле: џебелија (оклопник)– 1, гулам 1 и мал шатор. Во 1568 год. Базерник имало 86 жители

Од ридско-планинските села оделе на печалба и биле пекари – месачи на леб. симиди и др. ситни работи за јадење

⁸ *Тимар* било најниска категорија на феудално лено што се доделува во прв ред на истакнати личности во воените походи. Лено претставувало мерка на составот на тимарот, т.е. на подарената земја, пасишта и шума.

. Вршеле и услуги со печење на ручеци – готвени тави од граѓанството. Обично до втората половина на XX век, некаде до 60-тите год. се месело леб во домаќинствата, а се носело на печење во маалските фурни. Од село Брезово оделе на печалба–обично „бркале фурниство“ брезовци низ Србија, дури и во Белград, а велмешани оделе и во Влашко (Романија кои останувале и по 30 и повеќе години. Имало и такви кои останувале за навек и никогаш не се вратиле во својата македонска земја. Населбата е мала, со брзо опаѓање бројот на жителите. Во 1900 година 350 ж., во 1905 г. 400 ж., во 1914 г. 395 ж., во 1948 г. 412 ж., за потоа бројот на жителите да почнува постепено да опаѓа, во 1953 г. 360 ж., во 1961 г. 244 жители, додека во 1994 г. бројот се намалил на 83, а во 2002 година на 52 жители. Во 2015 г. во Базерник, бројот на население изнесува 20 постојани жители; додека пак, во текот на летото бројот на временни жители се зголеми неколкукратно повеќе.

Во 2015 г. броеше 20 жители. Празник на селото им е Св. Атанасиј, на 15 мај кога цело село славело. Во селото денес има неколку кумрурции, лица кои се вработени во шумското стопанство.

Куќите се сидани со кршен и речен камен во кал, покриени со ’ржаница. Во последниве децении куќите се препокриени со керамиди, додека поголем број се урнати поради иселување од нив.

Црква во с Базерник. Црквата во Базерник е посветена на св. Атанасиј и спаѓа во прилично големите храмови во овој крај. Претставува еднокорабна градба, покриена со свод. Има петтострана апсида. Северниот и јужниот сид се зајакнати со пилистри, поврзани межу себе со лакови. Влезот во црквата е од јужната и од западната страна, каде подоцна бил дограден трем. Црквата има двоводен покрив од ќерамиди и камени плочи над апсидата.

Сидана е со кршен камен со употреба на делкан бигор на отворите и венецот на апсидата. Фасадите се обработени со фугирање, а подот со мане и плочки. Црквата е живописана во 1891 – 1895 год. еден од браќата Атанасовиќ од Крушево. Иконите на иконостасот потекнуваат од истото време и се изработени од истиот зограф. Базерничани се побожен свет. Било каде да се иселени на денот на Св. Атанасиј доаѓаат во селото за да му дадат почит и на славата и селото.

3. БАРАКОВО

Бараково е мало рамничарско село од збиен тип со над дваесетина куќи. Се наоѓа на источниот дел на Општината Демир Хисар, од левата страна на Црна Река. Селото е рамничарско на н.в. од 620 м. Од Демир Хисар е оддалечено 5,3 км, а од Битола 32 км. Атарот е мал и зафаќа простор само од 1,8 км², (177 ха), обработливите површини зафаќаат 98 ха, пасиштата 78 и само 1 ха под шуми. Атарот на Бараково се граничи, на север и запад со Журче, на исток со Единаковци, на југ Вардино, на запад и југо запад со Граиште. Географските координати на селото се: 41°15'02" N – северна географска ирочина; и 21°13'36" E – источна географска должина.

Името го добило според личното име на првиот населен жител Барак (Барако+ово село). *Барак* е лично име кое се споменува во XVI век.

Официјалното име на селото е *Бараково*, неговите етници: *бараковец* (м.р. ед.), *бараковци* (м.р. мн.), *бараковка* (ж.р. ед.), *бараковки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *бараковски*.

Во опширниот пописан дефтер од 1468 год. за Битолската каза е запишано со ојконимот *Баракова*. Во истиот дефтер се запишани имињата на следниве

жители: Којо; Агријан; Ненко; Никола; Тодор, син на Мочиш; Дабижив, син на Рале; поп Тодор, и вдовица Мара. Сите биле носители на 6 семејства и 1 вдовица или вкупно 20 жители. Приход имале и плаќале 321 акчиња. Селото претставувало дел од тимарот што му припаѓал на Мехмеди, син на Али (изразен) во пари од сума 500 сребрени пари. Плаќале данок за лен, коноп, свилена буба, за лозја и др. Селото се споменува и во дефтерот од 1568 г. со 28 жители.

Бројот на население во 1900 и 1905 година изнесувал 72 жители, во 1914 г. 95 ж., во 1925 г. 69 ж., и во 1931 година 64 жители. По Втората светска војна населението во селото се зголемило на 119 ж., во 1953 на 125 жители (максимален број), за потоа, како резултат на миграција село – град, бројот на жители да започне да се намалува, прво на 118 ж., во 1961, па на 94 ж. во 1971 г., 90 ж. во 1981 г. и 84 ж. во 1994 г. Според пописот од 2002 година селото имало 67 жители, а во 2015 година 50 жители.

Во летниот период од годината бројот на жители во селото се зголемува на над 100 жители. Празникот на селото е 21 септември (Мала Богородица). Бараковци имаат црква посветена на Св. Мала Богородица, подигната релативно во поново време (околу 1942 г.) на стари темели од некогашен храм.

Во Основа претставува еднокорабна градба покриена со низок дрвен свод. На западната страна има полукружна апсида. Покривот е од ќерамиди двоводен. Фасадите на црквата се фугирани и освен јужниот ѕид кој е малтерисан. Венцот на црквата е од камени плочи. На западната страна, во продолжение на храмот има трем.

Во селото од поодамна е затворено училиштето. Населението се занимава со земјоделие, одгледување на тутун, пченка, пченица, градинарство, а

од сточарството со одгледување овци и крави. Од селото најмногу од населението е иселено во Битола, Прилеп, Скопје, како и во САД, Австалија и на други места.

4. БЕЛЧЕ

Белче е раминчарска населба од 610 до 650 м.н.в., со над 30-тина нови куќи, непосредно сместено до град Демир Хисар и на главниот пат што води од Битола за Кичево. Од Демир Хисар е оддалечено нешто повеќе од половина км и со тенденција за присоединување до општинскиот центар. Од Битола е оддалечено 30 км. Атарот е сосема мал – одвај достигнува до 3 км² (284 ха). Во структурата обработливото земјиште зафаќа 89 ха, пасиштата 59 ха и шумите 136 ха. Селото во основа има поделски карактер, а се одгледуваат и домашни животни и птици. Белче, од север се граничи со село Прибилци и Сладуево, на исток со Граиште и на југ и запад со село Слепче. Географските координати на селото се: 41°14'41" N – северна географска ирочина; и 21°12'03" E – источна географска должина.

Официјалното име на селото е *Белче*, неговите етници: *белчанец* (м.р. ед.), *белканци* (м.р. мн.), *белчанка* (ж.р. ед.), *белчанки* (ж.р. мн.), а ктетикот е *белчански пр. Белчанско поле*. Од пред 550 години, прв што го основал селото бил некој од Дранговци кој поради убиство на некој Турчин бил принуден да бега од село Белче кое се наоѓало близу село Белчишта, Охридско.

Погрешно е тврдењето дека, Белче е ново село настанато при крајот на Османскиот период, туку напротив, се споменува уште во првиот и вториот турски дефетер. Така, во 1468 година регистрирани се следниве жители: Степан,

син на Дабе; Белко, син на Добрико; Јован, син на Трајко, Бело, син на Жоре (Журе), Степан, син на Богојче, Никола, син на казанџија; поп Трајче, Милан, син на Петко; вдовица Радислава, вдовица Стана. Бројот на семејства изнесувал 9 и 2 вдовици или вкупно 53 жители. Вкупно плаќале данок од 9.510 акчиња. Во 1568 година селото броело вкупно 88 жители.

Во 1900 година, Белче имало рамно 100 жители, во 1905 г. 128 ж., во 1914 г. 78, па во 1925 г. 89, а во 1931 година 92 жители. По Втората светска војна, како резултат на доселување на население од Горен Демир Хисар, населбата постојано се зголемува од 154 жители во 1948 година, 170 ж. во 1961 г., на 175 ж. во 1971 г., па 199 во 1981 г. потоа па 208 жители во 1994 година, во 2002 г. имало 245 ж., а во 2015 г. има над 250 жители.

Од 1951 година селото е електрифицирано, во 1978 година има водовод, а во 1978 година и асфалтен пат. Во селото е сместен фабрички погон, живинарска фарма (во мирување), 3 продавници, 1 превозник, 1 лимар и автомеханичар, 1 фризер и др. Празник на селото им е Св. Никола Чудотворец - Арбанашки (22.мај). Слава, на светецот која покрај во Белче се слави и во село Крстоар, битолско и Боротино, прилепско.

Во последниве децении од XX век и првите децении од XXI век во Белче се населуваат жители од други демирхидарски села. Така, во во Белче има доселеници од петнаесетина села, и тоа од: Вирово, Мренога, Слоештица, Мало и Големо Илино, Журче, Радово, Загориче, Света, Единаковци, Базерник, Боишта, Бабино, Брезово, Ракитница, Слоештица, Кочишта и други.

Иселени од Белче има над 30 домаќинства и тоа најмногу во Битола, Скопје, Демир Хисар, а од странство во Австралија, САД, Канада, Шведска, Германија и сл.

Црквата Св. Никола во Белче. - изградена е околу 1925 год. на стари темели и претставува еднокорабна градба покриена со низок дрвен свод. Сводот е двоводен од ќерамиди. Апсидата е полукружна од камени плочи. Од надворешна страна има четири пиластри поврзани со аркади и декорација од тули.

Фасадите на црквата се фугирани. Во продолжение на западната страна има трем. На венецот е употребен делкан камен, отворите, кошињата и апсидата. Сводот на црквата е од камени плочи.

5. БОИШТЕ

Боиште е планински село кое се наоѓа на Плакенска Планина од 910 до 958 метри надморска височина, и низ селото тече Боишла Река. Боиште го зафаќа западниот дел на Општина Демир Хисар. и неговиот атар се издига на Плакенска Планина. Атарот му е прилично голем со зафатнина од 22 км² (2110 ха). На север се граничи со Церово и Лесково, на исток со Стругово, на југ со Обедник и Смилево и на исток со село Лева Река од Општина Ресен. Покрај пасишта и шума има и обработливо земјиште, посебно по крај Боишката река. Боиште спаѓало меѓу најбројните по жители села во општината, секако до 70-тите години на XX век. Географските координати на селото се: 41°11'44" N – северна географска ирочина; и 21°06'06" E – источна географска должина.

Официјалното име на селото е *Боиште*, неговите етници: *бојитанец* (м.р. ед.), *бојитанци* (м.р. мн.), *бојитанка* (ж.р. ед.), *бојитанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *бојитански пр. Бојитански средби*.

Во 1467/8 г. Боиште било именувано со називот **Селце** и друг назив **В и ш т а** (според записот по секоја веројатност поимот виште со време се

претворил Боиште, или како друга претпоставка запишувачите наместо „Б“ ја запишале графемата „В“, со испуштаење на самогласката о. На науката не ѝ е познато како од овие ојконимии бил изведен називот Боиште⁹. Боиште е деминутивна форма на антропонимот Бојмир или Бојо кој бил првиот жител на ова село.

Во 1468 г. се регистрирани следниве семејства и неженети жители на Боиште: Димитри, син на Мосока (?) ; Бард, сиромав; Гон, син на Кокорта; Тодор, син на Степан; Петре, син на Папешка; Ненче, син на Дуклаш; Михо, син на Спасе; Петко, син на Ковач, Гего (или Гиге) Арбанаш; Микше, син на Добрин; Раде, син на Добрин; Калиле, син на Стале; Којо, син на Петре; Димитри, син на Петре; Димитри, син на Тоде; Петре, син на Беле; Рајко С-б-х-ј-а-р; Никола, син на Козлар; Петко, син на Петре, Ненче, син на Радихна; Пројко, син на Добрин; Лазор Чаме; Никола, син на Добре; Васко, стар; Добре син на Петрушин; Димитри, син на Белоград; Бошко, син на Арбанаш; Димитри, син на Душман; Бошко, брат на Богче; Герг, син на Баштре; Илија, син на Добрин; вдовица Тодора, вдовица Баја (Боја). Селото имало 30 семејства; 2 вдовици, 2 неженети или вкупно 32¹⁰. Вкупно жители 152 Боиште било со вкупно приход со испенцето 1.460¹¹. Во 1558 г.

селото Боиште имало 33 семејства и 2 неженети или вкупно 167 жители. Очигледно селото не нараснало, ниту се намалило во текот на стотите години.¹²

Боиште во текот на 20-ти век, го достигнува својот максимум, но и минимум на жители. Имено, во 1900 година имало 650 жители, во 1905 г. 720 ж., во 1914 г. 716 ж., во 1925 г. 750 ж., а во 1931 г. достигнува максимум од 765 жители.

По Втората светска војна, како резултат на емиграционо движење бројот на жители се намалува од 686 ж. во 1948, 495 жители во 1961 г., до 180 жители во 1980 година, и 22 жители во 1994 г. Според пописот од 2002 година во селото живеат 7 жители. Во последнава 2015 г. има само 2 жителя. Сепак, во летниот период од годината во селото доаѓаат т.н. „викендаши“ чии број се движи и до над 50 личности. Селски празник на селото им е на 6 мај Ѓурѓовден. Селото има две активни цркви.

Црквата Св. Петка. - Има полукружна апсида. Сидана е со камен во кал. Покривот е двоводен од ќерамиди (прво била покриена со камени плочи). Фасадите се фугирани. Црквата не е живописана.

Црквата Св. Ѓорѓи градена во две фази – првиот дел околу 1850 год.

⁹ Наша претпоставка е дека називот Вишта е близу до Боишта.. Второ: немаме сознанија од кој датум се употребува Боиште. Во време на отоманскиот период, посебно при одржувањето на Смилевскиот конгрес селото Боиште се споменува како соседно село на Смилево. Ист отака се споменува и по Балканските војни како и за време на српскиот период од 1918 – 1941 год. село што припаѓало на Струговската општина. (Забел. авторот)

¹⁰ Опширни пописни дефтери бр. 993 и 988 од 1468 г. за Битолската нахија (nahye-I Manastir), стр. 233

¹¹ **раја** - немуслиманско население во некогашна Турција, закрепостено и обременето со даноци

без никакви права. На нив можело да се врши атак и тортура без да се одговара пред власта. Посетата на турските арачлии и жандармите на селските населби, населени со раја завршувале со крвави пресметки - колежи, палежи и убиства на суров начин - со отсекување на главата, со сечење делови од човечкото тело, со обесчестување, со влечење на човекот врзан за коњ што трча и ред разни страшни измачувања. Рајата била македонското население - не се бележела како турски жители, освен како средство за користење - за обработка на земјата и одгледување на стоката.

¹² Соколовски, Методија, *Табеларен преглед на составот на населението, по Битолската нахија во 1468 и 1568 год.* - Битола и Битолско во XV и XVI век, 49 – 55 стр.

Има правоаголна основа со седмострана аосида, архитравно покриена. Аписадата е градена од делкан бигор како и венецот, отворите и кошињата. Покривот е решен на две води, од ќерамиди (првобитно од камени плочи). Фасадите се фугирани. Црквата има таваница од штици со опшивни лајсни. Фреско- живопис има само на северниот и јужниот ѕид изработен во 1878 година.

6. БРЕЗОВО

Брезово сместено е меѓу стрмните ридишта на: Осој, Присој и Габер и зазема дел од Горни Железник¹³, непосредно под планината Љубен. Селото Брезово е 47 км. оддалечено од Битола и 22 км од Демир Хисар. Брезово е сместено во дол поради што има збиена структура и изделено на повеќе маали, и низ село тече Брезовска Река. Населбата е сместена во горното сливно подрачје на Црна Река. Селото е планинско на н.в. од 840 до 1.100 м. Вкупата површина на атарот изнесува 20,8 км², (1982 ха) најмногу простор заземаат пасиштата 1213 ха, шумите 326 ха, и 443 ха обработливо земјиште. Според тоа, селото има поделско-сточарска и занаетчиска функција.

Географските координати на селото се: 41°20'31" N – северна географска ирочина; и 21°07'37" E – источна географска должина. Брезово на

севе се граничи со атарот на село Зашле и Цер (Општина Кичево, претходно Општина Другово), на исток со Кочиште и Радово, на југ со Сопотница и Доленци, и на запад со Доленци и Железнец, и малку со Велмевци.

Официјалното име на селото е *Бресово*, неговите етници: *брезовец* (м.р. ед.), *брезовци* (м.р. мн.), *брезовка* (ж.р. ед.), *брерзовки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *брезовски пр. Брезовски средби на хуморот*,

Брезово¹⁴ се споменува уште во 1468 г. во пописните турски дефтери. Во пописниот дефтер се запишани следниве жители: Јано, син на Васо; Никола, син на Мано; Ѓурко, син на Васил; Никола, син на Васо; Стојко Васо; Ѓоре, син на Стојко; Давид, син на Генади; Којо, брат на Давид; Радослав Мирослав; Доно (или Дујо), син на Мирослав; Никита, син на Мирослав; Радослав, син на Иванко; Нене, сиромав; поп Ненче; Стале, син на Нетко, син на Раде; Раде, син на Опанко; Бојо, син на Опанко; Милош, син на Опанко; Петко, син на Тодор; Тодор, син на Радослав; Димитри, син на Тодор; поп Димитри; Ивко, син на Трајко; Пејо, син на Трајко; Милош, брат на поп; Пејо, син на Миле; Јаков, син на поп; Никола, син на Јаков; Јован, син на поп; Тодор, син на Стајко; Раде Центер; Влајко Ковач; Рајче, брат на Стефан; Радослав, брат на Никола; Никола, син на Тодор; Тодор, син на Никола; Ненко, син на Тодор; Димитри, син на Ѓорго. Вкупно имало 35 семејства и 4 неженети, или вкупно 179 жители. Додека во 1568 год. имало 217 жители. Сите биле задолжени со 3.085 акчиња за приход од пченица, јачмен, бостан, за одгледување свињи и најмногу за и спенцето од 975 акчиња.

Брезово е познато и по Брсјачката буна, која се кренала 1878/80 год. во која зеле учество сите демирхисарски војводи

¹³ Железник е ојконим на просторот од Демир Хисар што се простира од топонимот „Врвот) до Турла и од Света до Боиште, кое покасно со доаѓањето на Словените се викало Брсјачија. Ојконимот Железник се употребувал за време на рановизантискиот период. Демир Хисар е простор кој природно е одделен од другите западни простори во Македонија. Се одликува со посебни климатски, стопански, етно-културни и социјални одлики. Народот е македонски со православна христијанска вероисповест.

¹⁴ Живко А. Поповски - Цветин (2003): Брезово, вчера, денес, утре, Брезово

и комити. Во текот на Илинденското востание од Брезово се бореле тројцата војводи: Никола Врба, Сотир Христовски и Костадин војводата.

Во 1900 г. Брезово имало 560 жители, во 1905 г. најмногу 800 ж., во 1914 г. 716 ж., во 1925 г. 750 ж. и во 1931 година регистрирани биле 723 жители.

Брезовци правеле добри живеалишта, Куќите им се на квадратна основа и висина од приземје и еден кат, се разбира кај поимотните жители. Сидани се со камен по целата висина, со ретка примена на бондрук конструкција,. Повеќето зачувани куќи покриени се со камени плочи. Во селото има споменик на паднати борци во НОБ и на Јордан Пиперката, и продавница. Во 1981 год. селото имало 120 куќи, денес дел од нив се напуштени и рунирани.

Најголем број од жителите се занимавале со производство на вар. Максималниот број на варници достигнал околу 40.

Друго занимање им било сточарството и пчеларството.

Помошни објекти (тремови, плевни, пондили а други ретко се среќаваат. Улиците им се прилично тесни.

Во селото имало и дрводелци кои изработувале алати за обработка на волната (фурки, родани, разбои,) алати за обработка на земјата (вили, лопари дрвени, набодни, витли и др.), предмети за домашна употреба (лажици, вилушки, ночви, таруни, сукала, штици за леб, котрита и др.

Бројот на печалбари во турскиот период изнесувал над 30, а најчесто се одело во Романија – Влашко, па во Србија, Бугарија и Америка. Вкупно иселени семејства од селото има над 150 (во Битола, Скопје, Кичево, Прилеп, Крушево, но и во Демир Хисар, Сапотница, Белче, Оризари), од кои над 30 се во странство (Србија – Јабука, Белград, Нови Сад, Крагуевац, Суботица, па во Австралија, Америка, Германија, Австрија, Шведска, Франција и др.). Во

1968 година селото е електрифицирано, од 1970 година има асфалтен пат, водовод од 1995 г. Во селото има и неколку јавни чешми. Во 1961 г. селото броело 510 жители, додека во 1994 г. бројот се намалил на 69, во 2002 година се намалил на 62 жители, а во 2015 год. на 50 жители. Селото е скоро целосно емигрирано – раселено, но во летниот период бројот на некогашното население се зголемува и до над 100 жители. Празник на селото им е Св. Никола летен. Во селото има две фарми со крави со вкупно 100 грла говеда. Бројот на варници од 35 се намалил на 10, а со тоа и бројот на камиони од 30 на 10. Во селото има три сопоменици и етнолошки музеј. Во Брезово работи и една продавница. Селото има две цркви.

Црквата Св. Ѓорѓи, според натписот над влезната врата градена е 1835, обновена 1888 год. Во оснива таа е еднокорабна градба, покриена со полукружен свод,. Сидана е со кршен камен со употреба на делкан бигор на отворите и венецот. Фасадите се фугирани и варосдани. На источната страна има мала седмострана апсида. Живописана е од зограф Атанас од Крушево. Покривот на црквата е решен на две води, покриена е со ќерамиди (додека на апсидата има камени плочи). Црквата има влезови на јужната и западната страна.

Црква Свети Илија – еднокорабна, покриена со свод. Има мала тристрана апсида. Сидана е со кршен и речен камен, со употреба на делкан бигор на влезот на западната страна. Покривот е од ќерамиди и е на две води. Горниот дел на апсидата од надворешна страна е срушен. Подот на црквата е од бетон. Малтарот од фугите на фасадните сидови е отпаднат. Во внатрешниот дел на црквата има фрескоживопис кој според стилско и иконографски карактеристики потекнува од XVII век.

7. ВАРДИНО

Вардино е рамничарско село со терен од 660 м. кој постепено се издигнува до 790 м.н.в. Од Демир Хисар одделено е 4 км, додека од Битола околу 25 км. Вардино е развиена селска населба. Полето му е во должината на Црна Река.

Атарот на селото зафаќа околу 8,8 км² (854 ха). Од него обработливото земјиште има површина од 234 ха, пасишта – 222 ха, додека шуми околу 398 ха. Во основа селото има мешовита земјоделска сточарска функција. Селото се граничи, на север со Бараково, Единаковци и Света, на исток со Древеник од Општина Битола, на југ со Суводол, на запад со Граиште. Географските координати на селото се: 41°14' 10"N – северна географска ирочина; и 21°14'33" Е – источна географска должина.

Населението се занимава со одгледување на тутун, пченка, пченица, градинарство, а од строчарство има овци, крави, живина и сл.

Ојконимот Вардино потекнува од антропонимот Вардин (о) во село, првиот доселеник Словен во ова место, по име Вардин. Официјалното име на селото е *Вардино*, неговите етници: *вардинец* (м.р. ед.), *вардинци* (м.р. мн.), *вардинка* (ж.р. ед.), *вардинки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *вардински пр. Вардински манастир, вардински тутун и друго*.

Се споменува уште од XV век во пописните турски дефтери. Во 1468 г. во село Вардино биле регистрирани следниве жители: Стајко Жеран; Тодор, син на Поменко; Дамјан, син на Милош; Марко, сиромав; Влајче, син на В'лкашин; Пејо, син на Драгија; Стајо Кончар; Димитри, син на Новак; Горче, син на Домник; Бојчин, син на сиромав; Рале, син на Павло; Душман, брат на

Костадин; вдовица Калина; Радивој Тихомир; Ратче, син на Влајко; Димитри, син на Радивој; Ралин, син на Радивој; Трајко Радивој; Новак, брат на Денче; Јаков, син на поп; Пејо, сиромав¹⁵; Јован, син на Никола; вдовица Стана; поп Тодор; Јован, син на Јонче; Рале, син на Ѓорго; Пејо, син на Станислав; Никола, син на Пламенко; Стојко Душман; Петко, син на Радивој; Михо, син на Никола; Раде, син на Тодор; Пејо, син на Новак; Душман, стар¹⁶ син на В'лкашин; Радивој, сиромав; Мелко, син на Стајко; Стале, син на Миладин. Вкупно: 33 семејства, 2 неженети и 2 вдовици, односно вкупно 37 со 179 жители, сите христијани. Во Вардино имало поп и храм. Жителите најмногу плаќале данок за пченица 640, за јачмен – 400 ушур за лозје 1000, додека за испенце 900 или вкупно 13.244 акчиња годишно.

Селото Вардино по првиот попис било тимар на Мустафа, син на Хамза. Притежавал берат од пашата и војска одел еднаш годишно и тоа со целебија (оклопник) 1. гулам (облекло) и шатор. Со него одела војска од 10-12 мина.

Во 1568 г. во опширните пописни дефтери за Битолската нахија селото Вардино е запишано дека имало со 121 жител, сите христијани.

Во 1900 година Вардино имало 200 жители, во 1905 г. 288 ж. во 1914 г. 406 ж., во 1925 г. 465 ж., и во 1931 година точно 500 жители. По Втората светска војна, Вардино во 1948 година имало 802 жители, за потоа во 1953 г., како резултат на миграција, бројот на жители да се намалил на 692 ж., на на 543 ж., во 1961, па 491 ж. во 1971 г., односно на 419 ж. во 1981 г. и на 327 жители во 1994 година.

¹⁵ Сиромав, со овој поим биле именувани најсиромашните кои немале покрив на главата, немале семејство и обично биле индвалидизирани (криви, слепи, глуви и сл.) а за кои се грижеле селаните со сожалување (авторите).

¹⁶ Стар – ако е со мала буква е прдавка, а со голема буква е лично име.

Интензивен процес на иселување е од 1960 година па наваму, така од селото се иселени над 80 семејства. Најмногу од нив се иселени во Битола, Демир Хисар, Скопје, Охрид, Велес, Трновци, но и во Австралија, Германија, Шведска.

Во последниве години во с. Вардино има пржилница за кафе, какао и др. зрнести растенија именувана „Пела“, со 10 вработени. Вардинското кафе, како и другите производи се барани на пазарот, поради квалитетот.

Во селото има училиште со 11 ученици, две колонијал продавници и два верски објекти. Во Вардино има и овци, крави, коњи и кози, но и трактори (секое домаќинство), косачки, камиони, комбиња и сл. Од 1958 година во селото е доведена електрична енергија, од 1988 година водовод, а од 1988 година и асфалтен пат.

Од селото емигрирале во странство и во градовите на РМ, посебно во Битола. Има интелигенција (економисти, лекари, професори и др. видови на наобразба кои се вработиле во Демир Хисар, Битола и др. градови на РМ. Населението е исклучиво со христијанска вероисповест.

Од Вардино има емигрирано скоро во сите земји во светот и преселено во не мал број градови во поранешна Југославија. Во 1961 г. селото броело 543 жители, а во 1994 г. 327 ж., во 2002 г. 266 жители, сите христијани од македонска националност. Во 2015 година селото има 250 жители.

Вардинци посебно обрнуваат внимание да бидат гостопримливи и ведри, секогаш насмеани и расположени. Најголем број од населението, 50-70 лица се иселени во Битола и други градови во РМ, како и над 30 лица во САД, Австралија, Хрватска и др.

Празник на селото е Св. Никола летен, кој го чекаат на 2 јуни. Во селото има еден манастир и две цркви: Св. Тома (Шути манастир) и црквата Св. Никола

(Св. Архангел), и црква Св. Константин и Елена.

Манастирот Св. Тома (Шути манастир). – се наоѓа во планинското подрачје помеѓу селата Вардино и Мургашево. Лоциран е на непристапен терен – обраснат со бујна вегетација. Во непосредна близина на манастирот во 1981 г. немаше видливи знаци на некои поранешни помошни простории – конаци и др. иако во селото постои паметење дека тоа бил развиен манастир, на што укажува и неговото име. Црквата е сместена во манастирскиот простор т.е. во средината, е голема и претставува триконос со нартекс и има релативно големи димензии. Сидана е со кршен камен во варов малтер. На источната страна има сидови кои се високи повеќе од 2 м. Во црквата, во 1981 г. не се сочувани остатоци од живопис или некој натпис по кој би се одредило времето на градбата и зографисувањето. Според основата и начинот на градењето се претпоставува дека црквата е изградена во периодот од 15 и 16 век.

Црквата Св. Никола (Св. Архангел Михаил) по големина е еднокорабна градба покриена со дрвен трапезоиден свод. Покривот на црквата е двоводен со црвени ќерамиди. На источната страна се наоѓа полукружна апсида со голем правоаголен отвор за осветлување на внатрешноста. Фасадите се фугиранни. Црквата е живописана само на дрвениот свод, односно на таванот од штици, според стилот секако дека живописот потекнува од XIX век на сводот е прикажан Исус Христос Вседржател и на западната страна се наоѓа композицијата „Страшен суд“ како и ликот на патриониот на црквата се оштетени за време на доградување на тремот. Дограден трем има на западната страна од црквата. Во црковниот двор се селските гробишта. Селото Вардино изобилува со чиста и бистра вода, со свеж воздух и со природна ухавина.

Црквата Св. Константин и Елена е во руинирана состојба, скоро и да пропадне до крај.

8. ВЕЛМЕВЦИ

Велмевци е демирхисарско село, сместено на југозападниот дел на Општината Демир Хисар, кое од центарот е оддалечено 28 км. Лоцирано е во Горен Демир Хисар во областа Краста. По карактер селото е планинско, сместено на 950 м. н.в. со атар што зафаќа простор од 12,2 км² (1803 ха). Во атарот преовладуваат шумите на 729 ха, на пасишта отпаѓаат 233, ха, додека, најмалку 211 ха отпаѓа на обработливото земјиште.

Атарот му се граничи на север со Прострање, во Општината Другово, денес Општина Кичево, на исток со Железнец и Брезово, на југ со Железнец и Големо Илино, на исток се искачува на Илинска Планина, до врвот Лиска (1909 м.), односно со село Велмеј во Општина Дебарца. Географските координати на селото се: 41°20'47" N – северна географска ирочина; и 21°05'36" E – источна географска должина.

Официјалното име на селото е *Велмевци*, неговите етници: *велмешанец* (м.р. ед.), *велмешани* (м.р. мн.), *велмешанка* (ж.р. ед.), *велмешанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *велмешки пр. Велмешки мајстори и занаетчи*.

За потеклото на името Велмевци постојат повеќе легенди. Според една легенда, дека потекнува од селото Велмеј или Старо Велмеј – Охридско; втора, дека, потекнува од машкото име Велуш, кој го основал ова село. Трета легенда, дека потекнува од старословенскиот збор

„велми“ што значи „најголем“, „многу силно“, „голем“ и сл.¹⁷

Велмевци се споменува во пописот од 1467/68 година, под името „Велмеј“ со 15 семејства и 2 неженети или вкупно 77 жители. Имињата на семесјатавата на први жители кои се споменети во пописот се: Велко, брат на Ковач; Димитри, син на Иве; Тодорче, син на Воислав; Белче, син на Стојко; Добре, син на Калуѓер; Воислав Степан; Брајан, син на Радослав; Гон, син на Жан; Ѓорго, син на Гон; Ѓорче, син на Тихо; Петко, брат на Воислав; Петко, брат на Калуѓер; Димитри Жан; Јованче Панчар; Пејо, син на Данче; Рале, син на Данче; Рапче, син на Петре. Населението плаќале испенце 820 акчиња. Велмевци се споменува и во пописот од 1568 г. кога имало 25 семејства и 16 неженети или вкупно 141 жители.

Бројот на жители во 1900 година изнесувал 738 ж., во 1905 г. 960 ж. во 1914 г. 725 ж., во 1925 г. 775 ж. и во 1931 година 791 жител. По втората светска војна, борјот на жители во Велмевци започнува да се намалува, и тоа од 619 жители во 1948, преку 511 ж. во 1953, па 227 ж. во 1961 г., 124 ж., во 1971 г. на 87 ж. во 1981 г. и 69 жители во 1994 година.

Според природните услови селото има шумско-поледелски карактер. Селото во текот на 19 и 20 век било исклучиво печалбарско, чиј максимален број на печалбари го надминал бројот од 250 машки лица. Најповеќе од печалбарите се занимавале со пекарство. Велмешани на печалба оделе низ разни места во Турската Империја, а најчесто во Влашко, потоа во Бугарија, Србија, Хрватска, а покасно и во Америка, Австралија, па дури и во Шведска, Франција и други европски држави.

¹⁷ Никола (Венко) Димитров – Павлески (2009): Велмевци – предци и наследници, Велмевци, стр. 54-56 (стр.392)

Голем број на пекари од Велмевци изградиле и свои фурни, така нивниот број достигнал до 88 фурни, од кои најмногу биле лоцирани во Битола (20), Прилеп (20), Ресен (10), Кичево (2), Демир Хисар, а по една/две имало и во Кукуречани, Богомила, Воѓани, Старавина, Прибилци, Београд, Ниш, Крагуевац, Краљево, Параќин, Суботица, Софија, Горна Цумаја, Враца, Дабник, Дубница, Самоков, Букурешт, Плоешти, Бајлез, Крајова, Гуштарани, Цовричево и Кавала во Грција, Казан во Русија, Виена во Австрија, Илионис и Детроид во САД, Сиднеј, Трелеборг и др.¹⁸

Од занаети кои се практикувале во селото биле: пекарскиот – фурнискиот, ковачки, самарциски, терзиски, кумурции и сл. При крајот на 19 и во текот на 20 век, во селото егзистирале 6 воденици, 4 дуќани (самарција, ковач, терзија и дограмација), 8-9 меани и бакали, 3 фурни, а имало и неколку арабации. Во 1946 година во Велмевци регистрирани се 85 лица како пекари, 92 лица земјоделци, 25 шумски работници, 4 учители, 3 чиновници, 3 бакалции, 4 ковачи, 4 снајдери, 4 столари, 2 патари, 2 бозации, 2 крчмари, 1 свештеник, 1 шофер, 1 трговец и 1 техничар.¹⁹

Во такот на 19 и првите три децении од 20-ти век во Велмевци, недела бил пазарен ден, а пазарот се одвивал на сретсело. Во најголемиот развој, (во 1897 година кога селото имало 783 жители и над 100 куќи, како и во 1937 година со 840 жители, 130 куќи и 145 домаќинства, а во 1985 година), во Велмевци имало: 12.000 овци, 1000 кози, 200 глави крави, 50 севгари волови, 150 коњи, 100 магариња, 100 свињи, 1500 парчиња живина, се одгледувала и свилена буба, а имало и овоштарници (јаболка, круши, сливи, цреша, црници и карадуќки), како и пчелари (со 200 - 300

кошници и сандаци), 10 казани за ракија, (а покасно и 20-40 казани), 2 варници и неколку кумурции²⁰.

Првото училиште во селото проработило во 1884 година и тоа како црковно или ќелијно, а во 1905 г. во црковниот двор на црквата Св. Илија, било изградено и првото училиште. По втората светска војна, училиштето прераснало во основно училиште и го носело името на народниот херој „Мите Богоевски“ (чији родители биле по потекло од Велмевци). Училиштето максимален бројот на ученици достигнува во 1945/46 година од 130, и во 1947/48 година од 139 ученика, за да потоа, како последица на емиграцијата село - град, бројот на ученици постепено се намалува, и во 1962 година училиштето престанува со работа.²¹

Во населбата се одвивал и богат културно забавен и спортски живот. Така, повеќе години егзистирала пеачка и фолклорна машка и женска група и фудбалски клуб „Славија“.

Во селото има изградено два споменика: еден на војводата Јордан Пиперката кој херојски загинал во 1903 год. и се наоѓа непосредно до селото во месноста Церешна, и втор споменик на Јанкула Јосифовски паднат борец во НОБ.

Во Велмевци има четири цркви: Св. Илија (1838 г., иконостас изработен во 1873/4 година), Св. Богородица (XVII век, иконостас изработен во 1875 г.), Св. Петка (1999 г., осветена 2000 г.) и параклис Св. Марена (2006 г.).

Во селото Велмевци е познато и по првата фудбалска топка која е донесена во 1909 година. Додека пак, првиот фудбалски клуб „Пелагонија“ бил формиран во 1921 година, а во 1941 год. бил преименуван во „Славија“, и под тоа име постоел до 1977 г.

¹⁸ Исто, стр. 103-108

¹⁹ Исто, стр. 184-185

²⁰ Исто, стр. 90 и 112-113, 194-197

²¹ Исто, стр. 202-210

Велмешани се познати и како добри ловџии, и тоа со традиција повеќе од еден век. Добри се и по производство на ракија, а одлични пекари, фурнации и пчелари. Најголем број жители Велмешани имало во 1937 година и тоа 840 жители, а во 1945 година регистрирани се 1080 жители со 220 домаќинства. Во последниот попис во 2002 г. регистрирани се 7 жители, а во 2015 г. 22 жители. Меѓутоа, во летното период од годината бројот на жители во селото се зголемува и над 100, а за празниците Огнена Марија и Илинден бројот надминува и над 300 жители. Најголем број велмешани се населени во Битола, Кичево, Скопје, Прилеп, Ресен и други градови, но ги има и во странство во САД, Канада, Австралија, Франција, Шведска, Хрватска и други држави.

Во селото продавницата од неодамна е затворена. Денес во селото има 150 кози, 400 сандуци пчели, неколку казани за ракија и една фарма со 20 крави.

Празник на селото е Св. Илија (02.08.), а се празнува и Св. Марена (30.07.) и Раѓање на Св. Богородица или Мала Богородица (21.09.). Други семејни селски слави кои се почитуваат во селото се: Св. Пречиста, Св. Арангел, Св. Никола и други.

Од пред неколку години во месноста Ласејца интензивно работи Каменолом „Трансмет“ кој има над 20 вработени лица.

9. ВИРОВО

Вирово се наоѓа на западниот дел на Општината Демир Хисар чиј атар се издига до сртот на Плакенска Планина, каде што се допира со подрачјето на Општина Ресен. Селото е ридско од збиен тип на 840 м.н.в, и низ село тече Вировска Река. Атарот на селото зафаќа површина од 17,5 км², (1728 ха) шумите

се најраспространети со 978 ха, пасиштата со 515 ха, и најмалју обработливото заемјиште со 235 ха. Атарот се граничи, на север со Слосештица и Мренога, на исток со Лесково, на југ ос Церово, и на запад со селата Горно Крушје, во Општина Ресен, и селата Свиништа и Плаке во Општина Охрид. Географските координати на селото се: 41°13'59" N – северна географска ирочина; и 21°05'24" E – источна географска должина.

Вировци се вредни луѓе и се занимаваат со валање на шајачна облека, вршејќи притоа и др. Видови на занаети: дрцоделци, сидари, бојации, гурбетџии и др. Официјалното име на селото е *Вирово*, неговите етници: *вировец* (м.р. ед.), *вировци* (м.р. мн.), *вировка* (ж.р. ед.), *вировки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *вировскии пр. Вировски валавици*.

Вирово Горно – рудник²² се споменува во XV и XVI век. Вирово е хидронимско име и потекнува од апелативот *вир*, *чешма*. Втора определенаост на ојконимот Витово е дека потекнува од деминутивната форма *Виро* изведено од антропонимите *Виргилиј*, *Вирман*, *Висарион* итн. Од нив, покрај *Виро* се изведени *Вирко*, *Вирле*, *Вирон* од Висарион.²³ Има претпоставка дека селото го добило ојконимот од преголемите *вирови*, извори кои се употребувале за валање на дифтиџи, волнените јамболи и други ткаенини. Вировите се одливале низ бразди со преполни брзи и пенливи води и се спојивале пред да дојдар во Долно Вирово, формирајќи ја Вировската Река на која жителите од Долното Вирово имале поставено валавици за шајачните

²² Апелативот *рудник* на авторите не им е познат. Според претпоставка дека некогаш имало руда која била експлоатирана од Отоманската империја, додека пред тоа од Римската империја (забел. авторите).

²³ Станковска, Љ. Речник на личните имиња... 1992, 63

ткаенини од волна или козина. Тир биле шајаци што ги употребувале селаните за шиене облекло, посрелини и покривки. Обично за постелини користеле ткаенини од коноп бидејќи биле потврди и подобро легнувале над рогузините. Сепак ние се одлучивме дека ојконимот Вирово е антропонимски од деминутивната форма на личното име Виро со наставка – во со значење: ’селата се места каде се доселиле фамилиите на патронимот Виро и тие се Виро+во село, место на првиот жител Виро’ или ’Вирово – село на фамилијата од Виро’

Во турските дефтери запишани се Долно Вирово и Горно Вирово. Биле соседни села, сместени во долот, кои покасно, кон XVII век се соединиле.

Во 1468 г. селото ги имало следниве запишани жители во Горно Вирово; Ѓорѓи, син на Протугерот; Никола, син на Ненче; Гин, син на Павел; Михо, син на Ѓураш; Јандре; Стајко, син на попот; Акричан, син на Вирман; Ѓорѓи, син на Блатари; Оливер син на Виргилиј; Радич, син на Раче; Којо, син на Раче; Ѓон, син на Кесар; Ѓон, син на Бонде; Брагослав, син на; Никола, син на Гин, Петко, син на Боин; Петро, син на Кокола; Смил, син на Боин; Бошко, син на Пеше, Мартин, син на Стајо; Петко, син на Илија; Ѓон, син на Крајо; Михаил, син на Ковачот; Димитри, син на Ѓурица; Степан Врач (Врац), Стане, син на Боин; вдовица Кираца; вдовица Мара; Гиче, син на Ѓон.

Вкупно имало 27 семејства, 2 вдовици или се на се 29 семејства со вкупно 143 жители. Данок плаќале вкупно 2.739 акчиња. Најмногу плаќале за валање на волнени ткаенини и дивтици. Горно Вирово имало многу повеќе вирови отколку Долно Вирово каде биле сместени валавиците. Саделе: пченица, ’рж, јачмен, граор, бостан, лен; одгледувале: свињи, овци. Најмногу се занимавале со валавичарството и бојациство.

Вирово Долно е запишано во општинскиот дефтер, а ги имал следниве жители: Миле, син на Михо; Рале, син на Михо; Петре, брат на Рале²⁴; Ѓон, сиромав; Јорг, син на Ѓорѓич; вдовица Мара; вдовица, жена на Петко; Богдан, син на Драгослав; Драгош, син на Новак; вдовица Радослава; Петко, син на Дико; Рале, син на Новак; Новак, син на Радослав; Петре, син на Ковач; Симон, сиромав; вдовица Калина; Станислав, син на Добривој; Ѓорче, сиромав. Семејства 15, неженети 2, вдовици 4 или вкупно: 21 или се вкупно 93 жители.

И во пописот од 1568 г. се споменуваат Вирово Горно и Вирово Долно. Во Вирово Долно живееле 43 жители, додека во Вирово Горно 134 жители или вкупно: 177. Тоа значи дека селото нараснувало.

Селото плаќало 1.475 акчиња од кои 480 за пченица, за воденици и валавици, па за улушта, за свињи и ушур за свадбарина и нијабет. Било познато по занаетчиство – валавичари и обработувачи на дрво.

Вирово во 1900 година имало 350 жители, во 1905 г. 400 ж., во 1914 г. 525 ж., во 1925 година регистрирани се 492 жители, и во 1931 година 668 жители. По Втората светска војна, бројот на населението започнува да се намалува па така, во 1948 година регистрирани се 653 жители, во 1953 година 630 ж., во 1961 г. 461 жител, па во 1971 г. 435 ж., во 1981 г. 345 ж., во 1994 г. 217 жители. На последниот попис од 2002 година регистрирани се 151 жител сите македонско население. Во 2015 год. селото брои 90 жители. Денес, дел од населението сè занимава со традиционален начин на производство на

²⁴ Од анализата на имињата и определбата на жителите во едно село може да се констатира дека најголемиот број биле во крвно сродство – брат, син, внук и др. Тоа значи дека селото потекнувало од една до две или три фамилии (Забел. авторите)

ќумур, едно семејство се уште се занимава со валање на јамболии, а повеќе семејства се занимаваат со пчеларство, собирање и сушење печурки, шумски плодови и чаеви. Сепак, поради валавичарскиот занает, вировци се познати низ целиот Битолски регион, но и пошироко.

Во селото уште од 1938 година работи основно училиште. Денес тоа е подрачно на ОУ „Браќа Миладиновци“ - Жван. Бројот на ученици изнесува 4. Од стопански објекти во селото има две продавници и една валавница.

Во 1981 г. селото имало приближно 80 куќи, денес дел од нив се распаднати. Куќите се сидани со кршен и речен камен, со доста стрмни покриви препокриени со ќерамиди, додека порано покриени биле со ржаница или камени плочи. Дел од куќите имаат еркери со косници. За сидање се употребувала и непечена тула – плитар.

Селото има три верски објекти од кои 1 црква и два мали манастира. Црква е посветана на Св. Никола Мироклијски – Св. Талалеј, летен (02.06.), кој е и празник на селото. Селаните се големи верници, било каде да се во светот го празнуваат патронот на селото Св. Николај Мироклијски.

Црква Св. Николај – Во основа е еднокорабна градба со зајакнат свод со четири ребра видливи од долната страна. Има петтострана апсида со пиластри на аглите кои во горниот дел формираат фриз од слепи аркади. Црквата е сидана од кршен камен со употреба на делкани камења на отворите, венецот, апсидата и ќошињата. Има двоводен покрив од ќерамиди и плочи над апсидата. Фасадите се обработени со фугирање. Во поново време на западната страна има доградена камбанарија. Црквата не е живописана. Има иконостас со икони од XIX век, според записот над вратата од проскомидијата на претставата Архаил Михаил каде е запишаноа 1878 како година на изградена. Двата мали

манастири се Св. Петка и Св. Вовдение на пресвета Богородица или Пречиста.

10. ГОЛЕМО ИЛИНО

Големо Илино е планинско село кое се наоѓа на 980 метри надморска височина и низ село тече Илинска Река. Атарот на селото зафаќа вкупна површина од 18,8 км² (1880 ха), од кои најповеќе припаѓа на шуми 925 ха, па на пасишта 628 ха и најмалку на обработливо земјиште 327 ха. Се граничи со Велмевци на север, Железнец на запад, Мало Илино на југ, и на запад атарот се искачува високо на Илинска Планина, до „Илинска црква“, каде се допира со атарот на село Брежани, во Општина Дебарца. Географските координати на селото се: 41°18'50" N – северна географска ирочина; и 21°00'07" E – источна географска должина.

Големо Илино името го добило по личното име на првиот доселеник Илин – Илин+о село. Официјалното име на селото е *Големо Илино*, неговите етници: *илинец* (м.р. ед.), *илинци* (м.р. мн.), *илинкака* (ж.р. ед.), *илинки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *илинскии пр. Илински Чешми*.

Селото е посебно интересно со прекрасниот поглед, клима, бистра вода која со двете рекички што течат низ него носат посебна свежина и атракција.

Големо Илино било дервенциско село. Жителите го чувале патот што води од Демир Хисар кон Дебар. Името потекнува од личното име Ило (Ил'чо) основачот на селото очо т.н. првиот дервенција кој чувал стража и откога службата му била стална го довел и своето семејство. Од Големо Илино се одделило Мало Илино, по секоја веројатност неколку семејства кои си формирале посебно село. На Мало Илино главен коџабашија долго време бил поп Богослав. Во селото живееле и некои си: Добромир, Цветко, Радун и Србин

(лично име)²⁵ кои биле дервенции и притежавале оружје од пашата. За работата одговарале дури и пред кадиите. Првите жители на Големо и Мало Илино во 1468 г. биле следниве: Којо, Станче; Којо, син на Јонче; Костадин, син на Јонче; Стрезо, син на Влаее; Велко, син на Лике; Миладин, син на Добрин; Ѓорче, син на Бојан; Богдан, син на Бојан; Ивко, син на Шарко; Дујко Паскач; Оавле, син на Јон; Ратче, син на Лазор; Никола, син на Иве; Рајко, син на Паскач; Рајчо, седлар; Борислав, брат на Петре; Братослав Центер; Петре, брат на поп; поп Божик; Михо, син на Јован; Ивко, син на Радослав; Величко, син на Тоде; Петре, негов брат; Ѓорѓи, негов брат; Ратко, син на Ѓорѓи; Дапко, син на Ч-л-д-с; Раде, син на Петко; Добре, брат на Рале; Раденко, син на Величко; Никола, син на Брадко; Герг, брат на Никола; Димитар Србин; Миле, син на Добрин; поп Цветко син на Бело.

Лист 23 (се однесува на жителите од Мало Илино) Никола, брат на Миле; Гин сиромав; Грдан син на Павле; Добромир, син на Брајко; Добре, син на Симонче; Милче, Петко син На Добре; Дујко, син на Грубан; Којо, син на Андреја; Герг, син на Лазор; Донче, син на Никола; Петко, син на Стрезо; Димитри, син на Велко; Симо, син на Миладин; Гојко, син на Седларот; Ратче, син на Добре; Петко, син на Петре; Димитри, син на Б-л-к-а-ч.

Регистрирани се 56 семејства, 3 неженети, или вкупно 59 со 292 жители. Што покажува дека, за тоа време било големо село. Додека пак, во 1568 година бројот на жители се намалил на 202 жители, по се изгледа поради иселување на дел од нив во новото село Мало Илино. Двете села имале привилегија при

плаќање на данок со тоа што биле дервенции – цариници, го чувале преслапот. Сите заедно плаќале само 910 акчиња. Двете села и натаму се споменуваат како едно село се до Балканските војни.

Во турскиот период се одело на печалба во Влашко, околу 30/50 лица, а потоа во Америка (Чикаго). Работеле - пекари, фурниции, занаетчи и физички работници. Покасно се оди во Србија (Крагуевац, Ниш, Белград и Нови Сад), па во Хрватска (Загреб, Риека), и Бугарија (Софија, Благоевград).²⁶

Во 1900 година Големо Илино имало 640 жители, во 1905 г. 624 ж. во 1914 г. 382 ж., во 1925 г. 498, во 1931 година 628 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. има 618 жители, во 1953 г. 604, во 1961 г. 412, во 1971 г. 296 ж., во 1981 г. 208 ж. и во 1994 година 91 жител. Бројот на жители во 2002 година се намалил на 52 жители, а во 2015 година 25 жители.

По втората светска војна, а особено од 1956 год., и од 1965 г. па наваму, од селото иселени се над 120 семејства. Најмногу од нив се во Битола, Скопје, Прилеп, Демир Хисар, Охрид, Ресен, Струга, но и во Долно Оризар, Сопотница, Прибилци, Кравари, Горно Оризар, Белче, Црнеец, Суводол и сл. Од странство илинчани има во Австралија, САД, Канада, Шведска, Австрија, Србија (Белград), Хрватска (Загреб) и др.

Во 1981 год. имаше околу 50 куќи за живеење, сидани од кршан камен во кал. Поголем број на куќите биле на приземје, но има и такви кои имаат и досидан кат, со балкон. Во старо време куќите прво биле покриени со 'ржаница,

²⁵ Според пописот на личните имиња во Македонија (посебно) во просторите каде биле кралеви и цареви (пр.: Воклашин, Душан, Марко и сл.) тоа многу на Македонците да се крштеваат со т.н. царски имиња.

²⁶ Никола В. Димитров, Демогеографска анализа на миграционите процеси во југозападниот дел од Република Македонија, докторска дисертација, ракопис, Скопје, 2001 г.

но покасно, со текот на времето препокриени со ќерамиди.

Големо Илино од 1969 година има електрична енергија, од 1978 година водовод, а во 1988 година и асфалтен пат. До пред дваесетина години во селото работела две колонијални продавници и една воденица, а имаше и овци (400), кози (20), коњи (3), магарина (10), кошници за пчели (30) и др.

Големо Илино има две цркви – посветени едната на Св. Петка, а другата на Св. Никола. Селска слава им е Св. Никола летен на 3 јуни. Во селото има околу 200 овци и десетина кози. Во самото село извор на минерална вода кој досега не е комерцијализиран. На 02.август на Илинден во просторот на Манастирот Св. Илија, горе на Илинска Планина се организира голем народен собир и културно уметничка програма: „Илински средби“, која е посетена од голем број луѓе.

Црквата Св. Петка, стара градба според иконографските карактеристики припаѓа на градба од XVII век. Покасно внатрешниот дел бил малтерисан и варосан Фраагментарно е сочува фреско-живописот во конката на апсидата кој е со посебни стилско-ликопвни вредности. Општо црквата има историска, и уметничка вредност.

Црквата Св. Никола во Големо Илино е подигната на ридот, во непосредна близина на селото. Покривот е изработен од ќерамиди и е двоводен. Храмот, во основа, претставува еднокорабна градба, покриен со полукружен свод. Дел од покривот на западната страна и апсидата се покриени со камени плочуи. Општо црквата е сидана од кршан камен и делкан камен на отворите, венецот и апсидата.

На северниот и јужниот сид од внатрешната страна има пилистри поврзани со лакови во горниот дел. Фасадите од четирите страни се фугирани. Црквата има петтострана апсида на која во горниот дел е изработен

фриз од слепи аркади. Во последниве децении, на западната страна е дограден трем.

Според написот на јужниот сид, Црквата е изградена во 1824 год., а живописана во 1896 год. од зограф Серафим. Секако дека црквата е посебно интересна градба што говори за едно време, кога населението, иако не било во состојба да гради храмови, нашло сили и можности и тоа два храма да изгради.

11. ГРАИШТЕ

Граиште е рамничарско село со околу 20-тина куќи, градени во поново време. Меѓу нив има и градби од поранешни времиња, но тие се во рушевини и тешко може да се каже времето на нивното градење. Граиште се наоѓа на 3,5 км оддалечено од Демир Хисар, додека од Битола на 32 км.

Географските координати на селото се: 41°14'13" N – северна географска ирочина; и 21°13'11" E – источна географска должина. Селото е рамничарски тип на 610 м.н.в. Атарот им е многу мал и зафаќа простор од 3,6 км² (333 ха). На него има обработливо земјиште од 210 ха, на пасишта отпаѓа 70 ха, додека шуми има малку околу 45 ха. Атарот на селото се граничи: на север со Сладуево, Журче и Бараково, на исток со Вардино, на југ со Демир Хисар и на запад со Слечче и Белче.

Во народот постои верување дека името е добиено поради местоположбата на селото во непосредна близина на тумбе на кое некогаш имало град. Но, тоа е само легенда.

Официјалното име на селото е *Граиште*, неговите етници: *граиштанец* (м.р. ед.), *граиштанци* (м.р. мн.), *граиштанка* (ж.р. ед.), *граиштанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *граиштански пр.* *Граиштански мост.*

Во пописниот дефтер од 1468 година се споменуваат следните лица: Перун, син на Б-л-ш-а-н; Лазор, сиромав; Брајан, син на Раде; Пејо, син на Јован; Миле, син на Брајко; Добрин, син на Петре; вдовица Рада; Петан, син на Богдан; Пејо, син на Петан; Андреја, Грубан; Стале, син на Димитри; Милош, син на Добре; Миле, син на Пројо; Драгослав Ковач; поп Јаков; Стојан сиромав; Богослав ш-в-ч; Пејо, син на Милан; Богдан, син на Димитри, Голуб, сиромав; Дујо Димитри; Никола, син на Радослав; Новак, син на Добре; Јовче, сиромав; вдовица Стана, вдовица Станислава. Вкупно биле 22 семејства, 1 неженет и 3 вдовици, или се вкупно 25 семејства со 123 жители. Според пописот од 1568 с. Градиште се намалило на 38 жители. Населенето се занимава со земјоделство, одгледува градинарски култури, пченка, и секако тутун.

Во 1900 година имало 180 жители, во 1905 г. 200 ж., во 1914 г. 208, во 1925 г. 211, во 1931 г. 180 жители. Додека пак, по Втората светска војна, гледано според пописи, бројот на жители се движел од 141 жители во 1948 г., преку 312 ж. во 1953 г. па 311 ж. во 1961 г., 275 ж. во 1971 г., 260 ж. во 1981 г. 164 ж. во 1994 година до 145 жители во 2002 година. Бројот на жители во 2015 година во Граиште изнесува над 90 жители.

Во Граиште од секогаш имало основно училиште до IV одд. Од с. Граиште има прилично интелектуален свет преселен во Демир Хисар, Битола, Скопје и емигрирано во европските држави и воневропските земји. Граиштани имаат селска црква Св. Леонтиј, што претставува и слава на селото Св. Леонтије (01.јули). Други цркви се Св. Петка и манастир Св. Тома.

Црква Св. Леонтије – изградена во 1927 година, секако на стари темели од некогаша црковна градба. Црквата, во основа, претставува опишан крст со полукружна апсида и плиток дрвен свод. Сидовите на црквата во внатрешноста и

на фасадата се малтерисани и варосани бело. Покривот е двоводен – покриен со ќерамиди.

Во селото училиштето е затворено во 2007 година. Во селото има две продавници. Најголем број од иселениците се во Битола, Скопје и други градови, како и во САД, Австралија, Нов Зеланд и други држави.

12. ДЕМИР ХИСАР

Демир Хисар е единствена урбана населба која истовремено е општински центар, односно седиште на Општината Демир Хисар и се наоѓа во источниот дел на општинската територија, а десната страна на Црна Река. Пред да се здобие со оваа функција, на местото на Демир Хисар, постоела турска населба, под името **Мургашево**. Населбата е рамнинска, на надморска височина од 635 метри надморска височина и лежи на главниот пат од Битола за Кичево, и новата патна траса за Крушево.

Географските координати на селото се: 41°13'16" N – северна географска ирочина; и 21°12'10" E – источна географска должина. Атарот е мал и зафаќа простор од 5,5 км² (438 ха). На него обработливото земјиште зазема површина од 204 ха, на шумите отпаѓаат 137 ха, а на пасишта 97 ха. Во однос на земјоделството, населбата има полјоделска функција. Атарот се граничи: на север со Слепче и Граиште, на исток со Суводол, на југ со Суводол, Кутретино и Стругово, и на запад со Стругово и Слепче.

Во турските опширни пописни дефтери за Битолската нахија од 1468 год. е регистрирано селото *Демир Хисар*, напишано со ојконимот како Т-м-у-р Х-с-а-р²⁷. Во тој попис се регистрирани 125

²⁷ Соколовски, 1973, 173

христијански семејства. Во дефтерот за истата нахија од 1568 г. е забележано исто така селото *Демир Хисар*.²⁸ Во еден судски документ за давање пари под лихва на вакафот на Ахмет - -паша во 1607 г. се запишани како должници и жителите на *Демир Хисар*, а во еден судски документ од 1622 г. *Демир Хисар*²⁹ се споменува како седиште на кадија.³⁰ Во судски документ Во една пресуда на тужба од Ничо од с. Гопеш од 1633 г. е запишано и „*Петко Јован, зимија од село Демир Хисар*“.³¹ Во судски документ од 1641 г. Демир Хисар е запишано како име на нахија: „*Еврејот Аврам гарантира за свеишеникот поп Томе, кој е сега митрополит на нахијата Демир Хисар која спаѓа во казата на град Битола*“.³² Во списокот на селата од Битолската каза од 1705 год. се споменува и селото Демир Хисар³³. Во турски документ од 1741 г. во кој се дава попис од Битолската каза е запишано и

името на селото Демир Хисар.³⁴ Селото Демир Хисар е регистрирано во Битолската каза од 1764 год. и во друг документ од истата година неговото име е запишано како име на реон: „*за реонот Демир Хисар*“³⁵.

Ојконимот Демир Хисар настанал во турската јазична средина, веројатно најпрвин името се однесувало на реон, а после тоа името се префрлило и на селото. Првиот дел „Демир“ е турски збор и означува железо, а железо се именува во турскиот јазик и со „тимар“, поради што селото е запишано и со Тимар Хисар. Вториот дел е „Хисар“ и означува „трврдина“ или *Демир Хисар* означува „железна трврдина“.³⁶

Жителите на Демир Хисар се именуваат: м.р. *демирхисарец*, ж.р. *демирхисарка*, а ктетикот е *демирхисарски*. Првите жители се занимавале и со дервенциство како и го контролирале патот од Битола преку Демир Хисар за Кичево.

Селото *Демир Хисар* Било прилично развиено, гледано според бројната состојба на жителите. Тие биле: Ѓурко, син на Којо, негов брат; Петко, негов брат; Ѓорго, син на Душман; Милош, негов брат; Петко, негов брат; Ѓорго, син на поп: Јин, негов брат: Рале, син на Толе; Новак, негов брат; Ламбо, негов брат; Еакче, син на Грубан; Мано, син на Рајче; Милош, негов брат; Петко, син на Бојко; Ѓоре, негов брат; Стале, син на Јанко; Крајо; Ламбо, син на Крајо; Продан, негов брат; Рајко, негов брат; Петко, син на ХрањеЃ; Новак, негов брат; Јонче, син на Новак; Иве (или Јове), син на Благој; Пејо, негов брат; поп Васо; Продан, син на Петко; Нене на Ѓорго; Манол, негов брат: Никола, син на Милан; Бојко, негов брат: Јонко, негов

²⁸ Соколовски, 1975, 50

²⁹ **Демир Хисар** од село после 1900 г. станува област со опфат на повеќе од 41 село. Областа Демир Хисар го добила името од Турците која во буквален превод значи Железна трврдина. Како и околните области и Демир Хисар била населена пред доаѓањето на Словените. Кон VII век областа е населена од Березитите (Брсјациите) и била именувана Брсјачка област или Железник поради рудното богатство кое се експлоатирало уште во Римското царство. Се именува и со името Железник поради железната руда. Демир Хисарската област (Железник) била именувана и од македонските револуционери и од Турците. По балканските војни се споменува како Демир Хисарска околија, а после со намалувањето на околиците и влегувањето во Битолската околија се споменува како подрачје на Битолската област. Областа каде биле населени Березитите (Брсјациите) именувана е Березитија или Брсјачија. Демир Хисар претставува само еден дел од Брсјачијата. . (Историја на македонскиот народ, кн. III) ИНИ, Скопје, 1969 г.).

³⁰ Турски документи, 193, 5, 88

³¹ Турски документи од 1966 г., 639

³² Турски документ 1972, 93

³³ Матковски, 1973, 22

³⁴ Матковски, 1979, 88

³⁵ Матковски, 1980, 8. 22

³⁶ Станковска, Љ. (1995), Македонска ојконимија, Скопје.: Метаморфоза, 75.

брат; Унко, син на Бојко; Манко, син на Милан; Тодор, син на Доне; Јоско, брат на Тодор; Петко, негов брат; Душман, син на Димитри; Петко, негов брат; Доне, син на Ниовак, Бојко, негов брат; Богдан, син на Влав; Смугре, син на Богдан; Грдан, негов брат; Ламбо, син на Јанко; Нико, син на брат; Боне, негов брат; Степан, негов брат; Ралин, син на Сугач; Ѓорго, негов брат; Бошко, син на Ѓорго; Стајо, син на Петко; Тодорче, негов брат; Бојко, син на Стариот; Гојко, негов брат; Којо, син на Бојко; Денко (или Дико), негов брат; Ерле, негов брат; Нетко, син на Раче; Вlado, син на Нетко; поп Герг; Михо, син на поп; Дафко, негов брат; Бојко, син на Стајко; Петко, син на Бојко; Димитри, негов брат; Јован, негов брат; Богдан, син на Ѓоре; Стајко, негов брат; Петко, негов брат; , негов брат; Стајко, син на Продан; Дујко, негов брат; Витан, син на поп.; Никола, син на Ѓорго; Васил, негов брат; Бојо, негов брат; Тодор, негов брат; Стајо, син на Хранислав; Михо, син на Стајо; Драгослав, син на Хранислав; Бојко, син на Стамад; Тодор, негов брат; Бојко, син на Белче; Стајко, негов брат; Сушман, син на Станиша; Ѓоре, син на Бранислав; Станиша, син на Велјан; Калин, негов брат; Витан, син на Димитри; вдовица В'лкосава, Димитри, син на Стојче; Димитри, син на Грдан; Бојко, син на Јоско; Ѓорго, син на Куманче; син на поп; Душман, негов брат; Димитри, негов брат; Петко, син на поп; Ѓорго, син на Ѓорго; Ѓорго, син на Јорго; Ѓуро, син на Петко; поп Цветко; Степан, син на Добромир; Ѓорго, син на Стојче; Божик, син на Ѓорго; Пејо, негов брат; Петко, син на Куманче; вдовица Оливера; Јован, син на Богослав; Јован, син на Владислав; син на Јован; Ламбо, син на Ѓорче; Јорго, син на Стајо; Калко, син на Добре; Милош, Милош, негов брат; Пејо, син на Јоргич; Станиша, сиромав; Дујко, син на поп; Јадро, син на Стале; Ѓоре Бојко; Рајко, син на Бојко; Витан, син на Ѓурко; Новак, син на Раче. Сите наведени

жители чинеле 115 семејства, 8 неженети и 3 вдовици. Вкупно гледано Деми Хисар имал вкупно 118 семејства со 595 жители.

Селото било задолжено со 8.957 акчиња (турски сребрени пари). Од нив се плаќало за: пченица 3.200, јачмен – 700, лозје – 700, улишта – 60, за свињи – 110, за бостан – 110, за воденици: 500 за нијабет – 50, а најмногу за испенце³⁷ – 3.087 акчиња што го плаќале исклучиво христијаните кои погрдно биле именувани од Турците каури³⁸. Сето тоа се плаќало еднаш годишно. На арачлиите (извршителите) им помагале војнуците (била една чета војнуци од с. Слепче која им помагала, а за тоа добивала процент). Тој што немал да плати данок бил најстрого казнуван, дури и куката му се палела. Сеспоменува и тоа дека дел од населението биле и добри пчелари. По карактер мирни и исполнителни на обврските. На селото се правеле големи тортури поради местоположбата и доброто земјиште – плодна почва, пасишта и шуми.

³⁷ Испенце е данок што го плаќале христијаните во Османската Империја и тоа сите способни и тоа сите способни лица што биле регистрирани во дефтерот. Секој способен христијанин плаќал по 25 акчиња, вдовиците плаќае по 6 акчиња, додека сиромасите не плаќале никаков данок, дури и кметоот одредувал да им се помогне. На инвалидизирани лица селото им давало помош за жовопт.

³⁸ **Гебр (Gebr)** перс. збор со значење „неверници (припадници на Исус Христос)“ синоним на арапскиот збор „кафир“, во македонскиот јазик познатиот збор **„каури - каури“**, кај Персиците означува следбеник на Заратустровата вера. Овој израз во превод значи „немуслиман“ – христијанин, бидејќи токму само за нив се однесува, зашто Евреите и Циганите во дефтерите се предваат со одделни изрази. Има Турци кои зборот *каури* го преведуваат многу погрдно отколку може да се замисли. Каур или гаур - значело на старо арапски *кратав пес* по кој сите фрлаат камења и го бркаат. Но таа етимологија не е доволно проверена.

Во 1568 г., бројот на жители значително се намалил и се споменуваат само 134 жители. Во 1900 и 1905 г. се регистрирани 240 жители веќе во селото имало само христијански жители, за по Илинденското востание напoлно да замре. На тоа место останал само еден ан и неколку куќарчиња со сосема мал број на жители.

По втората светска војна, со пописот од 1948 година Демир Хисар повторно се појавува со 543 жители, за да потоа во сите пописи што следат бројот на население постајано се зголемува. Така, во 1953 г. се регистрирани се 902 жители, во 1961 г. 1129 жители, во 1971 г. 1828 жители, во 1981 г. 2283 жители, во 1994 г. 2447 жители, и конечно во последниот попис во 2002 година регистрирани се 2593 жители.

Демир Хисар веќе седумдесет години е општински центар, а повеќе од две децении го има статусот на град. Значи, урбан центар со сите карактеристики на урбанистичко планирање, асфалтни улици, сообраќајна сигнализација, улично осветлување, канализација, водовод, електрична енергија, колективни станбени згради и сл. Во Демир Хисар, покрај општинската зграда (во која се лоцирани локална администрација и администрација на неколку министерства), се наоѓаат средно училиште („Крсте Петков Мисирков“), основно деветгодишно училиште („Гоце Делчев“), полициска станица, болница, амбуланта, пошта, ветринарна станица шумско претпријатије („Бигла“), неколку стоматолошки ординации, над стотина продавници, угостителски објекти, фризерски салони, неколку спомен обележја, споменик на НОБ и илинден, дом на култура, библиотека, повеќе спортски и културни друштва, повеќе стопански објекти (фабрички погон на “Херој Тоза Дреаговиќ” од Охрид, фабрички погон “Дехитекс”, тутунски монопол и др.).

Во прегледот за население за Општина Демир Хисар за периодот од 1948 до 2002 г. се ставени и селата Велмевци, Кочиште и Растојца кои во претходните пописи биле во рамките на општините Кичево и Другово (с.Велмевци) и Крушево (с. Кочиште и Растојца). Во 1948 година Општина Демир Хисар имала 20.011 жители, од кои во центарот Демир Хисар живееле 543 жители или само 2,7% од вкупното население.

Во 1953 година општината имала 20.495 жители, од кои 19.323 Македонци (94,3%), 1027 Турци (5%), 50 Албанци, 23 Срби, 11 Роми, 1 Влав, и 60 Други. Во општинскиот центар Демир Хисар живееле 902 жители (4,4% од вкупното општинско население), Македонци 449 (49,8%), Турци 412 (45,7%), Албанци 27, Срби 3, Власи 1 и Други 10 лица.

Во 1961 година, општината имала 17.957 жители, од кои 17548 Македонци (97,7%), 238 Турци, 75 Албанци, 41 Срби и 55 Други. Во центарот Демир Хисар живееле 1129 жители (6,3%), 1047 Македонци, 39 Албанци, 24 Турци, 5 Срби и 14 Други.

Во 1971 година Општината имала 16.092 жители, од кои 15.694 Македонци (97,5%), 252 Турци, 35 Албанци, 42 Срби, 4 Роми и 65 Други лица. Во центарот Демир Хисар, имало 1828 жители (11,3%), од кои 1731 Македонци (94,7%), Турци 34, Албанци 30, Срби 17, Роми 4 и Други 12 лица.

Во 1981 година Општината имала вкупно 14.712 жители, од кои 14.194 Македонци (96,5%), 255 Турци, 110 Албанци, 42 Срби, 17 Роми, 1 Влав, 90 Други и 3 Не се изјасниле. Од кои во центарот имало 2283 жители (15,5%), 2145 Македонци (93,9%), 75 Албанци, 19 Турци, 17 Роми, 14 Срби, 1 Влав, 9 Други и 3 Не се изјаснале.

Во 1994 година Општината имала вкупно 10.610 жители од кои 10.262 Македонци (96,7%), 208 Албанци, 30 Турци, 6 Срби, 2 Власи, 2 Бошњаци, 100

Други и 2 лица не се изјаснале. Од кои во градот Демир Хисар живееле 2447 жители (23%), од кои 2336 Македонци (95,5%), 9 Албанци, 4 Турци, 2 Власи, 1 Срби, 94 Други и 1 лице не се изјаснало. Во 2002 година, Општината имала вкупно 9497 жители, од кои Македонци 9179 (96,6%), Албанци 232, Турци 35, Роми 11, Власи 7, Срби 13, Бошњаци 2 и Останати 18 лица. Во градот Демир Хисар живееле 2593 ж.(27,3%), од нив 2473 Македонци (95,4%), 62 Албанци, 22 Турци, 11 Роми, 7 Срби, 6 Власи, 2 Бошњаци и 10 Останати лица.

Според процена на 31.12.2014 год. Општина Демир Хисар имала 8377 жители.³⁹ Додека пак, во 2015 година бројот на население во градот изнесува околу 2500 жители.

Не случајно ова место, Демир Хисар е ставено за општински центар бидејќи 28 села со оддалеченост до приближно 12 км гравитираат кон центарот, а тоа се селата: Кутретино – 1.68 км, Суводол 2.03 км, Граиште 2.29 км, Слечче 2.65 км, Белче 2.66 км, Стругово 2.95 км, Вардино 3.74 км, Загориче 3.84 км, Бараково 3.85 км, Сладуево 3.91 км, Утово 4.4 км, Прибилци 5.66 км, Единаковци 5.81 км, Лесково 6.8 км, Журче 7.4 км, Обедник 7.76 км, Света 7.77 км, Мренога 8.77 км, Боиште 8.92 км, Сопотница 9.31 км, Церово 9.34 км, Ново Село 9.4 км, Ворово 9.51 км, Суво Грло 9.52 км, Жван 10.17 км, Ракитница 10.64 км, Смилево 10.74 км, Радово 11.59 км и тн.

Во периодот педесеттите – шеесетти години од 20-ти век, во Демир Хисар имало околу 40 разни субјекти од трговија и занаетчиство, и тоа: 7 бакали, 5 бифина, 3 косачи, 2 бербери, 2

валајчари, 2 кондурации, 2 ковачи, 2 бојации, 2 молер, 2 шивачи, 1 лимар, 1 дограмација и др.

Во 2015 во општинскиот центар Демир Хисар, од листата на решенија фирмарина за 2015 година се регистрирани 325 субјекти, од кои само во центарот се 185. Најголем број субјекти се од трговијата, и тоа над 50 колонијални продавници, 30 разни други продавници (текстил, кожа, железарија, електро материјали, градежни материјали и др.), 12 од областа на угостителството (ресторани, гостилници, бифина, скара, сендвичари, бар, слаткарница, пекара, бурекиларница и сл.), 4 автосервиси, 2 авто перални, 4 аптеки, 4 бербери, 8 фризери, 10 разни авто, транспортни и шпедитерски превозници, 10 занаетчи (дрводелец, столар, лимар, електричар, бојација, кројач, зидаро теслар, стаклорезач и сл.), потоа 4 осигурителни компании, 2 бензиски пумпи, 2 банки, по едно студио, лотарија, обложувалница и др. Центарот, има 16 асфалтирани улици, една пошта, здравствен дом, болница за душевни болести, ветеринарна станица, основно училиште, средно училиште, детска градинка, шумски препријатие, откуп на билки и шумски плодови, тутунски комбинат, станица за технички преглед со здружение на возачи, дом на култура (*сала за приредби, литературен клуб, културно друштво, библиотека*), радио, спортска сала, фудбалско игралиште, автобуска станица, градски пазар, хотел „Младост“ (*во мирување*), 2 мотели („Чичко Таљо“ и „Европа“) и др.

Во Демир Хисар работи едно основно училиште „Гоце Делчев“, формирано во 1948/49 година. Ова училиште се состои од едно централно деветгодишно училиште во Демир Хисар и 8 четири, односно петгодишни подрачни училишта и тоа во Стругово, Суводол, Вардино, Света, Журче, Единаковци, Прибилци и Слечче. Бројот на вработени изнесува 67 лица, а бројот на ученици изнесува над 480. Во 2000/01

³⁹ ДЗС, Прогнози на населението на 30.06.2014 и 31.12.2014 според полот и возраста, по општини и по статистички региони (НТЕС 3 – 2007 година), Статистички преглед: Население и социјални статистики 2.4.15. 821 Скопје, јули 2015

година престана со работа подрачните училишта во Загориче, а во 2008/09 год. и во с. Граиште.

Во Демир Хисар работи едно средно училиште „Крсте Петков Мисирков“. Основано е 1975 година како Училишен центар за средно образование.

Во текот на годината во Демир Хисар се организираат разни манифестации од кои најважна се: „Богојавлнски свечености – Водици“ 19.јануари, 02.август Илинден, 08 септември – ден на ослободување на Демир Хисар и други.

13. ДОЛЕНЦИ

Доленци е село кое се протега од приближно рамен кон ридест терен, лоцирано во дол на Брестачка и Брезовска Река. Старото селот најпрво било сместено на местото викано Стари Куќи. Низ полето на Доленци се протега Црна Река, чија вода се користи за наводнување на градинарските култури.

Сепак, селото се смета за ридско со надморска височина од 700 до 750 м. Географските координати на селото се: 41°18'51" N – северна географска ирочина; и 21°05'49" E – источна географска должина Вкупната површина на атарот на Доленци изнесува 10,6 км². Според аграраната структура во хектари, вкупната површина изнесува 800 ха, од кои 561 ха се шуми, 218 ха се обработливо земјиште и 21 ха се под пасишта.

На север се граничи со Брезово, на исток се граничи со Сопотница, на југ со Жван и Бабино, на југозапад со Бабино, на запад со Железнец. Доленци во времето кога била развиена населба

имала 4 маала: Горно Маало, Сретсело, Долно Маало и кај Брезоштица.⁴⁰

Официјалното име на селото е *Доленци*, неговите етници: *доленчанаец* (м.р. ед.), *доленчани* (м.р. мн.), *доленчанка* (ж.р. ед.), *доленчананки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *доленски пр. Доленски лозја*. Потекнува од деминутивната форма *Доле* изведена од *Добривој*, *Добромир*, *Радол*, *Радомир*, *Теодор* итн. Можно е името да биде изведено од личното име *Долго*, придавска форма долг – стсл. долг XV век. бидејќи селото било населено по должината на долот.

Првата населба од село Доленци именувана Стари Куќи била основана на западниот дел од ридчето Задел во местото викано Мечкин Дол. Од првото село „Стари Куќи“⁴¹ селаните се

⁴⁰ Никола Наумовски (1998), Доленци низ вековите, Доленци

⁴¹ Поимот '*Стари Куќи*' за нас е исто како ојконимот '*Старо Село*'. Двата поима се ставени од пражителите од тие села кои се преселиле во други села. Поимот старо е придавка од ср. што означува напуштено село. Порано имало многу селене од едно во друго место и поранешното, напуштеното место го именувале со придавката '*старо*'. За апелативот село имаме спомнато дека е од стсл. збор *sel, а првобитно тоа со значење село била подвижна населба и означувало 'место кое било сопственост на феудалниот господар на кое тој според својата волја населувал кметови'. Покрај тоа значење во стсл. јазик село означувало 'селиште' а подоцна го добива своето значење 'оградена селска населба' за кој поим служела лексемата в'с којашто, подоцна кога им. Село се здобила со тоа значење се изгубила апелативниот систем бна нашиот јазик (Скок 1973, 218). Придавката старо во Старо Село се содржи и во други ојконимии не само во Старо Село, ами и во *Стари Град*. Се јавува и во други ојконимии како на пр. *Стара Мезра*, *Старо Коњарево*, *Старо Лагово*, *Старо Нагоричане*, *Стари Дојран* и др. Апелативот село е присутен скоро во сите. словенски јазици како и во македонската антропонимија. Се среќава и во личните имиња: Селимир и неговите деривувани имиња: *Селен*, *Селиман*, *Селица*, *Селко*, *Селман*, *Селџо*, во српски имиња:

преселиле во месноста во долот поради заштита од пљачкашки групи кои доаѓале од Кичевско, а таму биле префрлани од Албанија, наоружани го напаѓале мирното население, го убивале и му ја земале стоката и другите производи. Од тие причини жителите на селото, т.е. фамилијата на Доле слегла подолу крајот од долот до патот за да може да комуницира со жителите од другите села. Така „новоформираното село Доленци припаѓало на фамилијата од Доле“ кои биле само 5 семејства и тоа семејствата на Којчини, на Радослав, на Гин/Михо и на Којо кои во 1468 год. плаќале данок од 296 акчиња. Така, жителите од *Стари Куќи* биле населени точно до патот кој ги поврзувал градовите Битола со Кичево и целата Брсјачија т.е. областа Демир Хисар или уште именувана со ојконимот Железник (поради железната руда што се вадела од Горни Демир Хисар).

Во 1468 г. за ова село се регистрирани, споменатите жители или носители на семејства: Којчин, Радослав; Гин; Михо; Којо. Или вкупно: 5 семејства со 25 жители. Вкупно приход имале 296 акчиња од кои најмногу отпаѓале на пченица и 125 на испенце. Доленци било мало село и претставувало мезра на некој си бег Исмаил. Меѓу првите тој заминал за Турција. Бил учен – школуван во Париз – Франција. Специјалист за воени науки. Се прикажувало дека достигнал и до мушир (генерал). Со некои жители од селото често се допишувал. Во 1568 г. имало само 144 жители. Според сеќавањата на повозрасни жители, родени во XIX век, се смета дека првите запаметени фамилии кон XX век: Дамјановци, Миленковци, Наумовци, Балевици, Богдановци, Кокошаровци и Трпчевци. Од година во година селото се зголемувало со бројност на жители. Во

„Топографическо стенографски очерки“ од С. И. Веркович во 1889 г. се споменува дека Доленци имало число домови 42, число брачни пород 6, машки пол 143 и женски пол 136⁴². Во последниот век населението од селото се зголемува и тоа во 1897 имало 47 куќи - 270 жители, во 1900 г. имало 330 ж., во 1905 г. 360 ж., во 1914 г. 310 жители, во 1925 г. - 334 ж., во 1931 г. 317 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. 442 жители, во 1953 г. – 97 куќа со 464 жители, во 1961 г. 402 жители; во 1971 г. 67 куќи со 318 ж., 1981 г. 75 куќи со 242 ж.; 1994 г. имало 80 куќи со 81 жители⁴³. Во 2002 година бројот на жители изнесува 97, а во 2015 година 50 жители.

Низ вековите Доленци важело за населба од развиен тип. Населението се занимавало со кумурциство, варциство, лов, риболов, пчеларство. Биле добри земјоделци и сточари.

⁴² Веркович, С.И., Топографическо-етнографический очерки, С. Петербург, 1889 г.

⁴³ Наумовски, Н. (1998) *Доленци низ вековите*, 41 стр. Според искажување на авторот со поимот куќа биле именувани домаќинства или фамилии. Покрај другото, според авторот карактеристично е за ова село дека до 1953 селото постигнало најголем растеж, додека после тој попис имало пад на бројот на жителите поради силната емиграција во странство и миграционите движења во македонските и југословенските градови, додека кога беше целосна поранешна Југославија, Доленци се преселувале дури и во Белград, Загреб, некои во Љубљана, таму каде ќе најделе работа и егзистенција на своите семејства. Од селото Доленци има голема интелигенција која е расурена низ цела Македонија и светот. Од нив има: лекари и специјалисти по одредени болести, офицери, дури и генерали, економисти, професори – дури и универзитетски, доктори на одделни научни области, индустријалци, занаетчи и др. професии од скоро секој вид – сидари, гостилничари, фурнири, печастари, спортисти и др. видови на професии. Сите тие ги имаат напуштено родните огништа и веќе го имаат заборавено нивното родно огниште кое со векови и векови не бил загаснат огнот во нивната куќа (Забел. од авторите од 11 IX 2014 год.).

Селото има поделско-шумска функција, а тоа значи дека населението се занимавало со обработка и продажба на дрво и сеене на житни растенија и садење еленчук. Во Доленци имало училиште уште од 1914, а подобро организирана настава по Првата светска војна. До пред некоја година во селото работело училиште до IV одделение.

Доленци има средно умерена континентална клима со карактеристично 4 годишни времиња: пролет, со свежи денови, лето со долги и жешки дни, есен со умерени топло сонце и понекогаш студени поројни дождови, додека зимата (од 17 декември) започнува со снег и студ што би достигнала и до 35 дури и 40 см. височина.

Од 1952 година селото има електрична енергија, во 1965 добива вода, а во 1973/74 година и асфалтен пат. Во селото има и јавна чешма.

Непосредно до селото минува сообраќајницата Битола – Кичево која е најстарата балканска трансферзала, користена уште од Римјаните, Србите, а после и од Турците. Селото е оддалечено од Битола 45 км. од Кичево 32, од Демир Хисар селото го делат 17 км. Црна Река извира на 4 км. северозападно од селото, Брезоштица доаѓа од с. Брезово и минува низ селото и полето, додека Брестечка река минува низ селото и се влива, а потоа продолжува биз рамничарскиот крај. Брезоштица го дели селото и полето на два дела. Во селото има повеќе чешми и помали кладенчиња. Повеќе извори има на источната страна од селото. Црна Река има благ пад низ полето, поради што од доленчани е направена посебна вренглија.⁴⁴

⁴⁴ Вренгија – градење на река за навраќање вода по јаз за воденица, по канал, место каде што се затвара водата брана на река за навраќање на друго место.

Најголемиот дел од атарот на Доленци припаѓаат на шумите. Околу селото има нискостеблени дрвја. Голем дел од планините се голи и каменливи. Во почетокот на XX век куќите им биле градени од плитар, а покриени со 'ржаница, додека други со камени плочи. Покасно се граделе куќи од камен, во поново време од печена тула со малтер, а покриени со ќерамиди. Портите се затворале со дебели железа наречени канци, или со сурме, направено од мало плитко гредче. На почетокот од XXI век се градат и модерни градби на неколку катови, со електрифицирани и асфалтирани улици.

Во селото има фабрика за сточна храна со 5-8 вработени, една шлеп транспортна фирма, 5-6 варници, 4 дрвари и неколку пчелари со околу 200 пчелни сандуци. До пред извесно време во селото работеа и две колонијал продавници, 1 воденица, постојано имаше медицинска сестра и два пати неделно доаѓаше општ лекар.

Во селото има две цркви: Св. Богородица и Св. Атанасиј – мало црквиче (31.XII). Слава на селото е Голема Богородица (28.08).

Црквата Прсв. Богородица. – Црквата претставува еднокорабна градба со полукружен свод и мала тристрана апсида. Првата градба на овој храм е околу 1851 г. на стари темели од некогашна црква, та постарата црква била мала и продолжена кон запад. Сводот на поновиот храм е изработен од дрво. Фасадите на ѕидовите од црквата се фугирани, додека покривот со две води, е изработен со ќерамиди. Црквата, покрај храмот има трем и камбанирија прилично висока. Постариот дел од црквата е живописан.

14. ЕДИНАКОВЦИ

Единаковци е рамничарско село од 620 до 670 м.н.в., со претежно нови куќи. Сместено на источната страна од Општина Демир Хисар на оддалеченост од околу 7 км. Низ атарот на селото тече Црна Река. Географските координати на селото се: 41°15'41" N – северна географска ирочина; и 21°14'49" E – источна географска должина. Атарот е мал и зафаќа простор од 8,7 км², односно 829 ха, од кои обработливото земјиште зафаќа 345 ха, пасишта 306 ха, и шумите со површина од 178 ха. Единаковци на север се граничи со Журче, на исток со Света, на југ со Вардино и на запад со Граиште.

Официјалното име на селото е *Единаковци*, неговите етници: *единаковец* (м.р. ед.), *единаковци* (м.р. мн.), *единаковка* (ж.р. ед.), *единаковки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *сдинаковски на пр. единаковски девојки*.

Единаковци се споменува во 1468 год. во турските општински пописни дефтери за Битолската нахија каде е запишано со формата Единаковци⁴⁵. Во тој попис селото било запишано со 40 семејства и спаѓало во редот од средно развиени села. Се споменува и во Слепенскиот кодик од XVI век. Со формата Единаковци селото е забележано во списокот на данокот за домаќинствата во Битолската каза од 1636 година⁴⁶. Името на селото Единаковци има антропонимско потекло. Во неговата основа лежи исчезнатото лично име Едро од стсл. придавка едр – *брз, цврст, подвижен, јадар, крупен, XV век*. Од Едро се именувале членовите на неговата фамилија Единаковци, како на пр. Од Бакре – Бакревци, од Јован Јовановци, Димитар – Димитровци и сл. Членовите

од семејството Едровци биле брзи, силни, подвижни, јадри, крупни и ги штители жителите од другите фамилии во селото. Според тоа селото си го добило името по нивниот антропоним – личното име на нивниот основоположник. Биле одлични риболовци и птичари. Саделе и бостан.

Од *Едро* е изведено личното име Едрејко, Едреј, Едрихна, а тоа значи дека ојконимот Единаковци има антропонимско потекло од личното име Едро. Од семантички поглед ојконимот Единаковци означува „село кое му припаѓало на човекот, основоположникот кој го носел антропонимот Едро“. Едро е стсл. збор и означува крупен, едар човек. Се ставало лично име на деца за кои се сметало дека ќе бидат едри, крупни и здрави.⁴⁷

Во 1468 г. во с. Единаковци биле прилично регитрирани жители во ова село: Стајко, Раде; Михачко, син Радин; Доброслав Димитри. Димитри син на Бардо; Никола ковач; Мелко, син на Раде; Димитри, син на Раде; Ратко, син на Бојо; син на Доброслав; Стојо, син на Пејо; Бојо, син на Доброслав; Мано, син на Доброслав, Стајко, Калугер; Милош, син на Стајко; Богдан, син на Раде, Донче, син на Петко; Раде, син на Дончо; Донче, син на Петко; Калиман, син на Доброслав, Радослав, син на Продан; Радослав Рајче, Хеанислав Мелко, Петко, син на Тодора; Бердо, син на Богдан; Стерио Охриѓанецот; вдовица Тодора; Бердо, син на Богдан; Доброслав Раде; Јован, син на Никола; Пејо, син на Раде; Михаил, син на Стале, Пејо, син на Стале; Никола, син на Михо; Крајче, син на Стајко; Петко, брат на Стале; Грд, син на Драле, Петре, син на Петко, Дончо, син на Рајче, Никола, син на Боин; Степан, син на Богдан; Пејо, син на Никола; Стале, син на Седан; Пејо, син на Ратко; Мано, син на Никола. Бројот на

⁴⁵ М. Соколовски, 1973,147

⁴⁶ Турски документи 1969, 61.

⁴⁷ Љ. Станковска, Речник на личните имиња кај Македонците, 1992,115

семејства бил 40, 2 неженети и 1 вдовица, или вкупно 41 семејство, со жители: 206. Во 1568 г. имало 125 жители.

Единаковци е прилично со добра местоположба – со добра клима, со Црна Река во непосредна близина. И во другите наредни векови селото опстојувало, кои и во денешни времиња има жители. Така, во 1900 година имало 300 жители, во 1905 г. 320 ж., во 1914 г. 379 ж., во 1925 г. 378 ж., и во 1931 година 429 жители. По Втората светска војна, во 1948 година имало 580 жители, во 1953 г. 639 жители, во 1961 година 588 ж., па во 1971 г. бројто на жители нешто се зголемил на 595, па во 1981 г. се намалил на 552 ж., во 1994 г. на 384 жители, во 2002 година 338 жители, и во 2015 година селото се зголемува на над 350 жители.

Селото од 1961 година има електрична енергија, од 1984 г. водовод, а од 1987 г. и асфалтиран пат. Селото има поделелско-сточарски карактер. Во селото имало училиште до IV одд. и тоа уште во дваесетите и триесетите години на 20 век, додека веднаш по завршувањето на војната, по ослободувањето започнало да работи училиштето на македонски јазик.

Остатоци од старите градби покажуваат дека куќите биле градени со непечена тула (плитар), и кои лесно биле разрушени. Новите куќи се градени од поново време и од камен. Во селото е изграден споменик на паднатите борци во НОБ. Населбата е средна по големина.

Од Единаковци има иселено над 120 домаќинства, и тоа најмногу во Демир Хисар, Битола, Скопје, Охрид, Прилеп, Ресен, Гостивар, Крушево, Пробиштип, Велес, Радовиш, Валандово, Тополчани, Пресил, Добрушево, Долно Оризари и на други места. А од странство најмногу ги има во Австралија, САД, Германија, Белгија, Франција и сл.

Во Единаковци има и млин за мелење пченично брашно „Жито Брест“ со 15 вработени лица. Селото има црква

посветена на Св. Николај Чудотворец и селската слава им е на 2 јуни. Во селото има две колонијал продавници. Населението се занимава со одгледување на тутун, градинарство (пипер), одгледување на овци (200) и крави (100), живина и сл. Секоја куќа има трактор, значи над 100 трактори, 1 комбајн, неколку камиони, а има и косачки, балерачи и др.

Црквата Св. Николај во Единаковци, гзградена во 1884 година. Претставува еднокорабна градба со полукружен свод и полукружна апсида со четири плитки ниши од надворешна страна. На северниот и на јужниот дел од внатрешната страна има по два пилистри кои продолжуваат на сводот и служат како ревра за зајакнување. Покривот е двоводен со плочи. Делкани камења се употребени само на влезот од црквата. На западната страна црквата има трем и камбанарија. Црквата е живописана во 1884 г. од зографот Коста Анастасович од Крушево.

Во селото има активно училиште со 11 ученици, млин „Жито Брест“, две продавници, една црква (Св. Никола). Од Единаковци во околните градови има иселено над 150 лица и над 70 во САД, Австралија, Гаерманија и други држави.

15. ЖВАН

Жван е ојконим изведен од антропонимот Жван – првиот доселеник со својата фамилија и фамилиите на роднини и пријатели. Рамничарско село сместено покрај главниот пат што води од Битола за Кичево. Сместено е веднаш до Црна Река и атарот им е богат со поделелски култури и жито.

Жван е сместено од 650 до 690 м.н.в. Географските координати на селото се: 41°17'13" N – северна географска ирочина; и 21°07'07" E –

источна географска должина. Атарот зафаќа простор од 9,1 км², односно 859 ха. Обработливото земјиште зафаќа поголем простор од 249 ха, пасишта има 154 ха, додека шумите зафаќаат најголем простор од 456 ха.

Официјалното име на селото е *Жван*, неговите етници: *жванчанец* (м.р. ед.), *жванци* (м.р. мн.), *жванка* (ж.р. ед.), *жванчанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *жвански пр*. Жвански грав.

Жван е познато демирхисарско село по плодно земјиште и секогаш административно седиште на општина или месна заедница. Секогаш во селото имало пошта и ан. Жван било хаса⁴⁸ имало и воденици - половина година за што се плаќало данок само за 1 камен по 160 акчиња. Со формата Жван селото е запишано и во 1636 во списокот на домиќинствата на Битолската каза⁴⁹. И К'нчов, и Цвиик населението од тоа село го именуваат Жван или Цван. Името на с. Жван има антропонимско потекло Во неговата основа лежи исчезнатото лично име Жван. Личното име Жван треба да означува „да биде говорник“. Ојконимот Жван настанал од првобитната атрибуциска синтагма Жван и означува Дол, Рид. Во семантички поглед ојконимот означува „село коему припаѓало на Жван“⁵⁰.

Во 1468 година за село Жван се регистрирани следниве жители: Стојко Витан; Ѓорго Вита; Бодан Виран; Јандро Богдан; Јандро Витан; Богдан Герг; Петко Герги; Душман Герг; поп Миладин; Дафко, поп; Ѓорго, сиромав; Никола Добривој; Ѓорго Преселец; Никола Добрин; вдовица Тодора; Богдан

Добриќ; Пејо Богдан; Петко Рале; Бошко место Стефан; Богдан Радослав; Тодор Продан; Димитри Пејчин; Рале Пејчин; вдовица Арменка⁵¹ Добрешко Петко; Стале Ковач; вдовица Рада; Пејо Мирче; Мирче Поменко; Стајко Мирче; Вогдан Мирче; Пејо Рале; вдовица Елена; Ѓурко Тодор; Оливер Тоде; Витан Тодор; Јандро Богдан; Димитри Поменко; Раде Димитри; Петро Данчо; Миладин Данче; Никола Степан; Доврослав Никола; Степан Никола; Богдан Стајчин; Миле Богдан; Драго Стајчин; Димитри Влава⁵² Петко Марко; Димитри Прибил; Никола Станин; Пејо сиромав; Станиша Раин; Богдан Ѓурко; Степан Ѓурко; Петко Ѓурко; Тодор, сиромав; Васил Ѓорго; Милче Манко; Никола Манко; Степан сиромав; Димитри Јандро; Богдан Мирко; Јован Мирко. Вкупно семејства во Жван имало 60, потоа 1 неженет, и 4 вдовици, или вкупно 64 семејства, а изразено во жители имало 317. Селото било од развиен тип. Данок се плаќало: за пченица (100 товари): 1.600 акчиња (сребрени пари); за јачмен: 300; за 'рж: 140; за вино: 500; за улишта: 100; данок за свињи: 72; ушур (данок) од овошје: 30; ореви (2 товара): 20, данок за свадбарина и нијабет : 100; испенче⁵³ (данок за каури) 1.625 - Вкупно: 4.647 акчиња (сребрени пари). Во ова село имало појава на отворање анџиството – два анови работеле. Се занимавале со лозарство и умееле да направат вино. Од медот правеле медовина. Покрај селото имало прилично овошје од кое најмногу ореви. Одгледувале разна стока и живина. Во 1568 г. Жван имало 230 жители⁵⁴ и било тимар на некој си бег

⁴⁸ **Хаса**, мал неподвижен имот: ниви, ливади, лозја, бавчи. Бил во склоп на тимарот. Тимар-помал феудален имот што се давал на истакнати службеници од турската царштина - валии, кадии, офицери и др.

⁴⁹ Турски документи, 1969 г. 61

⁵⁰ Љ. Стабковска, Македонска ојконимија, кн. Прва, 97

⁵¹ **Арменка**, изведено од Армен, Еременц, етноним Ерменин, човек од Ерменија, XV в.

⁵² **Влав**, Влах, деминутив од Власиј, итн. XV век.

⁵³ **Испенце** (посебен данок што го плаќале само гебр - припадник на Христос).

⁵⁴ Во Опширниот пописен дефтер број 993 и 988 од 1468 г. (Пописот опфатен од лист 1-10 на Дефт. бр. 993 и од лист 11 -97 на

Исмаил кој го добил со учество и истакнување во борбеноста во руско-турската војна. Имал брат од пашата.

Во 1900 година во Жван живееле 340 жители, во 1905 г. 360 ж., во 1914 г. 366 ж., во 1925 г. 451 ж., во 1931 г. 492 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. 779 ж., во 1953 г. пораснал на 907 жители, во 1961 г. 904 ж., во 1971 г. 781 ж., во 1981 г. 699 ж., во 1994 г. 506 жит.

Секогаш ова село било административен центар за т.н. Горни Демир Хисар. Претставувало скоро од секогаш развиен рурален центар со отворени анови, воденици, продавници и разни занаети.

Во Жван работи основно училиште. Жван на далеку е познат по производство на жвански грав и други зрнести и градинарски растенија. Сееле пченица, рж, јачмен, пченка. Одгледуваме разновидна живина и птици.

Во Жван до пред десетина години имаше здравствена амбуланта и повеќе продавници. Основно училиште во селото има од крајот на првата светска војна, спрскиот период, кога селото било и општински центар. Жван речиси во период од еден век секогаш имал продавници, меана, ан, а покултурен дом, земјоделска задруфа, младински фудбалски клуб, хор и др. Има изградено споменик на паднатите борци во НОБ и Илинден.

Во 1961 г. селото броеше 904 ж., додека во 1994 г. бројот се налил на 506 жители, во 2002 спаднал на 428 жители. Во 2015 г. селото брои над 300 жители – македонско население. Бројот на иселени семејства изнесува околу 100. Најмногу иселени домаќинства има во Битола, Скопје, Кичево, Ресен, Охрид, Штип, Струмица, Радовиш и други места, а од

странство во Австралија, Германија, Србија, Нов Зеланд, Шведска и др.

Новата училишната зграда на ОУ „Браќа Миладиновци“ е изградена во 1961/62 година. Денес бројот на ученици изнесува околу 80 распоредени во уште четири подрачни училишта во Сопотница, Мренога, Слоештица и Доленци.

Во 1950 година селото е електрифицирано, во 1970 г. добива водовод, а во 1975 год. Добива и асфалтен пат. Во селото има 2 воденици, пошта, има основно училиште, две продавници со кафеански дел, 2 шпедитерски превозника, а амбулантата, аптеката и сушарата за тутун се во мирување или се затворени. Низ село има две јавни чешми.

Од сточарски фонд има краварска фарма со 50 крави, 50 кози, има и 10 коњи, секое домаќинство има трактор, а во селото има и еден камион. Од Жван има прилично голем број интелектуалци кои живеат во македонските градови, но и голем број емигранти во европските држави и прекуокеанските земји.

Селска слава на с. Жван е Света Петка, (08.08). Селото има две цркви: Св. Димитрија и Св. Петка., манастир Св. Архангел и Св. Илија.

Црквата Св. Димитрија претставува мала еднокорабна градба со свод од тристрана апсида. Сидана е со кршен камен во варов малтер. Фасадите и се фугирани, додека покривот од керамиди и камени плочи тоа самонад апсидата. На северната страна на црквата и во внатрешноста има нанос од земја. Според сочуваниот натпис на влезот на внатрешната страна, црквата била живописана во 1638 год. Поголемиот дел од живописот не постои.

Храм Св. Петка претставува еднокорабна градба со полукружен свод и тристрана апсида. Градена е во две фази има карактеристична издолжена издолжена основа и висока апсида. Покривот е двоводен, од керамидии лим

дефт. број 988). М. Соколовски, *Турски документи за историјата на македонскиот народ*, Скопје, 1971, стр. 157/8

над апсидалниот простор. Сидана е со кршен камен и со употреба на делкан бигор на отворите. Фасадите се фугирани и розово обоени. Северниот и јужниот ѕид нба црквата од внатрешната страна се зајакнати со пиласти кои во горниот дел се лачно поврзани. На западната страна има изгизградено трем. Црквата е живописана од зограф Иван Мелников, веројатно во 1931 година. Се претпоставува дека постариот дел на црквата потекнува од пост-византискиот период. Покрај името на светецот црквата се викала Латинска, име што означува старост на храмот.

16. ЖЕЛЕЗНЕЦ

Железнец е прекрасно, живописно село, сместено во клисура по течението на Црна Река, на патот Демир Хисар - Кичево. Во Железнец од повеќе извори се формира Цран Река, кој поминува по должина на цело село.

Селото е ридско, сместено на 720 м.н.в. Географските координати на селото се: 41°19'33" N – северна географска ирочина; и 21°03'47" E – источна географска должина. Атарот на Железнец зафаќа површина од 12,8 км² (1048 ха) од кои пасиштата зафаќаат површина од 547 ха, шумите 350 ха, и обработливото земјиште само 151 ха. Селото на запад се граничи, со Брезово и Доленци, на југ со Бабино, на југоисток со Мало Илино, на исток со Големо Илино и Велмевци, и на север исто со Велмевци.

Официјалното име на селото е *Железнец*, неговите етници: *железничанец* (м.р. ед.), *железничани* (м.р. мн.), *железничанка* (ж.р. ед.), *ќелезничанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *железничански* пр. *железничански* извори.

Ојконимот потекнува од личното ст.сл. име Железко, Железник⁵⁵. Има и претпоставка дека Железнец го добило името поради железната руда што се вади во непосредна близина. Во тоа село живееле рудари кои работеле на рудникот. Железнец е село кое му припаѓало на Железко кој прв се доселил во тоа место и основал семејство. Покрај него дошле и други негови роднини.

Железнец се споменува уште во првиот пописен турски дефтери од XV век, односно во 1457/8 г. во кој се регистрирани 16 семејства. Селото е сместено покрај Црна Река, од кое место извира таа река и веднаш се формира во голема река со темна боја поради содржината на железото што го има во водата. Следниве имиња на жители биле регистрирани во тоа време: Тодор Арбанаш; Којо, син на Арбанаш; Тодор, брат на Којо; Петко, брат на Горан; поп Цветко; Андреја, стар; Петко, брат на Михо; Јове, син на Арбанаш (во превод Црнец) ; Димитри, брат на Бојко; Никола, син на Калин; Симон; Петко сиромав; Ѓорго Јован; Бојко, Арбанаш; Собре, брат на Мано (или Јано); Пејо, брат на Којо; Никола, син на Топал; Ненче, син на Пресоглав; вдовица Мара. Или вкупно 16 семејства, 1 неженет и 1 вдовица, односно вкупно 17 семејства, со вкупно 85 жители. Во 1568 г. селото имало 125 жители.

Во 1900 и 1905 година Железнец имал 320 жители, во 1914 г. 293 ж., во 1925 г. 347 ж., во 1931 г. 356 жители. По Втората светска

⁵⁵ Имињата *Железник*, *Железар*, *Железкар*, *желеско*. се со потекло од ст.сл. збор *железо*, а се става на дете да биде цврсто и здраво како железо. Во такво време има антопониими на други места: Сребро - Сребре, Злате, Златана, какои и миња и на апелативите: Планинко – на планина.

војна, во 1948 г. бројот на жители изнесува 358, во 1953 г. 398 ж., во 1961 г. 311 ж., во 1971 г. 216 ж. во 1981 г. 133 ж., во 1994 г. 86 ж., во 2002 година 57 ж., и во 2015 г. само 15 жители. Во летниот период од годината во Железнец бројот на жители се зголемува и до над 50 жители.

Железнец е село сместено покрај регионалниот пат Битола – Кичево. Интересно село кое кога ќе се погледне ќе се помисли дека кука над кука стои (или кука на кука се потпира), а над нив се извишува бујна шума. *Железнец* е препознатливо со главниот извор и др. помали извори на Црна Река. Пред селото се спојуваат пет бујни карсни извори.

Во селото коритото на Црна Река се испонува со брза, пенлива и потемнета вода бидејќи од три-четири куки од селото излегуваат уште еден-два и повеќе извора кои со бликот на вода веќе ја формираат реката. Црна Река продолжува да ги носи водите низ Демир Хисарско и ги припојува кон себе седумте месни водотечија. После тоа свива своја става змијулесто низ Пелагонија, па минува низ тиквешко и се влива во р. Вардар и заедно со него ги внесуваат водите од Македонија во Егејското Море. Вода која лади, вода која е исполнета со живот, вода која пенливо ги излива сите маки и јадови од овој народ кој со векови и векови воздигувал по својата земја, по своето море, по својата песна недопеана.

Селото има мешовита поделско-сточарска и шумска карактер на егзистенција. Во 1981 год. имаше 13 куки, изграденина приземје и кат, сидани со кршен камен и кал. Неколку куки имаат и бондручна конструкција и се малтерирани. Едни објекти се покриени и со 'рж, додека другите се препокриени со ќерамиди. Повеќе куки имаат исфрлен

чардак по целата должина на предната фасада кон реката, покриен на заткривени косници. Во последниве години во селото има изградено неколку викендици и обновени стари куки.

Во селото има подигнато споменик на паднатите борци во НОБ и продавница од мешовит карактер. Црна Река, уште од изворниот дел е формирана како брза и полна река со вода и богата со риби.

Селото било најбројно во 1953 г. со 398 жители, додека во 1994 г. бројот се намалил на 86 жители, во 2002 г. на 57 жители. Бројот на иселени домаќинства изнесува над 70, од кои најмногу во Скопје, Битола, Припел, Тетово, Охрид, Кичево, Крушево, Штип, Демир Хисар, Сопотница и други места. А од странство во Србија (Крушевац, Ниш, Нови Сад, Сремска Митровица), Хрватска (Загреб), Црна Гора (Херцег Нови), Бугарија, Австралија и др.

Под село има мала хидро централа која се наоѓа на Кушња Река која доаѓа од Мало Илино. Денес во селото има над 500 сандуци пчели.

Во 1960 година, во Железнец имало над 3000 овци, а денес нема ниту една. Селото ја слави Голема Богородица, а се слави и Св. Ѓорѓија. Селото е електрифицирано до 1960 година, водовод има од 1983, а асфалтен пат, приклучок до селото од 1996 година. Во селото до пред десетина години работеше сушара, и имаше еден магацински простор.

Црква Св. Богородица, која според натписот во камен на јужната фасада потекнува од 1852 година. Срквата е еднокорабна си оилукружен свод и петтострана апсида. Покриена е со черамиди, додека првобитно била со камени плочи. Сидана е со кршен камен со употреба на делкан бигор на отворите, апсидата и венецот. Фадаите се фугирани. На северниот и на јужниот сид од внатрешната страна имама по пет пилистри за зајакнување и поврзување на

горниот дел од лакови. На западната страна од црквата беше во изградба трем и по секоја веројатност градењето е завршено. Во внатрешноста црквата има живопис за кој се претпоставува дека е двослоен или ретуш.

17. ЖУРЧЕ

Журче се наоѓа во непосредна близина на патот Демир Хисар – Крушево. Од Демир Хисар е оддалечено 10 км, додека од Битола 40 км и од Крушево 10 км. Сместено е на северо-источниот дел на Општината Демир Хисар. Селото е ридско од 700 до 780 м.н.в. Површината на атарот зафаќа 22,6 км², односно 2113 ха. Шумите се протегаат на простор од 1.693 ха, пасиштата на 129 ха, и обработливото земјиште на 291 ха. Селото има поделелско-шумарски карактер. Географските координати на Журче се: 41°16'03" N – северна географска ирочина; и 21°14'04" E – источна географска должина.

Атарот на село Журче се граничи со дури 11 села, и тоа: Сладуево, Граиште и Бараково на Југ, Единаковци, Света, Пресил и Берино (двете последни се крушевски села) на Исток, Острилци (крушевско село) и Ракитница на Север, Ново Село и Прибилци на Запад.

Официјалното име на селото е *Журче*, неговите етници: *журчананец* (м.р. ед.), *журчани* (м.р. мн.), *журчанка* (ж.р. ед.), *жирчананки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *журчански пр. Журчански средби*.

Селото се споменува во пописните турски дефтери од XIV век. Журче било хаса на бег. Селото е ридско-планинско и сместено во блага долина. Во 1468 година за првпат е регистрирано во опширните пописни дефтери за Битолската нахија.

Ојконимот Журче претставува деминутивна форма на личното име *Журо*, *Журан* (некој си овчар, доселен од с. Мартино – Мартинци) Можно да е изведен ојконимот од личното име Добрижил. Добрежел што во превод значи „добро да живее“ или „да живее вечно“. Формирањето на селото е околу 1200 год. кога се доселиле на ова место кое било обраснато со диви коприви. Тоа значи дека има фитонимски карактер - името потекнува од една билка наречена *Жур* од фамилијата *Лук*. Но најверјатно е од личното име *Журче* – дем. Форма од Журимир. Именувано е според името на првиот жител *Журо*, *Журе*, *Журишка*, *Журав*, *Журимир*, *Журослав* што се доселил во ова село со своето семејство. Името Журче се споменува во Душановата грамота за манастирот Трескавец кај Прилеп од 1334/5 г. каде е запишано Жоурче и по секоја веројатност ојконимот никогаш не бил сменет. Во 1467 г. ојконимот Журче се споменува под истото име како што се во употреба и во денешни времиња. Со формата *Жор'че* името на селото е запишано во Слечанскиот кодик од XVI век. Жура да се поврзи со формата жур и морфемата грб: Грбавец, Грбавче, Грбе, Грбеш или со Ходул, Ходивој, Ходимир што значи „оди, се движи“⁵⁶ И оваа е една од претпоставките. Стсл. збор жур означува жур – глужд, журав – глуздав. Журче означува слаб, ковчест, цврст човек поради што го добил и личното име *Журо*, *Журе*. Ктетикот во месниот говор е *журечки синор* (м.р.), *журечка река*, (ж.р.), *журечко сретсело* (ср.р.) итн.

Првите жители на селото Журче во 1468 г. биле забележани

⁵⁶ Љ. Станковска, 1992, 121

следниве: Младен, син на Рајко; Ѓуристан, син на Тодор; Стале, син на Стајко; Дамјан, син на Тодор; Пејо, син на Данче; Јандре Калуѓер; Рејо, син на Андреја; вдовица Тода, Пејчин, син на Радослав; вдовица Јованица; Доброслав, син на Калуѓерица; вдовица, жена на Раде – Радевоица; Вдовица Доброслава; Пејо, син на Радман; Михо, син на Алекса; Мартин, син на Петко; Вдовица Арменка; Пејо, син на Ѓоре; Вдовица Оливера; Никола, син на Ѓуран; Димче, син на Димитри; Журе (Ж’ре) Журислав син на Богослав; поп Којо; поп Стојко; Пејчин, син на Стефан; Тодор, син на Ѓуроица; Младен, син на Димитри; Бошко, сиромав; вдовица Стојка; вдовица Дафина; Бојчин, син на Михо; вдовица Дафина; вдовица Калина; Бојсин син на Михо, Вдовица Тодора; Дојчин, син на Спасе; Петре Арбанаш; Богдан, син на Агрдан; Вдовица Стојка; Вдовица жена на Новак; Вдовица Богослава; Бранко Агријан; Станче, сиромав; Боривој, Богдан, син на Миладин; Марко, Кожувар; Драгослав Ѓурафин. Вкупно семејства 55, неженети 3, вдовици 16, или вкупно 342 жители. Во истата пописна година плаќале данок 5.224 акчиња. Најмногу плаќале за пкеница 1.280 акчиња и 1.774 акчиња испенце (данок што го плаќаале христијаните раотоспособни и вдповиците.⁵⁷ Селото имало повеќе цркви и еден манастир.

Селото било тимар на бег - Исмаил паша⁵⁸ кој имал брат од

пашата. Во 1568 г. селото имало 151 жител. Намалувањето било поради големите тортури што им се правело на населението од турските банди и арачлиите.

Во 1900 година селото имало 350 жители, во 1905 г. 400 ж., во 1914 г. имало 490 ж., во 1925 г. 519 ж., во 1931 г. 589 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. бројот на жители изнесувал 739 жители, во 1953 г. 766 ж., во 1961 година 704 ж., во 1971 г. 597 ж., во 1981 г. 527 ж., во 1994 г. 285 жители, во 2002 година се регистрирани 255 жители, и во 2015 г. само 150 жители.

Интересно за ова село дека куќите се оддалечени една од друга и имаат простран двор, во средината стожер, а околу него разни помоштни простории: плевна, трем, кош за пченка, амбари, котар, тие што се во близина на ридот, свињарник, фурна и бунар. Секоја куќа има свој бунар. Гумното со стожерот бил сведок на вршидба исавот на фамилијата.

Во турскиот период населението се занимавало со сточарство – одгледување на овци и кози, а имало и семејства чии машки лица биле на печлаба по Балканот, а особено во Романија, Бугарија, Србија, Турција и Америка.

Во селото имало повеќе учители, попови, игумени, како и ковачи, касапи, самарции, воденичар, готвачи, меанции, гурбетчии, пекари, пчелари, кумурции, кирации, свирачи на грнета, тапан, виолина и др.

наимите. Данашмендите биле нивни писари кои им ги пишувале извештаите, оспраќани до султанот, задолжително еднаш месечно. Во нив се пишувало за состојбата во пашалукот, за собраната летнина (жито, лозја, тазни култури, лен, коноп, свилена буба, за колку добиток имало и др. што би можело да биде опорезено. Воедно се известувало и за мирнта состојба во пашалукот, за работата на локалната управа, за жандармеријата, војската, офицерите и се друго што било од интерес на султанот.

⁵⁷ Борис Дамевски, (1998) Журче, Журче, деветстотини години словенска населба (генеологија – фамилии – семејства – лица), Илароон, Охрид, стр. 36 и пописни дефтери

⁵⁸ Пашите биле единствени претставници на султанот во административната територија (пашалук). Покрај нив за мир во пашалукот одговарале кадиите и нивните помошници

Селото Журче го носи своето име уште од времето на раниот среден век. Имено, најстар документ, досега познат во кој се споменува селото Журче е Душановата Громота за манастирот Трескавец за годината 1334/35 година.⁵⁹

Селото, низ целиот период на постоење било средно развиен тип на населба. Во 1948 г. Журче имало 739 жители и 113 домаќинства., во 1961 г. 704 ж. и 134 домаќинства, за да се намали во 1991 г. 335 ж., додека во 2002 г. на 255 жители, и во 2015 г. на 150 жители. Сепак, во летниот период на годината селото се зголемува и на приближно 350 жители.

Најмногу иселени Журчани има во Битола, Скопје, Прилеп, Демир Хисар и други градови во Македонија, но и во странство во повеќе Европски држави, во Америка и Австралија.

Селска слава им е Илинден, на 2 август, а се прославува и празникот на манастирот Св. Атанасија, како и Успение на Пресвета Богородица. Првото училиште во селото датира од 1920 година. По војната во селото работела и осмолетка ОУ „Кирил и Методиј“, кое е затворено во 1980 година. Во Журче сè уште работи една продавница.

Во селото има црква посветена на Усп. на прсв. Богородица, додека во близина на селото е сместен познатиот журечки манастир посветен на Св. Атанасиј Велики. Во последно време е обновен и има добра економија. Двата храма се во добра состојба поради грижата за зачувување, т.е. обнова, поправка, реновирање на одредени делови.

Црква Усп. на прсв. Богородица. – селска црква, претставува еднокорабна градба⁶⁰ со полукружен свод

и петострана апсида. Подоцна западниот ѕид на црквата бил срушен и наосот продолжен. Новиот дел има плиток свод, а кон југ има трем покриен архитрално. Црквата е покриена со ќерамиди и камени плочки на апсидата. Северниот и јужниот ѕид на постариот дел од внатрешната страна се зајакнати со пиластри кои завршуваат со лакови и образуваат по три слепи ниши. На свот има ребра за зајакнување. Фасадите на црквата се фугирани и варосани. Црквата е живописана во 1885 од зограф Никола од Крушево. Слава на селото е Голема Богородица.

Манастир – храм Св. Атанасиј Алксандриски (Журечки манастир) граден во XVII век. Се наоѓа на 3 км. над с. Журче на северната страна од селскиот атар, во шумовитата планина, во близина на дол, по кој тече мала рекичка Манастирот е посветен на Ав. Атанасиј Алксандриски, роден 293 год. во Александрија во православно семејство. Откога се здобил со добро знаење за христовото слово бил насначен за најпрво на 19 годишна возраст за ѓакон. Во звање на архиепископ бил 47 години од кои 20 години ги поминал во прогонство. Бил приморан да се крие од гонителите дури и во бунари, во гробови, во приватни куќи, во пустини. Двапати морал да бега во Рим, а престојувал и во Франција. Се упокоил на 2 мај 373 год. на 80 години возраст. Напишал многу богословски и душекорисни дела. Одбележувањето на верскиот празник Свети Атанасиј се слави на 31. јануари и 15 мај со голем народен собир.

⁵⁹ Исто, ст. 13. Превземено од Блаже Конески (1991) Македонските места и имиња, Студентски збор, Скопје, стр. 86

⁶⁰ Дапчев, Ѓ. (1994), *Демир Хисар – Евиденција на архитектонското наследство*, во сп. Културно

наследство бр. 19-21/1992 – 1994, стр. 217 – 240. Авторот со посебен респект се однесува кон трудот на Дапчев Ѓорѓи, кој навистина дал драгоцен податоци. Но, во одреден број на храмови авторот изврши измена по посета на истите, бидејќи во изминатиот период има промени поради напуштање на населбите и некаде тотално разрушување на куќите и оштетување на храмовите (авторите).

Познато е дека Алексан-дриската црква е подигната во 1121 год. и целосно е живописана во 1617 год. Според натписот кој се наоѓа над западната врата, потекнува од 1622 год. Во црквата се сочувани два натписа – првиот е напишан над влезната врата и од него дознаваме дека зографисувањето се случило во 1617 год. Врз основа на натписот дознаваме зографисувањето отпочнало во месец мај и завршило во месец август 1617 год. Вториот натпис кој е мошне опширен и испишан на отворениот трем околу куполата. Од него дознаваме дека тремот е обновен и насликан со фрески во 1622 година. По својата архитектонска форма манастирската црква е малечка, со правоаголна основа и тространа олтарна апсида на источната страна. Манастирот е меѓу ретките манастири во Македонија и на Балканот. Во манастирот има монахини кои го опслужуваат поради што е именуван женски манастир.

Во основа храмот претставува еднокорабна градба со полукружен свод. На западната страна има отворен трем, подоцна изграден, покриен со купола, на кој се надоврзува од трите страни, проширен, затворен трем покриен со кос покрив. Внатре црквата е со полуобличест свод кој се потпира на лаци, носени од пиластри, кои ја делат црквата на три травеја. Сета внатрешност на црквата е живописана со прекрасни фрески и целосно е зачувана. Од фреските во црквата особено внимание заслужува ликот на Св. Ѓорѓи Ново (Кратовско), младиот златар од Кратово, кој на 11 февруари 1515 год. во Софија бил спален на клада, останувајќи доследен во своето православие. За големо изненадување единствено тој само во оваа црква е претставен, за разлика од другите постари цркви.

Дверите на црквата се позлатен, а на тремот се поставени илустрации на месеците од календарот со најкарактеристичните дејствија што се објавуваат.

Овој е уникатен детал. Околу нив се насликани 12 ангели во царски далматики. Претставата што доминира во тремот, всушност е илустрација на Дамаскината песна „О Тебе радујетса“ со текст испишан во кружна лента. Портретот на патронот Св. Атанасиј е сместен во втората зона на источниот ѕид, во нишата над влезната врата на наосот. Втората композиција, јужно од нишата, илустрира настан од житието на Светителот кога бил дете и си играл со своите другари покрај брегот на морето. На јужната страна има камбанарија. Покрај камбанаријата има и клепало кое служи за повикување на монахините на света миса, литургија или друг вид на обреди и молепства. Тоа значи дека монахини имало и порано. Клепалото различно се клепа за почеток на различни дејствија. Северниот и јужниот дел на црквата се зајакнати со пилистри кои формираат по три подлабоки ниши. Црквата е градена со кршен камен, без употреба на делкани камења. Фасадите се фугирани и вариосани. Покривот на црквата е сложен, изработен од керамиди. Манастирот во 1926 година располагал со 15 хектари земја, 120 говеда, 200 овци, 400 кози, воденица, работници и аргати, многубројна живина, ергела коњи и магарина, чопор кучиња, и бројни чувари за заштита од арамиски банди. Значи една цела економија. А бил и културно жариште со богата библиотека.⁶¹

Манастирскиот конак во 70- год. е обновен и после приправан. Се наоѓа на северната страна на црквата. Има издолжена правоаголна основа во правец исток-запад и се состои од приземје и кат. Во оградениот манастирски двор има и други помошни простории: кујна, трпезарија, јужно од црквата плевна, па пондила, простор за копи со сено и слама, простран двор,

⁶¹ Борис Дамевски, Журче, ... стр. 22-23

калдрмиран. Стоката влегува од посебен дел – во форма на врата. Покрај крупната стока се одгајуваат и кокошки. На камбанаријата има ветромер. Бидејќи манастирот е смесетен во шумовит предел често патот се затрупува во зимно време со наноси од снег, па селаните се ангажираат да го исчистат патот и да помогнат според потребата.

18. ЗАГОРИЧЕ

Загориче е населба која се наоѓа на крајниот јужен дел на Општина Демир Хисар и атарот на југ му се граничи со Општина Битола, односно со село Лопатица. Токму поради што на главниот пат (од селото оддалечен 2 км), на негов атар е сместен Шумарски ревер и Шумарската полиција. Јужно од населбата се простира полето низ кое тече рекичка која во летно време пресушува.

Географските координати на селото се: 41°11'12" N – северна географска ирочина; и 21°11'45" E – источна географска должина. Загориче е оддалечено од Демир Хисар 7 км, додека од Битола 26 км. На исток и на север атарот им се гранички со Стругово, на југ со Утово непосредно блиско село, и дел со Лопатица преку некогашното село Чагор, на исток со атарот на с. Крагуј - некогашни села, (сега раселени)⁶², и со село Кутретино.

Загориче се наоѓа на 670-710 м.н.в. и претставува рамничарско село, кое има мал атар од 4,1 км² (389 ха). Обработливо земјиште зафаќа 174 ха, шумите 173 ха, и пасиштата со 42 ха. Во основа селото има поделска функција

со садење на зеленчукови растенија и тутунот. Загориче се граничи со три демирхисарски села: Кутретино на север и исток, Утово на југ и Стругово на исток и север.

Името му е антропонимско според личното име Загоро – стсл. збор гори или наспрема женското име Загора, Загорка. Официјалното име на селото е *Загориче*, неговите етници: *загоричанец* (м.р. ед.), *загоричани* (м.р. мн.), *загоричанка* (ж.р. ед.), *загоричанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *загорички* пр. *Загорички атар*. Ојконимот Загориче се споменува во 1468 г. и означува село каде прв се доселил Загурче. Личното име Загорче е од личното име Загоро - *Загорче* - деминутивна форма од *Заго*, *Захариј*, *Загоро*, наспроти женските лични имиња *Захарија*, *Зага*, *Заге*. Има и друго сказание дека селото го добило името по тоа што било сместено зад една гора – Задгора или деминутивно Задгориче. Со губење на гласот во изговорот.

Селото било тимар на бег, кој имал брат од пашата. Првите жители биле: Димитри, син на Станиша; Стале Ѓурица, Милош, син на Ѓурица; Стале, син на Сраниша; Стале Ѓурица; Милош, син на Ѓурица; Пројчин, син на Степко; Ѓоре, син на Степко; Бојчин син на Степко; Милош, Никола, син на Данчо; Пејо, син на Владислав; Герг, сиромав; Пејо, син на Дафина; поп Цветко; Величко, син на Раде; Пејо, син на Величко; Никола, Величко; Првче, син на Орло (?); Божидар Угрин; Рајко, сиромав, Захарие, поп⁶³; Степан, син на Станиша; Тоде, син на Раде; Дане, син на Раде; Данко, син на Тодор;

⁶² Жителите од с. Крагуј се иселиле пред илинденското востание заради крвави пресметки со жителите од муслиманското село Мургашево. Биле преселувани со Стругово и соседното Утово. (заб. авторите)

⁶³ Повеќе селски населби од развиен тип имале дури и по два и повеќе попа кои го ширеле христијанството и вршеле богослужба во соседните села (заб. авторите)

Пројко, син на Данче; Бојко, син на Божидар; Данко, син на Ѓурко; Рале, син на Божидар; вдовица Вела; вдовица Тодора. Бројот на семејства бил 25, неженети 3, водвици 2, или вкупно 27 семејства, со вкупно 130 жители. Сите биле задолжени со 2.172 акчиња. Од нив најмногу отпаѓале на пченица – 800, лен и испенце – 712 сребрени пари. Редовно се плаќал данокот. Низ селото течела рекичка. Во 1568 година Загориче имало 85 жители.

Од секогаш селаните го славеле св. Никола летен, на 3 јуни. Селото било тимар на бег кој имал брат (еден вид на тапија) од пашата румелиски. Тој имал ќерка која се школувала во Франција. Била мажена за бегот од с. Утово, кое било мезра на имотот беговски од Загориче. Имал изградено и кула. Во селото после тоа се доселиле од горните планински демирхисарски села: Лесково, Боишта, Церово и други села.

Во него работи основно училиште до IV одделение, сместено во непосредна близина. Селото имаше изградена задружен дом, заедно со селаните од Утово и штала, кое во последно време е претворено во простор за преработка на печурки. Од сточниот фонд имало над 200 овци, 100 кози, над 20 крави, 15 коњи и др. Дел од машките лица се вработени во ЈП МШ – подружница “Бигла” – Демир Хисар, во претпријатието за преработка и сушење печурки во истото село.

Загориче е електрифицирано во 1958 година, водовод добива во 1982 година а асфалтен пат во 1975 година. Селото има 2 продавници за колонијални стоки, продавница со кафеански дел „Шумски Рај“, воденица која до 1970 година работеше успешно, 1 авто транс превозник и 2 мали сточарски фарми.

Meѓу с.Утово и Загориче има споменик на паднатиот борец во НОБ –

Стојко Огненовски. Населбата е мала која во 1900 година имала 140 жители, во 1905 г. 128 ж., во 1914 г. 76 ж., во 1925 г. 99 ж., во 1931 г. 118 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. 208 жители, во 1953 г. 225 ж., во 1961 г. броеше 247 жители, во 1971 г. 257 ж., во 1981 г. 299 жители, додека во 1994 год. 140 жители и во 2002 г. на 115 жители. Во 2015 г. бројот на жители изнесува 140 жители. Во текот на летниот период од годината селото привремено е населено со уште педесетина жители, па така вкупниот број се зголемува и до 200 жители.

Во Загориче има и училиште со 10 ученици, од кои 2 се од село Утово. Во селото има доселеници од Боиште, Лесково, Бабино, Журче и други демирхисарски села. Од 1960 год. од селото започнаа да емигрираат низ државата но, и во странските држави и голем број фамилии целосно се иселија. Бројот на иселените домаќинства изнесува над 30, од кои најмногу во Битола, Демир Хисар, Скопје, а од странство во Австралија, САД, Канада, Шведска, Србија и др.

Празник на селото е Св. Никола летен. Населението се занимава со земјоделство (тутун, жито), одгледува овци, крави, живина и слично. Секоја кука има трактор, приколка, автомобил и сл.

Црквата Св. Никола. Селото заедно со с. Утово имаат еден храм посветен на Св. Николај, сместен на мало ридче, непосредно до селото од јужната страна. На највисокото место е црквата, додека околу неа се селските гробишта на с. Загориче и село Утово. Црквата е мала, еднокорабна градба, окружена со плиток дрвен свод. Покривот е од ќерамиди, опширен со дрвени стреи, поткрепен од салонит и лим над апсидата. Фасадите се малтерисани и варосани. На северниот и јужниот дел од внатрешната страна црквата има по три плитки и полукружни засводени ниши. На западната страна има трем. Црквата

има влез од западната и од јужната страна. Според написот над вратата на јужниот сид црквата е живописана во 1885 год. од зографите – браќа Никола и Вангел. Покрај нив се пишани и ктиторите кои биле од с. Загориче и с. Утово. Повекепати била плачкана од арнаутски банди.

До црквата, јужниот дел има висока камбанарија Црквата со гробиштата се заградени со железна ограда. Има и електрично осветление во кое учествуваа со финансиски средства од селата Загориче и Утово. Реновирана е во 1934 г., а обновена со реконструкција на фреските во 1956 год. Покрај тоа двете села плакат и клисар (питроп) кој непосредно се грижи за имотот на црквата.

19. ЗАШЛЕ

Зашле е планинско село со 40-тина куќи, сместено на крајниот северен дел од Демир Хисар. Атарот на селото се допира со општините Кичево (*претходно Општина Другово*) и со Крушево. До селото се оди од главниот пат преку локален пат низ селата Доленци и Брезово. Географските координати на селото се: 41°22'21" N – северна географска ирочина; и 21°08'37" E – источна географска должина.

Селото е планинско на н.в. од 1.220 м. Атарот е релативно голем и се простира на површина од 19,1 км² (1897 ха). На него преовладуваат пасиштата на површина од 1.242 ха, шумска површина има на 515 ха, а обработливо земиште само 140 ха. Гледано според површината Зашлани практикуваат шумско-земјоделска и занаетчиска дејност.

Селото се граничи на север со село Пуста Река (од Општина Крушево), на запад со Долно Дивјаци (исто Општина Крушево), на југ со Кочиште и

Брезово, на исток и североисток со село Цер од Општина Кичево.

Ојконимот е изведен од антропонимот Зашле изведено од Завид, Зафир, Захарија итн. Официјалното име на селото е *Зашле*, неговите етници: *зашланец* (м.р. ед.), *зашлани* (м.р. мн.), *зашланка* (ж.р. ед.), *зашланки* (ж.р. мн.), а ктетикот е *зашлански*, на пр. *Зашлански пат*.

Зашле (Жажил) за првпат се споменува во 1467/8 г. со името Зашле или Жажил. Зашо е хипокоривник од антропонимот Жажил или Жажил кој не е од словенско потекло. Името Зашо се употребуваше и во првите децении од XX век. Зашо е хипокорисник од личните имиња; *Завид*, *Захир*, *Захарија*. Од тие имиња се изведени деминутивите: *Заце*, *Заче*, *Заше*. *Зашко*, *Запле* (изведено од Зашо). Според тоа *Зашле* и хипокористик од *Завид*, *Захир* или *Захарија* ⁶⁴ и тоа име е од првиот доселеник со фамилијата. Се употребува директно без никакви додавки. „Зашле е село каде се населило семејството на основачот по личното име Зашле“.

Во 1468 г. биле регистрирани следниве жители: Данко, син на Којо; Нене, син на Којо; Бале, син на Чоконда; Богавец, сиромав; Дабе, син на Брајан; Брајан, син на Јонче; Петко, син на Јонче; Станиша, син на Ковач; Петко, син на Ковач; Богдан, син на поп; Ненче, син на Панчар; Димитри Центер; Тодор, син на Драган; Пејо, син на Тале; Богдан преселец; Димитри, син на Дивјак; Иво, син на Горго; Ратче, син на Данче; Степан, син на ...(?); Горче, син на Калан. Данок плаќале 1476 акчиеа. Најмногу плаќале 480 за пченица и 575 акчиња за испенце.

⁶⁴ Станковска, Љ. 1992, 122, 123

И покрај што селото е планински, сепак имало засадено и пченица, рж, јачмен. Плаќале по 575 за испенце. Селаните се бунеле за големата сума данок. Вкупно се регистрирани 21 семејство и 2 нежежнети, со вкупно 107 жители. Според пописот од 1568 год. селото имало 26 фамилии и 13 неженети или вкупно 143 жители. Како планински село низ целиот период турската власт не давала сериозно внимание бидејќи данокот им бил сосема мал во споредба со данокот од другите села.

Во 1900 година имало 280 жители, во 1905 г. 320 ж., во 1914 г. 380 ж., во 1925 г. 410 жители, во 1931 г. 512 жители. По Втората светска војна бројот на жители се движел како што следува. Во 1948 г. 414 жители, во 1953 г. 453 ж., во 1961 г. 402 ж., во 1971 г. 202 ж., во 1981 г. 103 ж., во 1994 г. 48 ж., во 2002 година 42 жители, и во 2015 година само 20 жители.

Селото е составено од збиенена структура на куќи, на приземје и еден кат, сидани со кршен камен во кал и фугирани⁶⁵.

Покривите од 'ржаница и јанеби плочи – во помово време заменети со ќерамиди или лим. По должината на предната фасада на катот е поставен чардак од делкани штици кои од едната страна продолжуваат скали за слегување до приземјето. Во некои куќи дкалот се покриени и во составот на самото здание, покриени, секако, со скратување на чардакот за сметка на нив. Покривот на чарфдакот се крепи на на дрвени столбови поврзани со лакови – дрвени од горниот дел. Тие служат и за поткрепу-

вање и за укас, заедно со штиците од чардакот кои се изработени на торно во тркалезна форма, или во правоаголен вид со посебни украсни вдлабнатини или украси. Над нив има широка греда, украсена со линии вдлабени во дрвото. Вратите и прозорите и Рамките од прозорците се изработени од штици кои добро се затвораат со метален механизам. Има врати кои се затвора со посебна брава изработена кај ковачи или фабрички или некои од нив со посебно железно јазиче кое го поткренува малото клепало. Тоа се вика жапче (некаде зеипере) и не се заклучува. Долниот кат се употребувал, главно, за сосоишпр, т.р. една просторија се викала керал каде биле сместени: буриња со вино, срчи со ракија, качиња со сирење и со месо после заколување на крмнакот, мал амбар, каци со сторена (закиселена) зелка, друха каца со пиперки – туршија и зелени домати кои ги викале патлицани, па тука биле сместени – бутилот за матење, качето со свинска маст (сало), качето со сирење. По сидовите се обесени тарун, штица за леб, до нив потпрени троези круѓни за месење леб. Во другата соба можно е да се чува стока – крупна, обично стелни крави или биволи за да не ги оштетат другите говеда, или зоб за сроката,. Таму има и амути, огламници, попрати, самари., додека во поимотните семејства и села.

Селото покрај производство на квалитетна вар е познато и по сточарство – одгледувања на овци и кози, пчеларство и преработка на млеко, волна, кожа и друго.

Пред повеќе од еден век, мажите од селото оделе на печалба во Романија – Влашко, Србија, Бугарија па Америка. По Втората светска војна, а особено од 1956 г., па 1965 и од 1970 година, од Зашле се иселиле над 100 семејства. Најмногу ги има во Скопје, Битола, Крушево, Прилеп, Демир Хисар, Сопотница и др. А од странство, во Србија, Хрватска, Австралија, Шведска, Канада и сл.

⁶⁵ Градбите од с. Зашле имаат скоро иста и слична форма и распоред скоро кај сите Горноселски села, поради што, преку овој опис сакаме да ги претставиме градбите на селата од Горниот планински Демир Хисар. (Авторите)

Во селото има споменик на паднатите борци во НОБ. Во селото има црква посветена на пророк Св. Илија. Празник на селото е Илинден, 2 август.

Во селото има фарма со 80 овци и кози, а до пред десетина години и една продавница. Зашлани било каде да се во светот си го празнуваат Илинден со кревање леб, не работење и давање почест со пригодно свечено јадење.

Зашле од 1968 година има електрична енегија, а од 1996 година и асфалтиран пат. До пред десетина години во селото имаше околу 15 варници за печење вар и една колонијална продавница, а денес има 3 варници, околу 200 овци и 20 кози. Слава на селото е Илинден, а куќни слави се: Петковден, Св. Пречиста и др. Во просторот помеѓу Брезово и Зашле се наоѓа манастир Св. Ѓорѓија.

Црква Св. Илија. – Сидана е од кршен камен и делкан бигор на отворите и венецот, Градена е некаде во 1888 год. Живописана од зографот Коста Анастасович од Крушево. Покривот е двоводен од ќерамиди и камени плочи над апсидата. Фасадите се фугирани. На северниот и јужниот сид има пиластри. На западната страна црквата има карактеристичен долг тремтрем.

20. КОЧИШТЕ

Селото е ридско на 730 м.н.в. Атарот зафаќа простор од 12,1 км² (1181 ха). На него преовладуваат шумите на 820, ха површина, пасишта има 186 ха, додека обработливо земјиште има 175 ха., пасишта 186 и најмногу шуми со 820 ха. Географските координати на селото се: 41°20'40" N – северна географска ирочина; и 21°10'17" E – источна географска должина. Кочиште на север се граничи со Долно Дивјаци (Општина

Крушево), на запад со Растојца, на југ со Радово, на исток со Брезово, на северо исток со Зашле.

Официјалното име на селото е *Кочиште*, неговите етници: *кочиштанец* (м.р. ед.), *кочиштани* (м.р. мн.), *кочиштанка* (ж.р. ед.), *кочиштанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *кочиштански*, на пр. *Кочиштански лозја*. Населбата се наоѓа на крајниот северен дел на Општината Демир Хисар, недалеку од патот Демир Хисар – Крушево, а порано припаѓало на Општина Крушево.

Кочиште (друго име Добрево), се споменува уште во 1468 г. во опширниот пописен турски дефтер за Битолската нахија со името *Кочишта* или *Добрево*. Името Добрево всушност е топонимизација на антропонимот *Добре* или *Добромир* на првиот жител основач на селото. Можна е претпоставката дека Кочишта исто би било настанато со топонимизација на антропонимот *Кочил* кое лично име се споменува точно во XV век. Лучните имиња: *Кочан*, *Коче*, *Кочо*, *Кочи*, *Кочил*, *Кочин*, *Кочка* *Кочман* се деминутивна форма кои настанале од *Константин* или *Костадин*, имајќи го предвид фактот дека Македонците се служеле многу со деминутивната форма при основање на личните имиња.

Кочишта спаѓа во древните македонски села, во кое, во 1468 г. биле следниве жители: Поп Степан; Мартин, син на Дедие; Гин, син на Ѓорѓија; Стојко, син на Мартин; Леко, син на Дедие; Менко, син на Браје; Грд, син на Србин; Илија, син на Калојан; Пејо, син на П-л-м; Петко, син на Таше; Добре, син на Брајан; Стојко, син на Илија; Андреја, син на Ѓорго; Домник, син на Стариот; Сесие, син на Андреја; Васил, син на Гон; Нетко, син на Бежан; Гин, син на Гон; Небојша, син на Андреја; Ѓорго, син на Гин; Гон,

син на Коста; Стојко, син на Гин; Андреја, син на Петре; Петре, син на Лазор; Трифун; Стојко Белобрад; Петре, син на Срме; Павле, син на Јеракар; Ѓорго, син на Димитри. Бројот на семејства бил 25, неженети 2, или вкупно 127 жители. Спаѓало во помалите села. Се занимавале со дрводелство, кумур и др. Приход заедно со испенцето имале 1.080. Плаќале данок во висина од 3.885 акчиња (сребрени пари). Сееле пченица, јачмен, бостан, лен, гаеле разни овошја произведувале свила, гаеле улишта. Плаќале данок за лен, за воденици и свадбарина. Во 1568 г. Кочишта броело 159 жители.

Во 1900 г. селото имало 120 жители, во 1905 г. 296 ж., во 1914 г. 202 ж., во 1925 г. 103 ж., во 1931 г. 138 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. Кочиште имало 267 жители, во 1953 г. 284 ж., во 1961 г. 274 ж., во 1971 г. 177 ж., во 1981 г. 110 ж., во 1994 г. 45 ж., во 2002 г. 38 жители и во 2015 година околу 30 жители.

Кочиштани биле добри обработувачи на дрвото, одгледувачи на стоката, одлични мајстори, посебно дрводелци. Умееле да направат од дрво: кулинарски производи: дрвени лажици, вилушки, толчници, сукало, авани, мешалки, шаралници, паници, купа, мисур, водници, туралка (кутлача), склопци, масичка, столче, водник, трпеза, сукало, ножви, бутин, турило, качиња, бутин, бочви, потреби за обработка на волната (разбој, вретено со фурка, родан, совалка, драг, мотоило), земјоделски алати (лопати, набодни, вител, собирче, рачки за секири, вили, мотики, српови, сорови, набодни, дрвена кола), колца, јареми, самари, рало, јарем и се друго што им било потребно тие го правеле. Правеле облекло од кожа и волна и обувки од кожа. Кочиштани, Зашлани и др. горноселци биле вешти

дрвосечачи, керестеции (бичкиции), умееле да симнуваат дрва со тркалање служејќи се со направа тие што ја правелке а се викало калчунце – дрцена подебела и подолга рачка која на крајот е закривена за да го поткрене трупецот. Кочиште е интересно село, со чиста околина, кое во турскиот период броело и тоа: во 1468 г. 21 семејство и 2 неженети, во 1481 г. 20 семејства и 2 неженети; во 1573 г. дошло до 48 семејства и 6 неженети, додека во 1620 г. се намалило на 12 семејства.

Во Кочиште, во подоцните векови 25 фамилии биле слезени од Зашле веднаш по заминување на Турците. Се смета дека еден дел од нив, од повозрасните прво живееле во Кочиште, но побегнале од Турците и кога било селото слободно (без Турци) се вратиле назад некаде кон 1914 – 1918 г. Во српскиот период имало доселување во Кочиште и од селото Долно Дивјаџи.

Од Кочиште се иселиле над 70 домаќинства, и тоа во Битола, Скопје, Демир Хисар, Крушево, Прилеп, а во странство - во Австралија, САД и други европски држави.

Селото во 1970 година е електрифицирано, во 1975 година добива водовод, а во 1994 година добива и асфалтен пат. Во селото има и една јавна чешма со природна вода. Во 2015 г. Кочиште има 30 жители. Продавницата во селото е затворена од 2005 година. Во селото има една фарма со 50 грла крави, има десетина трактори и балирачка. Селската црква е посветена на Св. Никола, летен (3 јули). Таа е мала црква, сидана со делкан камен во најново време реновирана.

21. КУТРЕТИНО

Кутретино е рамничарско село со претежно нови куќи сместено на југоисточната страна на Општината Демир Хисар. Се наоѓа во непосредна близина на асфалтниот магистрален пат Битола - Демир Хисар – Кичево. Селото од центарот Демир Хисар е оддалечено околу 4 км, а од Битола 25 км.

Кутретино се наоѓа на 650 м. н.в. Географските координати на селото се: 41°12' 29" N – северна географска ирочина; и 21°12'46" E – источна географска должина.

Кутретино има атар во големина од 3,9 км², (366 ха) што се простира меѓу струговскиот атар и атарот на Битолското и испушеното село Чагор. Најмногу од селскиот атар зазема обработливото земјиште од 179 ха, на шумите отпаѓаат 126 ха, а на пасишта 61 ха. Атарот се граничи на север со град Демир Хисар, на исток со Суводол, на југо со Загориче и Лопатица (Општина Битола) и на запад со Стугово.

Официјалното име на селото е *Кутретино*, неговите етници: *кутретинец* (м.р. ед.), *кутретинци* (м.р. мн.), *кутрдетинка* (ж.р. ед.), *кутретинки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *кутретински*, на пр. *кутретински фудбалски тим*.

Името Кутретино потекнува од личното име *Кутретин*, *Кутрашин*, добиено од првиот жител – кој надворешно - физички бил неугледен, ситен, патрив во нозете, кога одел како да сее и народот му ставил такво име наречено кутриот тој никоја жена не го сака. Покрај тоа тој бил многу сиромав, немал имот, ниту имал да си стави на себе, ниту да си касни и тоа уште како дете што би рекле, да касни да порасни, ама тој си немал ни нивче, ни ливадче, ни овца, ни коза⁶⁶.

се споменува ојконимот во турскиот опширен пописен дефтер за Битолската нахија од 1468 година со 31 христијанско семејство.⁶⁷ Името е запишано и во Слечанскиот кодик од XVI век со формата Кутретино. Неговото дијалектно и официјално име е Кутретино.

Името Кутретино го добило по првиот жител што го населил местото со семејството кој го викале *Кутре*, *Кутретино*. Личното име Кутретин е образувано од деминутивното име Кутре. Личното име Кутре е регистрирано уште во XIII век- добиено од придавката кутар Покрај антропонимските имиња Кутреш, Кутрета познати се во македонската антропонија и: *Кутра*, *Кутрул*⁶⁸ Соодветни лични имиња има и во антропонијата на другите словенскинародикако Кутрил, Кутре, Кутро и сл.⁶⁹

о чошата општествена положба на нивниот носител: *Роб*, *Робо*, *Робе*, *Сирак*, *Сирата*, *Сиро*, *Сирко* (с. *Сирково*), *Убога*, *Богавец*, *Китрешин*, *Кутретин*, (с. *Кутретино*), *Кутрака*, *Лит*, *Крпан*, *Бос* (*Босилово*), *Босин*, *Голан*, *Голко*, *Голичник*, *Нехран*, *Самохран*, *Изгорен*. Други лични имиња се ставале заради заштита од лошото. Самата смрт може да се излаже акона детето му се даде име *Стар*, *Старко*, *Старче*, *Маторица*, *Дедан*, *Белоглав*, *Белобрад* *Готовче* и сл. Заради ефикасност на заштитата се ставало име како да е тој припадник на злото: *Лош*, *Лощан*, *Лощар*, *Вештероца*, *Врагар*, *Злоремик*, *Злоре*, *Дракул*, *Лиш*, *Кучкојад*, Меѓу тие имиња секако спаѓа и името *Гробарин* („гробник, бампир“). Физичката неугледност, грдотијата се истакнува како уште едно средство за заштита, така и физичките недостатоци, како и некои дејства што побудуваат одвратност или или што одат на нервите: *Грдан*, *Грдо*, *Грозан*, *Грозо*, *Гаден*, *Грбан*, *Грбо*, *Грбе*, *Слечо*, *Глувче*, *Кривчо*. *Кутре*, *Штрбо*, *Мехче*, *Сух*, *Сухар*, *Сушар*, *Скубе*, *Плаше*, *Плачко*, *Дерачко*, *Клчико*, *Рукач* и др. (Конески, Бл. (1991) *Макњсонаски места и имиња*, Скопје: Студентски збор, стр.17).

⁶⁷ Соколовски, 1973, 212

⁶⁸ Станковска, 1992, 150

⁶⁹ Заимов, 1988, 132

⁶⁶ Повеќе лични имиња, според Бл. Конески, ја сугерираат бедата и лошата општествена сотојба

Во 1468 биле следниве жители: Никола, брат на Димитри; Димитри, син на Доброслав; Борис, син на Димитри; Радослав Доброслав; Мартин, брат на Никодин; Рајко Ковач; Стале, син на Милин; Грдан, син на Белче; Добре, син на Белче; Дојчин, син на Стале; Дано, брат на Ѓорго; Милош место Радој, Петко, син на Никола; поп Ѓоре, син на Миле; Робе, син на Кутре, Димитри, син на Мењлко; Иванише, син на Раде; Пејо. Димитри, син на Петре; Драгослав Миладин; Богослав Петре; поп Радослав; Рајко, син на Белче; Стале, брат на Рајко; Јован, син на Михо; Стајко Миладин; Димитри, син на Миладин; Димитри, син на Миле; вдовица Мила; вдовица Елена; вдовица Доброслава. Вкупно семејства 26, неженети – 2, вдовици 3, или се вкупно 31 со 147 жители. Во 1568 г. регистрирани се 64 жители сите христијани. Одгледувале пченица, јачмен, просо, саделе лозја и правеле вино, се занимавале со гаење на пчели. Селото било тимар на бег, син на паша кој за четири години добро се покажал и му било доделено поголемо село за управување. Одел редовно во војска. Притежавал воено офицерско облекло, околопници шатор. Со себе носел и 12 војници.

Во 1900 година имало 52 жители, во 1905 г. 64 ж., во 1914 г. 71 ж., во 1925 г. 109 ж., во 1931 г. 128 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. имало 159 жители, во 1953 г. 161 ж., во 1961 г. 164 ж., во 1971 г. 198 ж., во 1981 г. 179 ж., во 1994 г. 271 ж., во 2002 г. 301 жител, и во 2015 г. бројот на населени во селото се зголемил на 350 жители.

Во селото има доселеници од повеќе демирхисарски села: Боиште, Церово, Вирово, Лесково, Мало и Големо

Илино, Железнец, Брежани и др. Но од Кутретино има и десетина иселени домаќинства, и тоа Битола, Скопје а во странство во Австралија, Германија, Франција, САД, Канада и сл.

Селото има поделелски карактер – се засадуваат разни зрнести и крмни растенија, компир, грав, пченка, пипер, тутун (меѓу најмасовното и најбројното), зеленчукови растенија и др.

Во Кутретино има 2 продавници на колонијални стоки (прет година била три), 2 живинарска фарма (со вкупно 10.000 несилки), 2 отпади, една столарска работилница, 1 автосервис, 1 кафеана – кебапчилница, една воденица - млин.

Селото е електрифицирано во 1958 година, водовод има од 1968 година, а асфалтен пат од 1996 година. Во селото работи подрачно основно училиште со 30 ученици. Кутретино од 1925 година е во постојан пораст со бројот на жители кој од 71 жители се зголемил на 159 жители во 1948 г., до 271 ж. во 1994 година, односно на 301 во 2002 г., на 350 жители во 2015 година, или зголемување за околу 400 % или за 279 жители. Во селото се градат нови куќи, со сончеви колектори, во секој од нив има возен парк на автомобил, како и земјоделски машини трактор и др.

Населбата има и 2 верски објекти, црква Св. Константин и Елена (заедно со с. Суводол) и стара црква Св. Никола.

Црква Св. Никола - Црквата е мала еднокорабна градба посветена на Св. Никола. Архитравно покриена која на западната страна има трем. Црквата е градена во поново време, на темели од стара градба.

22. ЛЕСКОВО

Лесково е напуштено и раселено планинско село во урнатини, без пристапен пат. Географските координати

на селото се: 41°13'18" N – северна географска ирочина; и 21°07'17" E – источна географска должина. Атарот му зафаќа простор од 8,4 км². Селскиот атар источно се граничи, северно со Мренога, источно со Слечче, јужно со Стругово и Боиште, и западно со Церово и Вирово.

Официјалното име на селото било *Лесково*, неговите етници: *лесковец* (м.р. ед.), *лесковци* (м.р. мн.), *лесковка* (ж.р. ед.), *лесковки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *лесковски*, на пр.*Лесковски манастир*. Лесково било планинско село сместено на 1000 метри надморска височина.

Ојконимот Лесково, **Л-с-к-в-а** е фитонимско име и означува „село кое е населено во шума од леска“. Но според Бл. Конески може да е изведено од личното име Леско, изведено од Лесо+ко, кое се споменува во пописните турски дефтери од XV век. Бил првиот жител што се доселил на тие простори. Според Бл. Конески, повеќе ојконимии кај Македонците имаат потекло од лични имиња. Тоа значи дека Лесково потекнува од деминутивната форма Леско, и антропонимот Лесо е изведенка од стсл. име Лесомир или Летомир – сложено име со значење „да живее долго, да годинува“. Леско_во е село кое му припаѓало на семејството од *Лесо*.

Во 1468 г. биле следниве жители: Ивко С-а-ф-т-а; Петре; поп Никола; Степан Ковач; Јован Калуѓер; Милче Дренар; Леко Србин⁷⁰; Димитри Србин; Ѓореѓи;

Петко, син на Сасаб; Ѓорче, негов син; Тодор, син на Михо; Ѓерг, син на Србин; Манко, Ѓурица; Миладин; Петко, негов син; Раде, син на Црвенко; Богослав, син на поп Стојко, стар; Тодорче, Ненад, син на Никола; Богослав Ниче; Петко, син на Иве; Боговец, син на Богослав; Никола, син на Ниче; Димитри, син на Тренче; Ѓорги. Син на Леско; Андреја; Бранко; Рале, син на Петко; Перко, син на Леко (Лесо); Ратче, син на Којка; Богдан; Нетко Витане; Радослав; Дапко, негов син; Раденко, син на Радослав; В’лкашин; вдовица Рада; Добре, син на Дренар, Богослав Божин; Петко, син на Радослав.

Вкупно семејства виле 37, неженети 2 лица, и 2 вдовици. Бројот на жители бил 193. Додека во пописот од 1568 г. бројката на жителите се намалува на 100. Селото било задолжено со 800 акчуња за пченица, 400 за јачмен, имале данок за чување на свињи, за свадбарина и испенцето од 1.050.- или вкупно 2.310 акчиеа.

Лесково било развиено планинско село (изделено на Горно Маало и Долно Маало). Меѓу нив има река и длабок дол, поврзани со мост. Голем број жители се занимавале со сточарство, дрводелство и мал број со земјоделство.

Во 1900 г. Лесково имало 260 жители, во 1905 г. 280 ж., во 1914 г. 403 ж., во 1925 г. 395 ж., во 1931 г. 467 жители, за по Втората светска војна, бројот на жители започне да се намалува и тоа од 322 жители во 1948 г., на 320 ж. во 1953 г., 215 ж. во 1961

⁷⁰ Антропонимите, ставени на имињата на народи и племиња биле чести. Во македонската антропонимија има лични имиња посебно на имињата од соседните Народи. Тие се јавуваат во повеќе варијанти: *Арнаут*, *Арбанас*, *Армен*, *Армено*, *Аеменин*, *Аеменчин*, *Арапин*, *Бугари*, *Б’чгарин*, *Бугачиќ*, . *Куман*, *Влах*, *Влахина*, *Влаин*, *Влаше*, *Влашен*, *Влашко*, *Грк*, *Грче*, *Грклан*, *Ерменин*, *Ермене* *Ерменче*, *Куман*,

Кумарче, *Куманан*, *Кумарица*, *Кумирко* *Кумирко*, *Саракин*, *Србин*, *Србо*, *Србиновиќ*, *Саракин*, *Турчин*, *Туто*, *Турче* и др. Именувањето на одредени населби било и според овие имиња, како на пр. Куман – Куманово (Куманово било селце со само десетина семејства, (Конески, Бл. Македонски места и имиња, стр. 18).

г., 67 ж. во 1971 г. на 1 жител во 1981 година, а потоа во следните пописи се води за раселена населба. По повеќе од 20 година, во 2015 година во селото регистрираме 1 жител.

Денес, Лесково е простор на рушевини. Зданијата се разурнати, со испаднати кровови, покриви, со сидини, некаде само темели, на други куќи висат прозори кои осе очекува да испаднат во секој момент. Дворовите им се обраснати и личат на змијарник. Реката во лето пресушува. Нема ни шум, ни свон од стада со овци, ни збор од човек, единствено само ветрот царува и ги дорушува и натрупува распадатите објекти. Лесковци се разнебитени – раселени во градови низ Македонија, но и во држави во Европа, Америка и Австралија.

Има црква посветена на прор. Св. Илија која се наоѓа во руинирана состојба и ден на селото бил Илинден.

Црква пр. Св. Илија. – се наоѓала во Долна Маала, заградена со сид заедно со селските гробишта и камбанаријата. Подигната е кон крајот на XIX век. Претставува еднокорабна градба со висок дрвен свод и полукружна апсида. На северниот дел и јужниот сид од внатрешната страна има декоративни пиластри кои продолжуваат како ребра на сводот. Сидана е од кршен камени делкан бигор на отворите и вебецот, Покривот е двоводен, од керамиди и камени плочи над апсидата. Фасадите се фугирани. Во внатрешноста црквата е малтерисана и варосана нема живопис. На западната страна има трем на приземје и кат. Има наос, олтар заграден со штици и икона на влезот од прор. Илија. Објектот се наоѓа во запуштена и пропадната состојба.

23. МАЛО ИЛИНО

Мало Илино е планинско села кое се наоѓа на 910 - 1080 метри надморска височина. Географските координати на селото се: 41°17'51" N – северна географска ирочина; и 21°02'13" E – источна географска должина. Атарот на селото зафаќа површина од 16,6 км², (1389 ха), од кои најголема површина имаат пасиштата со 640 ха, па шумите со 499 ха и обработливото земјиште со 250 ха.

Мало Илино на север се Големо Илино и Железнец, на исток Бабино, на југ со Базерник и на запад се искачува на Плакенска Планина допирајќи се до атарот на село Брежани во Општината Дебарца. Мало Илино е сместено во дол низ кој преотекува мала рекичка (Мирча Рака, односно Кушња). Всушност целото село изобилува со чиста изворска и речна вода.

Официјалното име на селото е *Мало Илино*, неговите етници: *илинец* (м.р. ед.), *илинци* (м.р. мн.), *илинка* (ж.р. ед.), *илинки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *илински*, на пр. *Илински бачила*. Ретко се употребувала придавката мало или големо.

Селото Илино си го добило името од стсл. име Илијан – Илијово село. Село во кое за првпат се доселила фамилијата на Илијан, Илија и после нив дошле и други. Било дервенциско планинско село.

Жителите од Мало Илино запишани се како жители во Големо Илино. Дервенциско село, со ослободени давачки кон државата бидејќи биле чувари (дервенци) на патот од Демир Хисар за Дебар. Поголем број од жителите притежавале и оружје, дадено од турската власт. Селаните од Мало Илино било подобро наоружани од соседите од Големо Илино зашто било поблизу до местото на преминот и поради сиромаштво биле посветени

на дервенциството. Немале добро поле, но поради тоа имале пасишта и одгледувале овци и кози. Некои од нив неживееа во селото, но повремено оделе на служба, додека други веќе се населиле.

Од 1965 година селото има електрична енергија, а од 1996 година и асфалтен пат. Во 1981 год. имало околу 40 – 50 куќиод кои само неколку се сочувани во оригинална состојба. Во приземјето куќите беа сидани со кршен камен во кал, а на катот изработен од бондручна конструкција. Покривите биле со ’ржаница. Куќите се сидани во правоаголна основа. На катот се доаѓа преку надворешни дрвени скали, а собите се поврзани со тесен чардак кој им служел за комуникација меѓу собите. Чардакот со покривот се поврзани со дебели диреци од кои двата крајни започнувале дури од приземјето, каде биле осигурани со по две дрвени плоштини. Чардакот имал дрвени пармаци или правоаголни или кружни украсени на торно на куќите кои биле градени вкон крајот на XIX и почетокот на XX век. Горните соби биле за живеење, подот им бил кал, покриен со черги, а бил поставен на дебели диреци и попречни греди. Целокупната куќна конструкција била цврсто градена и ги издрѓувала скоро сите временски непогоди. Покасно покривите биле заменуваани со ќерамиди, а опшиени со плочи и тоа со двоводна изведба⁷¹.

Во 1900 година 500 жители, во 1905 г. 480 ж., во 1914 г. 404 ж., во 1925

г. 346 ж., во 1931 г. 467 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. 387 жители, па се намалил во 1953 г. на 346 ж., во 1961 г. на 315 ж., во 1971 г. 220 жители, во 1981 г. 167 ж., во 1994 г. 106 жители, во 2002 г. се намалил на 50 жители. Во 2015 година бројот се намалил на 30 жители. Во селото има над 300 глави овци и 70 кози, а под селото има изградено мала протечна хидро централа. Селото го празнува Илинден бидејќи тој им бил патрон и на него е посветен и храмот. Илинци биле добри негувачи на фолклорот – народните песни, ора, танци и музика.

Црквата Св. Пророк Илија. – изградена кон крајот на XIX век и на повеќе пати обновена и поправана. Во основа таа била еднокорабна градба, покриена со полукружен свод има петтострана апсида. Сидана е со кршен камен со употреба на делкан бигор на кошињата, венецот и апсидата која е од надворешна страна има плитки аркади, а фасадата е фугирана. Покривот е двоводелен покриен со ќерамиди. Според натписот а на западниот сидод внатрешната страна, црквата е живописана во 1898 год, додека изградена порано, скоро пред десетина години. Денес храмот не е во добра состојба.

24. МРЕНОГА

Мренога е ридска населба сместено на 760 м.н.в., со значителен рамничарски терен кој се протега по средниот тек на Боишка Река. Географските координати на селото се: 41°15'21" N – северна географска ирочина; и 21°06'30" E – источна географска должина. Атарот му зафаќа простор од 14,5 км² (1402 ха). На него шумите заземаат површина од 1.174 ха, на обработливото земјиште земјиште отпаѓаат 183 ха, а на пасишта само 45 ха.

⁷¹ Живееалиштата во селата од Горни Демир Хисар биле скоро исти – т.е. слични едни на други. Биле градени од свои – селски или соседно селски мајстори. Имало градење на куќи и од смилевци посебно кај поимотните селани. Илинци оделе на печалба и кога ќе се врателе цела печалба ја употребувале во изградба на куќа и др. помошни објекти, во купување на крупна и ситна стока и по некоја нива, доколку се продавала. (Забел. од испитаници во 2014 год.).

Според тоа селото има поделско-шумарска функција – обработка на земјиште – поделство и експлоатација на шумскиот фонд. Селото се граничи на север со Жван и Сопотница, на исток со атарот на Слечче, на југ со Вирово и Лесково, и на запад со Слоештица.

Името е добиено со топонимизација на антропонимот Мреног – лично име кое во последните векови е запоставено. Официјалното име на селото е *Мренога*, неговите етници: *мреножанец* (м.р. ед.), *мреножанци* (м.р. мн.), *мреножанка* (ж.р. ед.), *мреножанки* (ж.р. мн.), а ктетикот е *мреношки пр. Мреношки ливади*.

Мренога заведено и под следниве ојконимии: **Мреново, М-и-р-а-н-в-а, М-и-р-е-н-в-а**). Со името Мренова селото е запишано во 1636 во Битолската каза со 9 домаќинства. Во списокот на христијанските села на подрачјето на Битолскиот вилает во 1641 г. (Турски документи, 1972, 58) запишано е село Мреново. Името Мренога е запишано и во Слеченскиот кодик од XVI век. Името на селото Мренога претставува топонимска единица со посесбно значење. Тоа е создадено со супстативизација на придавката од првобитната синтагматска форма Мренога. Името Мренога означува „село кое му припаѓало на Мреног“. *Мреног* е лично име на човекот кој прв се населил на ова место. После, во наредните векови името било запоставено, т.е. не се крштевале машки деца на тоа име.⁷²

Мренога се споменува во пописните турски дефтери во 1468 година каде се запишани следниве жители: Руле; Гине, син на Драгише; Продан, негов брат; Хранислав, негов брат; Димитри, брат на Јован;

Петко, син на Станиша; Горан, негов брат; Дамјан, негов брат; Горго, син на Ниче; Продан, син на Пејо; Брајчин, син на Грк; Тодор, син на Радослав; Ралин, син на Никола; Пејо, негов брат; Веселин, син на Трајко; Иваниш; Пејо, син на Јован; Гуле, син на Рале; Јован, син на Пеце; Стојче, син на Димитри; Петко, негов брат; Продан, син на Тодорко; вдовица (жена на) Грубан; вдовица Драгослава; Вдовица Димитра; вдовица Тода; Стојко; Грубан, син на Грк; вдовица Јована. Вкупно биле 20 семејства, 4 неженети и 5 вдовици, или се вкупно 25 семејства. Селото имало 124 жители. Во 1568 г. селото се зголемило на 145 жители. Селото имало добра местоположба и само за пченица било опорезено со 489 акчиња; за јачмен – 100, плаќале и за: бостан, данок за свињи, за улишта, ушур за лозја, па за лен, за свадбарина и најмногу им било испенцето – 524 сребреници. Вкупно годишно плаќале 1.366 акчиња.

Емиграцијата и оваа населба ја намалила бројната состојба на жителите, така што од средна станала малубројна. Во 1900 г. имало 405 жители, во 1905 г. 405 ж., во 1914 г. 380 ж., а како последица на Првата светска војна, во 1925 г. се намалило на само 64 жители, па се зголемил на 369 жители. По Втората светска војна, населението се зголемило на 544 ж., па во 1953 г. се намалил на 493 ж., во 1961 г. на 414 ж., во 1971 г. на 361 ж., во 1981 г., на 288 ж., па во 1994 г., на 185 ж., и во 2002 г. на 107 жители македонско население. Во 2015 г. бројот се намалил на 65 жители. Најголем дел од мреножани се доселени во Битола, Скопје, Деми Хисар, но и во странство, а особено во Австралија.

Во селото од поодамна е затворено училиштето, а повремено работи продавница. Во селото има неколку стари градби кои се употребуваат како плевни,

⁷² Станковска, 1997, кн.втора, 170

карактеристични по тоа што имаат чардак преку целиот горен кат.

Селото има храм посветен на св. Спас. Селска слава им е спасовден, а се празнува и Мала Богородица и Св. Никола. Во селото има десетина крави, кози и живина. Мренога и денес е познато по правење на кумур во „Сидани дупки“.

Црква Св. Спас. – Црквата е еднокорабна градба со полукружна тристрана апсида. Подоцна црквата била продолжена што западниот сид бил срушен и во средината на новиот дел поставен столб. Сидана е со кршен камен со употреба на бигор на влезот на кошињата на западната страна. Фасадите се фугирани. На дограденото на фасадата видливи се тенки тули, што значи дека, покрај кршен камен има употреба и на тули. Црквата е покриена со ќерамиди и камени плочи над апсидата.

Во внатрешниот дел на црквата има фреско-живопис што е доста оштетен. Во доградениот дел се сочувани само фрагменти на западниот и јужниот сид.

Нова црква. - Во непосредна близина на црквата Св. Спас има изградено нова три корабна црква од делкан бигор, со полукругна апсида. На северниот и на јужниот сид ид надворешна страна има пиластри, поврзани со лакови во горниот дел. Црквата е архитравно покриена – има четвороводен покрив со ќерамиди. Новата црква е во употреба. Двете цркви еднакво се посетуваат и им се поклонуваат на светците.

25. НОВО СЕЛО

Ново Село е рамничарска населба низ која тече река Жаба. Географските координати на селото се: 41°18'18" N – северна географска ирочина; и 21°11'28"

E – источна географска должина. Селото е рамничарско со поделска функција, сместено на 670 м.н.в. Атарот зафаќа 5,4 км² (514 ха). Од него шумите заземаат 282 ха, обработливото земјиште 151 ха, додека на пасишта отпааѓа 81 ха. Соседни села се: на север Ракитница, на исток село Журче и Острилци - Општина Крушево, на југ Прибилци, на запад Сопотница и Суво Грло.

Официјалното име на селото е *Ново Село*, неговите етници: *новоселанец* (м.р. ед.), *новоселани* (м.р. мн.), *новоселанка* (ж.р. ед.), *новоселанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *новоселски пр. Новосењлски атар*.

Ново Село е населба која се поменува во првите пописни турски дефтери на Битолската нахија. Ојконимот Ново Село⁷³ претставува двокомпонентно име кое првото значење му било „селиште“, а подоцна го добило значењето „оградена селска населба“ – Географскиот апелатив село води потекло од коренот sel- што има значење на „место кое било сопственост на феудалниот господар на кое тој според својата волја населувал кметови“. Апелативот село најпрво имало значење „оградена селска населба“. Од турските извори се констатира дека селото, покрај името Ново Село, имало и друго име, а тоа е турското име *Дели Орман*.

Ојконимот Дели Орман означува Рамна Шума. Дели е збор која е рамна на турска придавка со значење на „луд, силен (делија), збеснат“, додека овде во Ново Село означува „буен густ“ и вториот дел село – „орман, густа шума“. Името Дели Орман по секоја веројатност се

⁷³ Географскиот апелатив sel-ш има значење на 'место кое било сопственост на феудалниот господар на кое тој, според својата волја населувал кметови' (Скок, 1973, 218)

однесува на старото село од каде се доселиле жителите на Новото Село, кое во турската ојконимија означувало село *Дуброво*. Скоро покрај секое демирхисарско село има топоним „*Селиште*“, „*Старо Село*“ со што се означувало потеклото на селото. *Старо Село* било именувано од жителите на „новото село“, а топонимот бил препознатлив по тоа што при обработка на земјата биле откопувани темели, остатоци од кујнски грначарски предмети) купови во кои чувале жито, црепови, црепни, па вериги и верушки „рѓосани“ железни и др. Старото Село било или во непосредна близина или наспроти новото село. Тоа и не мора да се именувало со Ново Село, можеби со друго село⁷⁴.

Во турската ојконимија Ново Село е преведено со Јени Чој (Yeni Koi), додека семантичката при именување на селото е идентична кај двете имиња, т.е. тие означуваат

„место каде има шума (дабова или бујна)“.⁷⁵

Први жители кои се забележани во 1468 година, во Ново Село биле: Крагуј, Дрено, Армен, Веселин, Ѓурич; Ѓуро Стар; Пришелец; Дошлец; вдовица Доброслава, вкупно имало 35 семејства, 3 неженети и 1 вдовица или вкупно 36 изразено во бројна состојба имало 182 жители. Во 1568 селото се намалило на 71 жител. Селото располагало со приход од 3.389 акчиња, а тоа значи дека имало плодно поле и прилично стока. Селото било тимар на Мустафа, син на Балабан. Бегот притежавал берат од пашата. Секоја година учествувал во војна. Самиот како буруме⁷⁶.

Ново Село според конфигурацијата е рамничарско, но мало по обем со само 30 куќи, ѕидани со кршен камен во кал. Куќите имаат правоаголна основа и висина од приземје и еден кат. Постарите куќи биле покриени со ржаница, а после препокриени со ќерамиди. Фасадите обично не им се обработени освен понекаде на катоткога се изграден чардак на целата должина на објектот.

Селото настанало со доселници од соседните села, а особено од село Радово. Најголем број иселеници од селото има во Битола, Демир Хисар, Скопје, потоа во Австралија, Австрија, Германија и т. н. Населбата има услужни објекти и споменик на паднатите борци во НОБ. Селото спаѓа мал тип на населба кое во 1900 г. имало 200 ж., во 1905 г. 300 ж., во 1914 г. се намалило на 12 ж., во 1925 г. се зголемило на 107 ж., во 1931 г. 147 ж. По втората светска војна, во 1948 г. имало 251 ж., во 1953 г. 274 ж., во 1961 г. броело 239 ж, во 1971 г. се намалило на

⁷⁴ Наспроти селото Утово, кон јужната страна, на едно повисоко рамно место е топонимот 'Старо село'. На тоа место жителите на Утово при секое орање, според нивното кажување, откопуваат по некој цреп, коски од запустени гробишта, и др. Цветко Грујовски, на тоа место штрењмел лозје и нашол целен часовник. Тој добро го исчистил и го чувал како реликт. Некоја си група професори од Скопје, минувајќи низ селото тој се пофалил дека има стар часовник, откопан кај 'Старо Село' и тие пријавиле во полиција, па му го одзеле велејќи дека тоа припаѓа на државата. Не само на тој жител, но и на многумина им ги одземале пронајдените предмети од Старо Село и во ова место и во с. Загориче, Стругово и од други места, не давајќи им никаков документ за одземенето. Каде отишле тие ретки археолошки пронајдоци, дури и од цела Македонија никој досега не знае. Едноставно заминувале во странските држави, продавани за забележителна сума на средства од личности кои биле на власт, а непосредно поврзани 'со бирачите'. (Забел. од теренските истражувања.

⁷⁵ Љ. Станковска, кн. II, 185

⁷⁶ Буруме била воена облека, оружје и други потреби на самиот спахија која се носеле за време на одење во војната.

170 ж., во 1981 г. на 120, во 1994 г. на 50 жители, во 2002 г. на 35 жители. Во 2015 година во Ново Село живеат 20 жители. Во селото има 2 фарми на крави секој има по 60 – 70 грла.

Од живина има над 100 кокошки, 60 гуски. Селото има и 10 трактори, разновидна приклучна механизација и еден комбајн. На селото патрон е свети Архангел Михаил (21.11.) на кого е посветен и храмот.

Црква Св. Архангел Михаил. - во основа претставува еднокорабна градба, покриена со дрвен свод. Има тристрана апсида. Сидовите се од кршен камени фугирани на фасада. Покривот е двоводен од дрвен свод и од ќерамиди, со карактеристична апсида. Живописот е од поново време. Црквата реновирана и обновена во 1972 година.

26. ОБЕДНИК

Обедник е сместено ридско – рамничарски терен и се протега по течението на Обедничка Река. Сместено е на надморска височина од 750 метри. Географските координати на селото се: 41°09'33" N – северна географска ирочина; и 21°09'34" E – источна географска должина.

Атарот зафаќа простор од 21,3 км² (2042 ха). На него преовладуваат шумите со површина од 1.684 ха, обработливо земмјиште има од 322 ха, додека пасишта од 36 ха. Обедник се граничи со девет соседни села, и тоа: на север Стругово, на исток со Загориче и Утово, на југ Црнеец, Стрежево, Свиништа и Метимир – сите од Општина Битола, на запад со Смилево и северо запад со Боиште.

Селото има поделско-шумска функција – се занимава со одгледување на житарици и поделски култури. Од нив најмногу одгледува тутун и

квалитетен грав. Се занимава и со продажба на огревно и дрво за мебел.

Обедник е село сместено на јужен дел на Општината Демир Хисар, и се портега по течението на Стара Река или Обедничка и според конфигурацијата спаѓа во села со рамничарски карактер. Официјалното име на селото е *Обедник*, неговите етници: *обедничанец* (м.р. ед.), *обедничанин* (м.р. мн.), *обедничанка* (ж.р. ед.), *обедничанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *обеднички пр. Обедничка Река*.

Обедник (забележано и под името: **О-б-а-д-н-и-к**)⁷⁷, било мулк на Доган кој располагал и со 2 воденици и хаса со 2 орева. Во турските опширни дефтери за Битолската нахија од 1468 год.името на селото Обедник е забележано како О-б-а-д-н-и-к.⁷⁸ Со извршениот попис од 1468 г. се запишани во ова село 65 христијански семејства. Селото Обедник е запишано и во пописниот дефтер од 1568 г., а во него имало 54 христијански семејства.⁷⁹ Со формата Обедник селото е запишано и во Слечанскиот кодик од XVI век.⁸⁰ Името на селото Обедник е топонимиска формација Апелативот обед има значење на „место каде се обедува, руча“. обед – стсл. ручек, ручање. Апелативот „обед“ значи „јадење, ручек“ денес во македонскиот јазик е дијалектизам. Во хрватскиот јазик на пр. „обедница“ – „трпезарија“. Постои предание меѓу жителите од Демир

⁷⁷ Лозановски, В. (2005), Демир Хисар и Демирхисарско низ вековите и денес, Битола, 21. Живот во Обедник мало во античко време, што се докажува со ископините на топонимот Калето. Таму се претпоставува дека имало изградено кралска кука. Формата на Калето е неправилна, приспособена на теренот. Во подножјето на падините има остатоци од ранохристијанска црква.

⁷⁸ Соколовски, 1973, 258

⁷⁹ Соколовски, 1975, 520

⁸⁰ Селишчев, 1933, 83

Хисарско дека ојконимот „Обедник“ настанал поради „ручање“, „обедување“ на ослепените Самуилови војници, кои преку планина се префлале во Преспа откако ќе „обедувале“. Обедот му го подготвувале слугите на ќерката на цар Самуил, Косара, кои биле дојдени токму на тоа место и ги пречекувале ослепените војници. По обедувањето и одморот тие закрепнувале и со помош на слугите и ја преминувале планината и се префрлале во Преспа кај островот во Преспанското Езеро каде му давале последен почит на својот цар. Преданието се пренесува по поколенија без да биде проверено, бидејќи не постојат материјални докази и записи.

Првите забележани жители во општиот пописен турски дефтер ид 1468 г. за Битолската нахија биле: Гон, син на Добре, Димитри, син на Добре; Пејо, син на Керанин; Богдан, син на Керанин; Јандре, син на Станислав; Владе, син на Јандре; Тоде, син на Јован; Димитри, син на Иваниш; Митранин, син на Иваниш; Петко, син на Димитри; Брајко, син на Петко; Никола, син на Ѓурин; Стојо, син на Ѓурин; Борко, син на Стале; Пејо, син на Стале; Јандре Илко; Мано, син на Милош; Згур, син на Милош; вдовица Јандра; Димитри, син на Јандре; Добромир, син на Радослав; Стајко Радослав, Доброслав Михо; Дујко, син на Михо; Петко, син на Драгиша; Никола, син на Петко; Тадоња, син на Станислав; Ѓурко, син на Шишман; Димитри, син на Ѓурко; Ѓорго, син на Иван; Нихо, син на Шишман; Ралесин на Ѓуричин; Ѓоре, син на Тодор; Пејо, син на Владе; Трајко, син на Манко; Јанко, син, место Драже; Јандре Димитри; Јован, син на Ѓоре; Стале Ѓоре, Стајко Ѓурашин; Драгиша овчар; Драгослав, брат на Ѓоре; Димитри Никола, Добре, син на

Ѓурашин; Милош, син на Рајко; Мано, син на Стајко; поп Бојко; Рајко, син на Ќорго; Радослав, син на Драгослав; Рајко, син на Драгослав; Тоде, син на Рајко; Тодор, син на Никола; Тодор, син на Никола; Димитри, син на Никола; Мано, син на Димитри; Стојо Ѓуричин; Милош, син на Стојко; Димитри, син на Радослав; Којо, син на Радослав; Димитри, син на Манко; Манко, син на Димитри; Рале, син на Гин; Никола, син на Гин; Драгопслав, брат на Манко.

Од прегледот се гледа дека имало семејства: 64, вдовици:1 – вкупно 65 или изразено во бројка: 324 жители. Што покажува дека, за тоа време било големо село. Во 1568 год. жителите се намалиле на 214, но и натаму ова село било многубројно. Сите жители биле христијани. Турско население започнало да навлегува кон 1768 год. и тоа било помалубројно од Македонските семејства. Некаде кон 1900 год. Македонските семејства веќе биле малубројни. Тогаш и црквата им била срушена и изградена џамија и тоа во селото. Црквата прсв. Богородица се наоѓала на 250 метри оддалечена од селото, сместена во подножјето на планината на северниот дел.

Селото било тимар на Девлентан, син на Џихан, кој секоја година учествувал во војна. Низ селото тече реката Обедничка која ги собира водите од Смилевска Река и од изворите кои се наоѓаат над селото во шумата. Секогаш во ова село имало воденици. Најмногу произведувале пченица и плаќале 1.120 акчиња, 400 акчиња плаќале данок за јачмен; саделе и лен, плаќале данок и за воденици; плаќале ушур и за лозја, за бостан, за свињи, за улишта, данок за свадбарина, нијабет (данок за глоба), испенце 1.600 акчиња. Испенцето го плаќале само

христијаните и тоа македонскиот народ, додека Власите, Евреите, Циганите и др. вид на милет (народ) не го плаќале. Едноставно плаќала рајата (незаштитено население, без никакви права и имот. За разлика од белајата рајата нема свој имот, биле само исполции и намени работници и слуги кај беговите и другите турски великодостојници.

Во 1900 година Обедник имало 250 жители, во 1905 г. 120 ж., во 1914 г. нема податок, во 1925 г. 239 жители, во 1931 г. 247 жители. По Втората светска војна бројот на жители, изгледал како што селедува, во 1948 г. 481 жител, во 1953 г. 487 ж., во 1961 г. 408 ж., во 1971 г. 407 ж., во 1981 г. 479 жители, во 1994 г. 382 жители, во 2002 г. 273 жители, и во 2015 година околу 230 жители.

Селото е со мешовити жители според веро-исповеста: Албанци со муслиманска вероисповест и Македонци со христијанска вероисповест. Во селото има џамија и црква. Во селото работи Основно училиште до IV одделение на албански и на македонски јазик. Има продавница на колонијални стоки, авто превозник, како и две сточарски фарми со овци и крави. Во 1961 г. с. Обедник броеше 408 жители од кои 236 беа Македонци, 171 жител Турци и 1 друг жител. Во 1971 г. населбата населбата имаше 403 жители од кои 232 Македонци, 5 Албанци и 166 Турци. Во 1981 година во селото имало 479 жители, од кои 267 Македонци, 3 Албанци и 209 Турци, во 1994 година 382 жители, од кои 195 Македонци, 181 Албанец и 6 Турци. Во 2002 година живееле 273 жители, од кои 134 Македонци и 139 Албанци. Во 2015 г. во селото живеат околу 230 жители, од кои околу 110 Македонци и 120 Албанци.

Кон 60-тите год. на XX век имаше голема емиграција на Турци во Турција, а на нивното место доаѓаа, купувајќи им ги имотите Македонци – доселувајќи се, главно, од с. Боиште, Лесково, Церово и

др. села. Тие што не заминаа за Турција се декларираат за Албанци.

Христијаните изградија црква, во непосредна близина на селото на источната страна, посветена на мајката св. Богородица, на стари темели. Според Турските дефтери селото било населено со христијански жители кои поради насилства врз нив се иселиле дел во с. Горно Српци (битолско), дел во Загориче, Стругово, во останати пелагониски полски села и по градовите.

Во селото има **џамија** од постара градба и сместена е скоро во центарот на селото, на брегот од реката и патот што води од Мраморица за с. Смилево. Обновена е повечепати. **Црквата Прсв. Богородица.** – е градена во 1956 год. на стари црковни темели. Еднокорабна градба архитравно покоторма. Покривот е двоводен од керамиди. Има полукружна апсида. Сидана е со кршен камен и тули во горниот дел под венецот. Фасадите се фугирани. Подот во црквата е бетонски. На западната страна црквата има трем.

27. ПРИБИЛЦИ

Прибилци се наоѓа на 670 метри надморска височина, и орографски спаѓа во групата на рамничарски села. Од Демир Хисар е оддалечено 5,5 км. додека од Битола 33 км. Населбата се наоѓа скоро во средишниот дел на Општина Демир Хисар, во непосредна близина на Црна Река. Географските координати на селото се: 41°16'19" N – северна географска ирочина; и 21°12'04" E – источна географска должина.

Атарот на селото се протега од рамничарски – плодни ниви, преку ридски до планински терен прилично голем, и завзема простор од 10,5 км² (927 ха). На него шумите заземаат простор од 459 ха, обработливото земјиште се протега на 290 ха, додека пасиштата заземаат 178 ха. Прибилци се граничи, на

север со Ново Село, на исток со Журче, на југ со Сладуево, Белче и Слечче и на запад со Сопотница.

Официјалното име на селото е *Прибилци*, неговите етници: *прибилчанец* (м.р. ед.), *прибилчани* (м.р. мн.), *прибилчанка* (ж.р. ед.), *прибилчанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *обеднички пр. прибилски на пр. Прибилски атар*.

Во 1468 г. во опширниот пописен дефтер за Битолската нахија е забележано селото со името Прибилци. Името на селото е образувано од личното име Прибил+ци и во семанстички поглед означува ојконим место што му припаѓа на Прибил, т.е. на фамилијата од Прибил – родоначалникот на таа фамилија. Прибил е лично име образувано од морфемата Прибил. Прибилци се споменува во пописните турски дефтери од XIV век. Прибил е хипокорисник од Прибислав. Името е сложено име – составено од префиксот при+бил. Бил е стсл. Збор - глагол со значење да биде, да суштествува, долго да живее. Од Прибил е женското лично име Прибислава. Двете лични имиња се надвор од употреба упте во XX век, запоставени и сметани за архаични имиња.

Првите жители на Прибилци биле забележани во 3 листа. Во Првиот лист се забележани следниве жители: Горе, син на Никола, вдовица Зуја, Коло, син на Којчин; Дојчин; вдовица Тода; Рале, син на Данче; Пејо, син на Милош; Димитри, син на Ѓоре; Богдан, син на Ѓоре; Божик поп, син на Данче; Петко, син на Воислав; Ѓоре, син на Драле; Пејо, син на Вишна; Бпјко, син на Радослав. Вкупно 14 семејства, 2 неженети и 2 вдовици, или вкупно 16, со 80 жители. Селаните плаќале данок за пченица (480 акчиња), за јачмен – 200; за лозја 299, па за

свадбарина, за лен, за улишта, за коноп, санокк за свињи и за свадбарина и најмногу испенце 450 акчиња или вкупно: 1.447.

Во Вториот лист се забележани жителите: Еајко, син на Ненче; Ѓоре, син на Данчо; Рајко, син на Дтагија; вдовица (жена на) Стојко; вдовица Хране; Герг, син на Тодор; Богдан син на Ненче; Спасе, брат на Стане; Димитри, син на Дтагија; Димто, син на Радослав; Димитри, брат на Радослав; Пејо, син на Ненче. Вкупно 9 семејства, 1 неженет и 2 вдовици, вкупно 11 семејства со 59 жители. Овие забележани жители плаќале данок во висина од 909 акчиња.

Во Третиот лист се запишани следниве жители: Гон, син на Тодор; Бојко, син на Гон; Новак, син на Никола; Ѓоре, син на Дујко; В'лкашин сиромав; , Ливан, син на поп; Доброслав, син на Петко; Стојо, син на Гон; Дујко, син на Гон; Радута, ин на Тодор; Ѓоре, брат на Величко; Ненад, син на Ѓурко; Раде, брат на Ѓурко; Којо, син на Васил. Вкупно 12 семејства и 2 неженети, со вкупно 62 жители.

Се вкупно во Прибилци имало 35 семејства, 5 неженети и 4 вдовици, или 39 семејства и 5 неженети. Изразено во жители бројот изнесувл 196 лица. Жителите плаќале данок во висина од 1.202 акчиња од кои поголем дел за испенце, што значи населението било македонско со христијанска вероисповест.

Најпрво биле христијани, додека со формирањето на мудурот се доселиле и турски – муслимански семејства бидејќи нивните родители им служеле на офицерите и другите службеници од мудурот. Бројната состојба на турските жители во опширниот пописен дефтер од 1568 г. изнесува 288 жители.

Прибилци од XVIII век било седиште на мудур – воена управа за

Демирхисарската, Кичевската и Крушевската област. Со мудурот раководел шаша (генерал) именуван мудир управник на град или на област од воен карактер. Мудурот бил воена административна управа - истурена единица на битолската воена управа која имала регионален карактер. Во Прибилци за мудурот - пашата била изградено специјална кула во која тој живеел со фамилијата и со другите служби. Имал прилично војска, сместена во една поголема градба. И мудурот и големата зграда денес не постојат.

Во селото работи Основно четиригодишно училиште. Има изградено споменник на паднатите борци во НОБ, спомен плоча и услужни објекти. Прибилци, по падот на Отоманската Империја и целосното иселување на турското население се населува македонско население од демирхисарските планински села.

Во непосредна близина на Прибилци се влева реката Жаба во Црна Река. Голем број прибилчани се преселени во Битола, Прилеп, Скопје и емиграција во САД, Канада, Австралија и европските држави.

Прибилци во 1900 година имало 450 ж., во 1905 г. 480 ж., во 1914 година бројот се намалил на само 21 жител, во 1925 г. се зголемил на 222 ж., во 1931 година на 272 жители. По Втората светска војна, во 1948 година селото имало 481 жител, во 1953 година 482 ж., во 1961 г. селото имало 436 жители, во 1971 г. 428 ж., во 1981 г. бројот на жители се намалил на 362 ж., во 1994 год. на 287 жители, а во 2002 година на 266 жители. Во 2015 г. во Прибилци живеат над 180 жители, распоредени во околу 60 домаќинства. Во селото има 120 куќи, од кои околу 30 нови.

Во Прибилци работи подрачно училиште на ООУ „Гоце Делчев“, со 20 ученици. Во селото има една продавница (од пред скоро беа две), две фарми со 20 крави, фарма со 60 кози, а секоја куќа

има трактор, повеќе придружни машини, 2 комбајни, неколку камиони и др. Патрон на селото е Рождество на пресвета Богородица, односно Мала Богородица (21.09).

Црквата најпрво во 1973 год. беше изградена како гробјанска црква, која подолго време не беше осветена. Изградбата на новата црква започнува во 1991 а осветувањето во 1994 година. Црквата е посветена на Пресв. Богородица, која се празнува од жителите на ова село на Еднокорабна црква со наос, олтар и иконографисана.

28. РАДОВО

Радово е планинско село со непрооден и непристапен пат, сместено на околу 1010 м.н.в. Населбата е мала со околу 20 куќи. Географските координати на селото се: 41°19'20" N – северна географска ирочина; и 21°10'12" E – источна географска должина.

Атарот му е мал и зазема околу 4,9 км² (479 ха). Од него на обработливо земјиште отпаѓаат 129 ха, на шуми 174 ха и на пасишта 176 ха. Гранични села се: на север Кочиште, на исток Растојца и Ракитница, на југ Суво Грло и на запад Сопотница и Брезово. Во основа селото има сточарска функција, но се занимава и со експлоатација и обработка на дрво, но и со лов. Поради големата висина климата е остра и прилично студена, посебно во зимскиот период.

Официјалното име на селото е *Радово*, неговите етници: (м.р. ед.), *радовци* (м.р. мн.), *радовка* (ж.р. ед.), *радовки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *радовски пр. Радовски дрвени изработки*.

Радово се именувало со ојконимот Радево, мезра - сејалиште на селото Ракитница. Во последно време станало и самостојно село. Радово било „село каде се населиле

членовите на фамилијата на Радо“ и останале да егзистираат. По неколку векови тие се намножиле и станале силни, брзи, енергични.

Во 1468 г. ги имало следниве жители: Андреја; Милош; Прогон; Којко Радо; Герг; Пере; Ненче Радослав; Ѓорче; Лазар; Којчин; Ѓорче; Петко; Нетко; Јано. Имало 12 семејства и 2 неженети, или вкупно имало 62 жители, додека во 1568 г. бројот се намалил на 51 жител.

Во 1468 г. плаќале 820 акчиња. На таа област, на неколку села (Радово, Растојца, Ракитница) бил еден тимар (најниска категорија на феудално лено – имот што се доделувало на истакнати личности во војните). Тимар било на Килич Арслан, син на Бајезит Челеби. Имал брат од пашата. Секоја година учествувал во војна. Самиот како буруме (со посебна воена облека на спахијата за војна), со џебелин (оклопник) овој спахија имал 8 оклопници во голем шатор. Кога одел во војна поведувал со себе уште 7 војници. Бегот во Радово ретко одел и сосема малку време останувал.

Во 1900 година имало 250 жители, во 1905 г. 216 ж., во 1914 г. 315 ж., во 1925 г. 244 ж., во 1931 г. 321 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. имало 218 жители, во 1953 г. 222 ж., во 1961 г. имала 179 жители, во 1971 г. 141 ж., во 1981 г. 83 жители, во 1994 г. бројот на жители се намалил на само 28 жители, во 2002 г. на 13 жители, а во 2015 г. регистрирале само 6 жители. Намалувањето е поради големата емиграција во странство и во поблиските градски населби. Денес во селото има фарма на овци со над 300 глави. Во летниот период од годината бројот на жители се зголемува и до над 50 лица.

Градбите (куките и др. пом. објекти) се сидани со кршен камен во кал, покриени со ’ржаница и плочки. На некои куќи има чардак на целата предна

страна, засвооден и со окрив од плочки или ќерамиди, а на некои има и балкони. На краевите е прикремен и покривот, а потоа и чардакот со дебели греди, кои долу се приицврстени со дрвени папци. На три четири места покривот е прикремен со греди кои завршуваат на чардакот. Од чардакот лево или десно се слегува по дрвени скали, засвоодени кон внатрешноста за да не се исквасат жителите при врнење дожд или снег. Куќите се покриени со двоводни стреи⁸¹. Селото е сиромашно со малку плодно земјиште и единствена егзистенција им била од стока и дрводелство. Тоа било главната причина да се иселат и емигрираат жителите низ градовите на РМ и во странство. Во селото има и споменик на паднатите борци во НОБ. Селска слава им била Св.Арангел Михаил.

Црква Архангел Михаил е подиигната во 1856 год., живописана во 1875 год. Живописот е сочуван фрагментарно бидејќи е на повеќе места излупен, обновена кон 1925 год. Во основа претставува еднокорабна градба со полукружна апсида, покриена со полукружен свод. Покривот е двоводен, фасадите на црквата се малтерисани, подот е од камени плочи, на западната страна црквата имала трем. Црквата е обновена во 1934 год. и повторно реновирана кон 80-тите год. на XX век.

29. РАКИТНИЦА

Ракитница е рамничарска мала населба со 30 –тина куќи, на надморска височина од 690 – 750 метри. Сместено е на крајниот северен дел на територијата

⁸¹ Основната архитектонска карактеристика на градбите е прикажана за да се констатира општо за селските објекти во планинскиот дел на селата од Демир Хисар. (Авторите).

на Општина Демир Хисар. Од Демир Хисар е оддалечено 11 км, додека од Битола 38 км.

Географските координати на селото се: 41°18'58" N – северна географска ирочина; и 21°11'23" E – источна географска должина. Атарот зафаќа простор од 4,8 км². (465 ха). На него шумите зафаќаат простор од 219 ха, на пасишта 143 ха и обработливо земјиште само 103 ха. Атарот на селото се граничи со: Растојца на север, Острилци – Општина Крушево, и Жирче на исток, Ново Село на југ, и Суво Грло и Радово на запад.

Официјалното име на селото е *Ракитница*, неговите етници: *ракитничанец* (м.р. ед.), *ракитничани* (м.р. мн.), *ракитничанка* (ж.р. ед.), *ракитничанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *ракитнички пр. Ракитничко Поле*. Селото Ракитница е меѓу селата Растојца и Ново Село. Тие се како бисери наредени едни до други.

Ракитница било хаса⁸² Потеклото на ојконимот е непознат за авторите. Во македонската антропонимија има лично име *Ракиле*, м.р. XV век. Има изведено и деминутиви: *Раке*, *Раканчо*, *Ракан* и др. Исто така постои и *Ракида* и *Ракита* ж.р.⁸³ Според констатацијата дека ојконимиите кај нас и во светот, покрај другото, се ставале и на личното име на првиот жител. Според тоа „Ракитница е село во кое први се населиле жителите од фамилијата на Ракиле“ или „од фамилијата на Ракида“. Ракида е женско име многу

често ставано на девојчиња и опејано во забележителен број народни песни. *Рака* (изведено од *Радомир*, *Радослав*, *Ракомир*, *Ратомир*).

Ракитница е старо село кое е запишано во пописниот дефтер од XV век. Во 1468 г. биле регистрирани следниве жители: Рајко, син на Мицко; Раде, син на Дапко; Дафко, син на поп; Јорго, син на Стајко; Козма Арбанаш⁸⁴ Драгослав Калуѓер; Дојчин, брат на Драгослав; Перко Ковач; Раде, син на Драле; Пејо, брат на Рале; Тончо, син на Христо; Јован, син на Јончо; Бојко, син на Којо; Дујко, брат на Бојко; Тодор, син на Ненче; Рале, син на Тодор; Пејо, син на Мишко; Краји, брат на Јонче; Стојко Јонле; Никоола, брат на Стојко; Бојчин, син на Пејо; Димко, брат на Бојчин; Сенко (или Дико), син на Дедие; Никола, син на Дапко; Продан, син на Мицко; Трајко, син на Мицка; Кривчо, Грозо; Јано, син на Михо; Рале, син на Којо, Пејо, син на Крајо; Пејо, син на Димитри; Стајко, брат на Тодор; Јован, син на Димко; Тодор, син на Козма; Дабе, брат на Бојко; Пејо, брат на Рале. Вкупно имало 33 семејства и 1 неженет, или вкупно 166 жители. Во 1568 г. селото имало 142 жители. Жителите требало да плаќаат 2.380 сребреници годишно, од кои најмногу за испенде 900 сребреници.

⁸² Хаса – феудално лено од најниска – најмала категорија со годишен приход од 100.000 до еден милион акчоња. Притежатели на хаси биле самите султани, потоа беглербеговите, везирите (највисоки државни функционери во ранг на министри), санџак беговите и др. високи државни функционери или истакнати војсководители.

⁸³ Љ. Станковска, 432

⁸⁴ **Арбанас(ш)** - хипокорисник (нагалено име) од Арбин, Арбанас од Харбин во превод од Арапин. Имињата на народи биле честа појава и во разни варијанти во создавање на македонската ојконимија, како на пр. Арбанас, Арнауд, Арванед, Блгарин, Бугарин, Бугарчиќ (Бугарија), Олбанеш (Албанија), Кумал (Кумани), Влах, Влакина, Влаин, Влаина (Влав), Грк, Грче, ГТрклан, Србин, Србовиќ, Србо (Србија), Ерменко (Ерменец), Арбанас (Арапин), Персин (Персија), Саракин (Саракинија), Турчин (Турција), Фруго и др. (Бл. Конески, Македонски места и имиња, стр. 18).

Селото било тимар на бег кој притежавал брат од пашата.

Куќите им се градени со кршен камен во кал. Имаат правоаголна основа и висина од приземје и еден кат. За куќите во ова село карактеристично е отворањето на едно баалконче на предната страна во средината и со тимпани столбови во арки, додека други со чардак по целата долпредна странана фасадата со дрвени столбови и башлаци. Селото има поделелска функција. Селото по бројност е мала населба. Во 1900 година имало 255 жители, во 1905 г. 240 ж., во 1914 г. 246 ж., во 1925 г. 280 ж., во 1931 г. 280 ж., а по втората светска војна, во 1948 г. 351 ж., во 1953 г. 364 ж., за да потоа се намалува во 1961 г. на 305 жители, во 1971 г. на 171 ж., во 1981 г. на 83 ж., во 1994 г. на 40 жители, во 2002 г. само 20 жители. Во 2015 г. во Ракитница живеат 16 жители. Бројот на жители во летниот период од годината се зголемува и до над 100 жители. Најголем број од жителите се иселени во Битола, Демир Хисар, Скопје и други градови, како и во странски држави – Австралија, САД, Канада, Швдска, Германија и др.

Во селото има фарма од над 150 глави овци. 10 трактори и балирачка. Секогаш селото било населено со христијани. Слава на селото е Митровден. Училиштето е затворено во 1980 година, а продавницата во 2011 год.

Храм Св. Димитриј. – во основа претставува еднокорабна градба со тристрана апсида. Покриена е архитравно има таваничка од штици (најпрвобила покриена со свод со свод. Црквата има историско – уметнички карактер и важност за македонското фреско сликарство и начинот на градењето на храмовите. идана е со кршен камен. Делкан бигор е употребен на венцот. Црквата е покриена со ќерамиди и камени плочи над апсидата. Во внатрешноста има галерија, додека на западната страна е поставен трем. Според сочуваниот живопис црквата припаѓа на

поствизанрискиот период (XVI и XVII век), Во XIX век биле направени значителни поправки. Од постариот живопис само делот во олтарниот простор.

30. РАСТОЈЦА

Растојца е ридско село на 720 м.н.в., и непосредно до река Жаба. Географските координати на селото се: 41°19'43" N – северна географска ирочина; и 21°11'38" E – источна географска должина. Атарот е мал и зафаќа простор од 8 км² (781 ха). Шумите зафаќаат простор од 540 ха, обработливо земјиште 125 ха, и пасишта од 116 ха. Селото, во основа има поделелско-шумска функција, а Растојчани се добри обработувачи на дрвото. Растојца се граничи со: на север со Кочиште, на исток со атарот на град Крушево, и село Острилци – крушевско, на југ со Ракитница, и на запад со Радово.

Официјалното име на селото е *Расдојца*, неговите етници: *растојчанец* (м.р. ед.), *растојчани* (м.р. мн.), *растојчанка* (ж.р. ед.), *растојчанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *растојчански пр. Растојчански Дол*.

Растојца се споменува во 1468 г. во турските пописни дефтери под истото име што потекнува од личното име Расто. Растојца е антропонимиска ојконимија со потекло од личното име Расте (Растомир), Растимир, Растислав и нивните деривати демунитивите: Растко, Расто, Растовил⁸⁵ во превод „да расти мирот“. Расто со фамилијата пристигнал на тоа место и прв се населил. „Растојца е село кое го основало семејството на Расто или

⁸⁵ Станковска Љ. 1992 Речник на личните имиња кај Македонците, Скопје: 236 стр.

Растомир“. Личното име Расто се ставало со желба да порасни и голем и силен да стане. Имајќи го предвид фактот дека по доаѓањето на македонските Словени на Балканот се населувале по одредени новоосновани села со македонски словени или формирале нови села се доаѓа до констатација дека селата се формирале од првите жители кои први подигнале кука⁸⁶, додека другите постепено се доселувале и така селото нараснувало.

Во 1468 г. Растојца е запишано во Првиот пописен дефтер за Битолската нахија со следниве жители: Гин, син на Мизак; Гин, син на Сиве; Димо Бочвар; Димитри, син на Мизрак; вдовица Добросава, вдовица Мара; Цветко Станимир; Стефан син на Гон; Добрин, син на Расто, Васко Којо, Дујко, син на Калуѓер. Милош, син на Станимир; Дабе син на Свето. Во 1468 г. биле запишани 24 семејства 2 вдовици и 2 нежениети – вкупно 28 или 130 жители. Било сејалиште на селото Ракитница. Отплаќале данок вкупно 870 сребрени пари. Во 1568 год. Растојца броело 144 жители. Зголемувањето се должело на подобрување животот, т.е. зголемувањето на фамилиите со нови жители.

Населбата од 1900 година имала 170 жители, во 1905 г. 200 ж., во 1914 г. 195 ж., во 1925 г. 232 ж., во 1931 г. исто 232 ж., за да по Втората светска војна, во 1948 г. се зголеи на 268 ж., во 1953 г. 286 ж., а потоа поради емиграција се намалува, во 1961 г. на 238 ж., во 1971 г. на 138 ж., во 1981 г. на 81 ж., во 1994 г. на 23 ж., во 2002 г. на само 19 жители.

⁸⁶ Со апелативот кука се именувале фамилиите кои биле доселени и сместени под покривот на своето живеалиште. Кога ќе се речело селото има 20 куки значело дека има толку фамилии или семејства.

Во 2015 година бројот на жители изнесува 10 лица. Растојчани има населено и во Демир Хисар, Битола, Скопје, Крушево, Пресил, а од странство во Австралија, САД и други држави. Во селото има една црква посветена на **Св. Ѓорѓија**. Слава на селото е Ѓурѓовден. Во 1960 година е електрифицирана, има три јавни чешми, а во 1991 година и асфалтен пат.

31. СВЕТА

Света се наоѓа на крајниот источен дел на Општината Демир Хисар, непосредно во близина на Црна Река. Географските координати на селото се: 41°16'04" N – северна географска ирочина; и 21°16'20" E – источна географска должина. Селото е од рамничарски тип од 670 до 710 м.н.в. Од Демир Хисар е оддалечено 10 км.

Атарот зафаќа простор од 13,7 км² (1329 ха). На него шумите зафаќаат простор од 633 ха, на пасиштата отпаѓаат 359 хам додека на обработливо земјиште 337 ха. Света се граничи: на север со Журче, Пресил и Бучин од Општина Кривогаштани, на југ со Древеник – Општина Битола, на запад со Вардино и Единаковци.

Според природните услови селото има мешовито земјоделска функција. Најмногу се засејуваат житните растенија, па тутунот, компирот, гравот и сите видови на градинарски растенија.

Официјалното име на селото е *Света*, неговите етници: *свеќанец* (м.р. ед.), *свеќани* (м.р. мн.), *свеќанка* (ж.р. ед.), *свеќанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *свеќански пр.* *Свеќански бабарсдки обичаи*.

Ојконимот Света е топонимизација на антропонимот. Света (XI век) деминутивна форма на Светомир или Светислав првиот доселеник и основач на селото. Антропонимот Светослав (според

Блаже Конески) е со постаро значење силен и именката слава – да биде славен или поконкретно Светослав е човек кој ја сака славата. Можно е да биде хипокорисник и од Светомир – човек кој го сака мирот. Од Светислав се изведенките: Свето, Светко, Светан, Светланчо, додека од Светомир – Свето, Свезар.⁸⁷

Света се споменува во 1468 год. во која живееле 48 семејства, 3 неженети и 5 вдовици, или вкупно 263 жители, додека во 1568 г. се зголемил на 279 жители. Првите регистрирани жители во 1467/8 г. биле: Радивиј, син на Влав; Груде, син на Радивој; Богдан, син на Радивој; Хранислав; Стајко; Богдан; Продан; Славко; друг Продан; Никола, син на Продан; Михо; вдовица Дабижива; Дујко, син на Васил; поп Стале; Никола, син на Иванко; Бале, син на Дуин; Величко, син на Дуин; Никола, син на Пројо; Пројо, син на Радослав; Ѓорго, син на Петко; Јован, син на Ѓорго; Миле, сиромав; Новак, син на Дојчин; Дабижив, син на Дојчин; Герг Ковач; миленко, Дабикив; Пејо, син на Миленко; Радура, син на Радивој; Венко сиромав; Сујко, син на Ородан, вдовица Рада; Пеји, син на Раде, Којо говедар; Богдан, Круме; Стале, син на Круме, Стале Дијчин; Богослав; Стале Дапко; Пејо, син на Богослав; Никола, брат на Богослав; Никола, син на Веримир; Пејо, син на Милче; Мартин, син на Богдан; Ненад, син на Мартин; Пејо, син на Даничин; Миле, асин на Никола; син на Веримир; Пејо, син на Милче; Мартин, син на Никола; Којо, сиромав; Пенаш, син на Драгослав; Дабижив, син на Никола; вдовица Митра; вдовица Тодора; вдовица Стана; Рајче, син на Трајко; Стале, син на Рајче. Селото плаќало вкупно 4.773 акчиња. Од нив за пченица 960 акчиња; за јачмен – 500, данок за воденици – 90 и најмногу

испенце 1 593, што значо целото село било христијанско. По секоја веројатност имало и храм бидејќи се споменува и поп Стале, кој бил нивни христијански заштитник. Света во 1468 г. било мулк на спахијата Азап, одел во војна со 8 други свои војници. После се менувале беговите. Света спаѓало во поразвиените селски населби и за бег бил ставан обично паша, определен од султанот.

Во 1900 година Света имала 325 жители, во 1905 г. 336 ж., во 1914 г. 375 ж., во 1925 г. 386 ж., во 1931 г. 458 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. имала 557 ж., во 1953 г. 608 ж (максималне број), во 1961 г. 545 ж., во 1971 г. 591 ж., во 1981 г. 590 ж., во 1994 г. 403 ж., во 2002 г. се регистрирани 332 ж.

Во селото работи Основно училиште до IV одд., со 18 ученици. Веднаш по ослободувањето во селото Света имало и Осумгодишно училиште, но поради емиграцијата бројот на учениците сосема се намалил. Во Света работат две колонијални продавници, еден авто сервис. Во селото има четири фарми со вкупно над 100 крави, 300 глави овци, живнина, а секое домаќинство има трактор, разна друга механизација – косачки, балирачки, има 2 авто транс превозника и др.

Населението се занимава со земјоделство, а особено со градинарство (грав, бостан, царква – пченка, пипер домати, краставици, кромид, праз, лук и сл.), и секако одгледување на тутун. Порано се одгледувал и коноп.

Света во еден период (од 1953/54 до 2002 година) беше поврзана со Прилеп и Битола со железничка линија. Линијата поаѓаше од Бакарно Гумно до Сопотница. Во Света имаше изградено железничка станица, која денес е напуштена.

Дел од машките лица во Света се занимавале со шумарство, а особено со лов, рибилов, пчеларство и варење ракија. Додека од занаетчиство застапени биле ковачкиот, терзискиот,

⁸⁷ Љ. Станковска, 1992, Речник на личните имиња кај Македонците, Скопје, стр. 247

дрводелскиот, ткајачкиот со разбој, правење опинци и др.⁸⁸

Селото од 1965 година има електрична енергија, а нешто покасно и водовод, а од 1988 година и асфалтен пат. Во селото има и споменик на паднатите борци во НОБ. Населбата е средна по големина која во 1953 год. имала максимум од 608 жители, за да после тоа, поради емиграција се намалува на 403 жители во 1994 г., односно на 332 жители во 2002 година. Во 2015 година Света има 320 жители.

Најголем број од иселеното население, над 70 домаќинства живеат во Битола, Демир Хисар, Скопје, Прилеп, како и над 30 лица во Австралија, САД, Канада, Германија, Австрија, Шведска, Швајцарија итн.

Во Света има две цркви: Св. Пантелејмон и Св. Петка - Параскева.

Црквата Преп. Параскева (27 октомври) – е лоцирана под селото. Стара градба, еднокорабна, без податок на градбата. Според преданието Турците ја запалиле дека во олтарот нашле скриено вино во повеќе бочви со намера селаните да го зачуваат, а да не платат ушур (данок) за лозје. Црквата не е активна. Во непосредна близина на црквата има споменици, во руинирана форма, подигнати од бугарската војска на погинатите погребани војници од Првата светска војна. Во средина на спомениците има висок крст. И црквата и дворот се напуштени, обраснати, руинирани.

Св. Пантејмон (09.08) – е втората црква во с. Света, активна и со гробни места околу храмот. Црквата е градена во периодот од 1905 до 1910 година, а осветена во 1911 година. Храмот во основа претставува еднокорабна градба со полукружна апсида, покриена со полујружен свод. На западната страна во

внатрешноста има таваница. Сидана е со кршен камен и со делкан камен на кошињата, отворите и венецот. На западната страна над галеријата На западната страна над галеријата подоцна има изградена шестострана камбанарија, покриена со лим. Фасадата на црквата е фугирана, а апсидата е малтерисана. Црквата е градена некаде кон 1890 год. во правоаголна форма. Покривот е двоводен од камени плочки. Црквата е обновена во 1924 г., поправен кровот и одделни фрески се повторно зографисани. На западната страна црквата има трем. Во дел од тремот има специјално уредена кујна, подарени од жители на с. Света посебно од емигранти од Австралија и Америка. Во 2013 година започната е изграден храм во местотот на с. Метимирци од ктитор свеќанец, иселеник во Австралија.

32. СЛАДУЕВО

Сладуево се наоѓа непосредно на патот од Демир Хисар за Крушево, и веднаш до текот на Црна Река. Населбата е рамничарска и се наоѓа на 635 - 670 м.н.в. Географските координати на селото се: 41°15'21" N – северна географска ирочина; и 21°12'30" E – источна географска должина.

Атарот му е многу мал и зафаќа простор од само 1,2 км² (115 ха). На него обработливото земјиште зафаќа простор од 80 ха, шуми 24 ха, пасшта 11 ха. Селото има исклучиво поделелска функција. Се граничи на север со Прибилци, на исток со Журче, на југ со Граиште и Белче и на запад со село Белче.

Официјалното име на селото е *Сладуево*, неговите етници: *сладуевец* (м.р. ед.), *сладуевци* (м.р. мн.), *сладуевка* (ж.р. ед.), *сладуевки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *сладуевски пр. Сладуевско поле*.

⁸⁸ Душан Бакрески (2008): Корени даминини, Битола, стр. 165-202

Сладуево е древна рурална населба која се споменува во 1468 год. во пописниот турски дефтер со името Сладофче, и-с-л-а-д-о-в-ч-е. Ојконимот е изведен од личното име Сладуј - Сладомир. Во селото имало 5 христијански семејства.⁸⁹ Во еден список за личен данок на немуслиманите од Битолскиот вилает од 1537/8 г. селото е регистрирано со формата Сладовци.⁹⁰ Подоцна ојконимот е регистриран на географска карта од 1900 г. со формата Сладујево. Името на селото Сладуево е посесивно, елиптично, изведено од постарата атрибуциска синтаagma Сладујево.

Личното име Сладуј е изведено од хипокористикот Слаго, со суфиксот -уј. Личното име Слаго настанало со скратување на стсл. име Сладомир.⁹¹ Името Сладомир е двокомпонентно и означува човек на кого му е важен мирот.

Во 1468 г. се регистрирани следниве жители: Никола Арбанаш; Стале; Гин, син на Никола; Пејо, син на Герг; Стојан, кожувар; вдовица Крајна. Имало 5 семејства или 25 жители. Приход со испенцето – 225 акчиња. Во 1568 г. селото броело 13 фамилии или 45 жители. Не се собирало редовно бидејќи на арачлиите им било страв поради комити кои ги напаѓале и докрај уништувале. Селото, во последните години на XIX и првите години на XX век му припаѓало на Иса бег, син на Бозгуш бег. Сладуево се споменува и во Балканските војни и во српскиот период како село со мал

број на жители во демирхисарската област.

Од секогаш селото било мало со број на жители. Така, во 1900 година селото имало 37 жители, во 1905 г. 80 ж., во 1914 г. 55 ж., во 1925 г. 58 ж., во 1931 г. само 18 жители. По Втората светска војна, како резултат на доселување на население се зголемува, и тоа во 1948 г. 106 ж., во 1953 г. 126 ж., за да потоа поради емиграција се намали, во 1961 г. на 109 ж., во 1971 г. 96 ж., во 1981 г. 105 ж., во 1994 г. 81 ж., во 2002 г. 77 жители и во 2015 година на 50 жители.

Во селото од 1965 година е доведена електрична енергија, во 1978 година водовод, а во 1985 година и асфалтен пат. Во селото до пред извесно време работеше и електрична воденица, сепарација на песок и асфалтна база.

А денес има фабрика за откуп и преработка на печурки „Чапе Фунги“ ДОО. Селото располага со земјоделска механизација – трактори, вршалици и 2 комбајни. Од сточниот фонд има над околу 30 крави, кози и неколку коњи.

Празник на селото е Илинден. Во селото има една црква посветена на Св. Илија.

Населбата секогаш била населена со македонско население. Се иселиле во Битола, Демир Хисар, Словенија, Америка, Австралија. А во селото се доселиле жители од селата Мало Илино, Единаковци, Небрегово, Брезово, Света, Слоештица, Цер, Крушево и др. Неколку семејства се занимаваат со одгледување на тутун, поледелство и пчеларство. Секоја кука има трактор и разни приклучни машини.

⁸⁹ Соколовски, 1973, 170

⁹⁰ Турски документи 1969, 75

⁹¹ Љ. Станковска, Македонска ојконимија, 270 – 271

33. СЛЕПЧЕ

Слепче се наоѓа на 680 м.н.в. Селото е ридско и има мешовито земјоделска функција. Географските координати на селото се: 41°13'59" N – северна географска ирочина; и 21°10'32" E – источна географска должина. Слепче до град Демир Хисар е оддалечено од 3,3 км.

Атарот му е голем и зафаќа простор од 24,5 км² (2369 ха). На него доминираат шумите на површина од 1.737 ха, обработливото земјиште зафаќа 365 ха, а на пасишта отпаѓаат 367 ха. Слепче се граничи со: Сопотница на север, Прибилци, Белче и Граиште на исток, град Демир Хисар и Стругово на југ, и Лесково и Мренога на запад.

Слепчани засејуваат секаков вид на зрнести растенија и садат повеќе видови на земјоделски култури: грав, компир, зеленчук, но и повеќе видови овошја.

Официјалното име на селото е *Слепче*, неговите етници: *слепчанец* (м.р. ед.), *слепчани* (м.р. мн.), *слепчанка* (ж.р. ед.), *слепчанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *слепчански пр. Слепчански манастир*.

Слепче е древна христијанска населба што се споменува и во Слепчанскиот кодик и во пописните турски дефтери.⁹² Името на селото е добиено од топонимизација на антропонимот деминутивно форма **Слепче** од *Слепец*, *Слепо*, што се ставало на лица кои имале физичка неугледност, грдост, недостатоци⁹³ или заради скриеноста од власта, лажно поставено име.

За името на с. Слепче постои предание дека самото село го добило името слепче по ослепените војници на цар Самоил. Тие дошле до селото, а прибежиште сместување нашле во конаците, изградени од самуиловите ќерка Косара. Но тоа е само легенда, додека шишан документ за тоа не постои.

Името на селото Слепче е регистрирано во списокот на домаќинства кои давале вонреден данок за време на војни во Битолската кааза во 1636 г.и во списокот за личниот данок што се земал од христијаните за Битолскиот вилает за 1637/8 г.⁹⁴ Во 1676 г. во еден ракопис од XVIII век запишано е Слепче, во манстирот од поп Стевана⁹⁵.

Слепче бил основачот на селото пред многу стотици години. Со истото име се споменува и во Грамотата на Василиј II од 1019, што го потврдува со формата на личното име Слепец, што го потврдува фактот дека селото било многу порано и основано предоаѓањето на Турците, а веќе било споменато и во времето на Самуиловото царство.

Во 1467/8 г. првите жители кои биле забележани во пописниот дефтер се: Михо Калуѓер; Димитар Калуѓер; Пејо Калуѓер; Пејо син на Петрич (?); Мано; Богдан; Грдан Младен, Раде Младен; Радослав Робе⁹⁶; Петко Робе; Пејо Иваниш; Пејо, син на Јован; Радослав Драган; Раде Мено (Матко); Јован, син на

⁹² Соколовски, 1975, 53; и Селишќев, 1963, 64

⁹³ Потврдите за *Слепец* и *Слепо* како лични имиња се чести во пописните дефтери од XV-XVI век Конески Бл. (1991), Македонски места и имиња, Скопје: Студентски збор, стр. 17 и 81. За личното име *Слепче* Бл. Конески пишува и во трудот „Ономатолошки прилози“ лњ. I, Београд, 1979, 51-53 стр.

⁹⁴ Турски документи 1969 62, 75

⁹⁵ Мошин 1971, 74, 136

⁹⁶ Повеќе лични имиња забележани во пописните дефтери ја регистрираа бедата и многу лошата општествена положба на нивниот носител: *Роб*, *Робо*, *Робе*, *Сирак*, *Сирота*, *Сиро*, *Сирко*, *Убога*, *Боговец*, *Кутретин*, *Кутрака*, *Лит*, *Крпан*, *Бос*, *Босин*, *Голин*, *Голко* *Самохран* и др... (Конески, Бл. (1991) Македонски места имиња, Скопје, 17.

Рал; Ѓорго, син на Радин; Михо Драган; Новак Сармица(?); Никола Драгош; Михаил Драгош Јован, син на Донче; Милан, син на Драгош; Димитри, син на Ѓорго; Пејо, син на Милош; Ламбо Мирче; Крајо, син на Степан; Миле, син на Крајо; Крубан, сиромав; Данчул, син на Божик; Стале, син на Дујко; Димитри, син на Миро; Којо, син на Даро; Петко, син на Милчо; Влајо, син на Милче; Попот (?); Пројко, син на Ѓорго; Миле, син на Дујко; Тоде, син на попот; Стајко, син на Стрезо; Радослав, син на Стрезо; Рале Влав; Петко, син на Стрезо; Пројо, син на Владислав; Михо, брат негов; Којо,, брат негов, Стале, син на Панчар; Добре, син на Бугарчето; Стајко, син на Добре; Стајко, син на Спасе; Влајо, син на Никола; Тад(е), син на Воислав; Димитри, син на Воислав; Ратче, син на Миро (?); Пејо, брат негов; Ѓорго, брат негов; Мартин Ковач; Петре Домазетот; Милан, син на Радич; поп Никола; Елко, син на Јорганич; Величко, стар.; Димитри, син на Петко; Раде, син на Никола; Јован, син на Рад(е); Милан, син на Рад(е); Пејо, син на Групче (Груица); Тодор, брат негов; вдовица (жена) на Пеја; Величко Младиот.,; вдовица (жена) на Јован.

Според турските пописни дефтери од 1467/8 г. во Слѣпче живееле 66 семејства, 3 неженети и 2 вдовици – изразено во жители 341, а подоцна, во 1568 г. имало 103 христијански фамилии или 624 жители. Во 1467/8 год. селото било опорезено со вкупно за приход 7 294 акчиња. Од нив се земало најмногу за пченица (1.680), а помалку за јачмен и ’рж (по 340), па за лен, за овци, за свињи, за бостан, за улишта, порез за „понос“ (не се разбира за што е тој порез, па за свадбарина со нијабет (казни), ушур за лозја и испенце дека се сите христијани 1 737 акчиња. Селото спаѓа во поразвиениот тип на села на подрачјето

од Железник - Демир Хисарско, во позната Брсјачка област – Брсјачијата. Во 1568 г. Слѣпче се зголемило на 452 жители.

Слѣпче е познато и по богато уредените манастири комплекси и по ширењето на христијанството во демирхисарско и подалеку. Манастирот св. Јован Претеча низ вековите претставувал христијанско, просветно, културно и уметничко жариште. Уште од XI век имало просветување од овој манастир каде постоела школа за свештеници и препишувачи на цковни книги за потребите на свештенството.

Селото има неколку верски објекти: црква, посветена на Св. Николај Чудотворец и 2 манастирски цркви: Св. Јован Претеча и Источен Петок.

Слѣпче било и остана низ вековите село од развиен тип. Во 1468 г. броело 341, додека во 1568 г. нараснало на 452 ж., во 1900 г. 570 ж., во 1905 г. 800 ж., во 1914 г. 699 ж., во 1925 г. 717 ж., во 1931 г. на 746 жители. По Втората светска војна, Слѣпче има 1143 ж., во 1953 г. 1108 жители, во 1961 г. 1099, во 1971 г. 1079 ж., во 1981 г. 1031 ж., во 1994 г. бројката паднала на 791 жител, а во 2002 г. на 719 жители, секако поради силната емиграција. Во 2015 г. во Слѣпче живеат околу 730 жители.

Низ селото тече река која се влива во Црна Река, кај с. Граиште. Слѣпче секогаш била населба од развиен карактер со многубројни домаќинства и жители. Празник на селото е Свети Никола летен.

Во 1946 година во Слѣпче имало 3000 овци и 3500 кози, за да со колективизацијат речиси сите се поништат. Во педесеттите и шеесеттите години на 20-ти век во селото имало Основно училиште, дом на култура, 2 ковачи и колари, 2 терзии, 2 дограмации, 1 бербер, 1 бакал, 2 млина, 2 воденици, 2 меанции, а покасно и 2 бифеа, од кое

едно работело и како ноќен клуб. Од сточниот фонд имало над 100 крави, 200 кози, над 200 овци, стотина коњи и магариња. Селото електрична енергија добива во 1961 година, водовод во 1980 г. а асфалтен пат во 1974 г.

Денес, во селото работи основно петгодишно училиште со над 20 ученици. Има дом на култура, интернет клуб, 3 продавници со прехранбени артикли, една кафеана („Горна куќа“), една фабрика за балетанки („Гришко“, руска инфестиција, со над 50 вработени), 2 авто транс превозника со камиони и неколку фарми со крави.

Од селото има над 150 домаќинства или околу 600 лица иселено низ градовите во РМ, во Битола, Скопје, Демир Хисар, Прилеп, Велес и други градови. Во Слепче има и доселеници од Лесково, Боиште и други горно демирхисарски села. Во странство има над 200 лица, и тоа во Австралија, Германија, Франција, САД, Србија.

Црква Св. Николај Мираклијски – Чудотворец. – изградена е во 1864 г. на темели од стара црква. Треба да напоменеме дека слепчани се многу големи христијани. Нема куќа без икона. Нема слепчанец и слепчанка без крст на синцирче околу вратот или на белезија околу рака, без кили – ќостец со крст на крајот. Пред поаѓање на работа тие се прекрстуваат. На своите куќни слави тие многу гостољубиво се однесуваат.

Претставува еднокорабна градба со петгострани апсида, покриена со полукружен свод. Северниот и јужниот ѕид од внатрешната страна зајакнати се со пиластри кои во горниот дел се поврзани со лакови. Сидана е со полуобработен кршен камен, додека делкан бигор употребен е на прозорите, ќошињата, венецот и апсидата. Вратите се озработени од мермер во плиток релјеф. Фасадите се фугирани, а покривот е од камени плочи. Црквата поседува галерија и трем, сместени на

западната страна. Според натписот на влезот на јужната страна, фрескоживописот е изработен во 1884 год. од зограф Никола Атанасович од Крушево. Црквата, тремот, галеријата, камбанаријата и гробиштата се заградени и чинат еден заеднички комплекс обграден со авлија во кој се влегува низ посебна порта, изработена од дебели дрвени штици. Црквата датира од XVII век. Црквата уште е позната како Св. Јован Богослов.

Манастир Св. Јован Претеча. – Се смета и се пренесува она поколенијата дека за време владеењето на цар Самуил биле изградени голем број на христијански храмови (цркви и манастири) низ Македонија,. Посебно во Демирхисарскиот крај каде при градењето на храмовите било директно помагано со средства и од Охридската архиепископија. Манастирот претставува комплетен комплекс во Демирхисарско и пошироко, посветен на Свети Јован Претеча – што значи претходник кој се појавил пред Исус Христос и го подготвувал Исуса за натамошните дејанија.

Манастирот е посветен на св. Јован Крстител, пророк и претеча кој се празнува на 7 јули (или на 24 јуни стар стил) наречен Иванден, денот на неговата смрт, празникот отсекувањето главата на св. Јован Крстител. Во народниот живот св. Јован го има крштевањето, кумството и побратимството. Со Исуса Христа биле во роднинска врска. На 30 год. возраст Исус Христос бил покрстен во реката Јордан од кумот св. Јован Крстител. Во чест на покрстувањето се слави празникот Водици, 19/6 јануари. На Св. Јован Кратител на 20 август според православниот календар, му била отсечена главата од страна на Римјанката Саломија, а под директна наредба на Ирод и пакосната Иродијада. Христијаните по долги години и векови на Св. Јован Крстител му подигнале храмови и го славеле неговото раѓање и

погубување, како и денот на покрстувањето на Исус Христос.

Манастирот е сместен под падините на планината Илиница, неколку километри над селото Слечче, поради што се именува и со поимот Слеченски манастир. Точниот датум на осветувањето на црквата не е познат. Според една народна легенда манастирот го подигнал цар Самуил во 1010 год. По трагичната битка на Беласица дел од ослепените самоилови војници поминале низ Демирхисарско за Охрид. Една група од ослепените војници, по наредба на Самуиловазта ќерка Косара, се населила во атарот на манастирот поради што манастирот бил наречен слеченски. Самуиловите војници во чест на својот цар ридот што се наоѓа над манастирот го именувале со топонимот Самуилов рид. Но тоа е само легенда која во отсуство на пишани документи се потпираме на податоците од неа. Првите пишани податоци за постоењето на манастирот се од 1393/94 година, кога е препишан еден триод на словенски јазик во манастирските конаци. Во втората половина на XIV и почетокот на XV век зографисувањето на манастирот било помогнато со парични средства од кратовскиот кнез Димитар.

Манастирот Св. Јован во еден временски период прерасна во еден од најзначајните книжевни центри во Македонија со бројно монаштво, активен скрипториум, богата библиотека, во која имало ракописи кои водат потекло од XI и XII век. Книжевната дејност на слеченските книжевници добила поголема активност во XIV и XV век, а во XVI веквеќе се препишувале црковни книги за потребите на христијанските храмови во цела Македонија. Од нив голем број книги и ракописи биле препишани или напишани од јеромонахот Висарион. Покрај пишувањето тој солидно ги обучил во пишувањето јеромонасите Матеј Слечански,

Пахомној Слечански, Сисој и други книжевници.

Во прологот за март-август 1554 год. од Висарион е поместена најголемата и најдобра збирка на патерички раскази. Во втората половина на XVI век биле напишани 36 обемни дела кои ја збогатиле манастирската библиотека. Во втората половина на XIX век манастирот е посветен од патерисецот С. Верковиќ и архимандратот Снтонин Капустин. Во втората половина на XIX век специјална комисија од рускиот институт во Цариград го посетиле манастирот и се претпоставува дека однеле голем број на ретки ракописи. Во манастирот работело манастирско училиште. Неговото постоење и работење се дознава од летописите, записите и натписите. Во манастирот слечански се обучиле и оспособиле да ја вршат својата професија и занает голем број на свештеници, на резбари, сликари, иконописци, архитекти кои после тоа изработиле голем број на цркви, манастири и друг вид на верски објекти. Во денешни времиња (2014 г.) манастирот е целосно обновен и слободно може да прибере гости и тоа во поголема бројност кои отседнуваат за да творат и да си обезбедат духовно сознание и одмор во прекрасната планинска клима. Манастирот е културен споменик заштитен со закон, како непроценливо културно наследство во Република Македонија.

Покрај книжевноста во манастирот се негувал и резбарскиот занает. Најзначајниот објект во манастирскиот комплекс е црквата Св. Јован Претеча, лоцирана во средината на манастирскиот двор, заграден од манастирските конаци и сидови. Одбележувањето на празникот Св. Јован Претеча е на 7 јули – „Иванден“ со голем народен собир.

Црквата е изградена во XIX век (1862 год.), по секоја веројатност од мајсторите што ја граделе селската

слепченска црква Св. Никола. Во основа црквата претставува триконхална црква со наоси нартекс, покриена со две куполи подигнати на осмострани тамбури. На западната страна црквата има трем, продолжен кон југ. Црквата е сидана со делкан бигор. Манастирот е редок објект со големо историско, културно, уметничко и христијанско значење не само за жителите на РМ, ами и пошироко за целото христијанско православие во Европа.

Црква Св. Јован Теолог (Стара црква) – е постара градба, со потекло од XVII век е лоцирана во непосредна близина на манастирот. Во основа претставува мала еднокорабна градба, покриена со полукружен свод. Има петтострана апсида. Северниот и јужниот дел на сид од внатрешната страна зајакнати се со пиластри кои образуваат полукружни ниши. Сидовите се сидани со кршен камен, на фасадата фугирани. Покривот е од турски (ѓупски) ќерамиди и камени плочи над апсидата. Подот на црквата е од поново време покриен со бетон, за 60 см. Под нивото на теренот. На западната страна, во 1981 год. имаше полуразрушен трем. Црквата има влез од западната страна на кој во засводена полукружна ниша, има фреска, со претстава на патронот на црквата св. Јован Теолог. На истата фреска, во долниот дел се наоѓа запис на кој е наведена годината на живописувањето – 1627 г. и името на монахот Герасим.

34. СЛОЕШТИЦА

Слоештица е ридска населба на 770 м.н.в., со поделско-шумска функција. Низ населбата протекува Големача или Слоештичка Река. Географските координати на селото се: 41°15'58" N – северна географска

ирочина; и 21°04'39" E – источна географска должина.

Атарот зафаќа простор од 21,4 км² (2077 ха) од кој на обработливо земјиште отпаѓаат 339 ха, на пасишта 226 ха, и шуми 1512 ха. Селото се граничи со: на север Базерник и Бабино, на исток со Жван и Мренога, на југ со Вирово и на запад со Плаке – Општина Охрид и Брежани – Општина Дебарца. (Види: *Административна карта на Општина Демир Хисар*).

Официјалното име на селото е *Слоештица*, неговите етници: *слоештичанец* (м.р. ед.), *слоештичани* (м.р. мн.), *слоештичанка* (ж.р. ед.), *слоештичанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *слоештичански пр.* *Слоештичански приказни*.

Слоештица (запишано во 1467/8 како Словета, **Словешта**) се споменува во пописниот дефтер за битолските села од 1467/8 г. Постариот изговор претставен во Слепченскиот кодик од XVI век Словешчица, па *Словешета*, *Словета* со посесивна наставка –ја или или –ица, после –што е добила форма *Словешта* или Словеште, а покасно дошло до проширување со наставката –ица. Името е хипокористик од *Слове* - *Словен*), *Словак* – *Словче* – изведено од *Слове*, XV век - првиот жител што се населил во тоа село. За првпат се среќава личното име Словен. Хидронимот *Слоештица* е создаден со супстантивизација на атрибутот на некогашната синтагматска форма *Слоештица (Река), поправо Слоештичка Река како на пр. Боишка река – Црна Река и сл. Тоа значи дека Слоештица е село кое е прибрано на Слоештичка „река“ или поконкретно: селото Слоештица го носи хидронимот Слоештица претворен во ојконим словештани - жители на Словешта, со чијшто придавски дел е образуван од личното име Словеша. Личното име

Словета што е заложено во основата на хидронимот, е образувано од личното име *Слове*. Личното име *Слове* е добиено од личното име *Словен* 'името на сите словенски народи', а може да претставува и деминутивно форма на антропонимот *Словен*: *Слове*, *Словче*, *Словета*, *Словец*, *Слович* и сл.

Првите забележани жители во 1468 г. се: Јанко; Кобач; Цветко; Продан; Томе, син на Грдан; Јанко; Ковач (лично име); Илија, син на Грнчарот (прекар); Дујко, сиромав; Никола, син на Калуѓер; Стале, син на Белче (Белимир); Горе, син на Доброслав; Дујко, син на Слове (деминутивна од Словен); Димче, син на Грбавец; Данчо, син на вдовица Дафина; Никола син на Грнчарот; Белин; Арбанас (запишани надвор од дефтерот); Дојчин; Димитри, син на Куманче (?); Тодор, ткајач, Сесеи, ткајач; поп Богослов; Дујко Пелетрин (или Б'лгарин); Тодор, син на Стариот (лично име); Гон; Павле; Гон; Стамат; Дедие. Вкупно 15 семејства, 1 неженет, и 1 вдовица, или вкупно 16, изразено во жители 80 лица.

Приход со испенцери: 610. Сееле пченица, 'рж, јачмен, лен, коноп, имале ушур од лозје. Сето тоа го собирале арачлии (даночници), со припомош на зимите и селските полјаци. Давале данок и закожурци, Имале данок и за воденици, што значи во селото имало и воденичари. Во 1568 год. селото имало 12 семејства, 4 неженети и 1 вдовица или изразено во бројка 68 жители. Данокот си го плаќале според одредените прописи: за пченица, 'рж, јачмен, овес, а со појавата на занаетчиството плаќале занаетчиите за производот. Биле: кумурции (јаглениари), ковачи, сидари, варции, терзии, покрај тоа што ја обработувале земјата.

Во 1900 г. Слоештица имала 650 жители, во 1905 г. 720 ж., во 1914 г. 723 ж., во 1925 г. 660 ж., во 1931 г. 801 жител. По Втората светска војна, во 1948 г. 878 ж., за да потоа започне процесот на намалување на населението, во 1953 г. на 841 ж., во 1961 г. на 746 ж., во 1971 г. 620 ж., во 1981 г. 535 ж., во 1994 г. 299 ж. и во 2002 година се намалил на 221 жител. Во 2015 г. во Слоештица има 180 жители. Во летниот период од годината бројот на население се зголемува на 400 жители.

Слоештичани се добри обработувачи на земјата и изработувачи на алати, посатки и др. производи од дрво. Во него има спомен чешма посветена на паднатите борци во НОБ.

Во селото, од скоро е затворено училиштето, а 4 деца од селото се ученици во предметна настава во ОУ „Браќа Миладиновци“ во Жван. Во селото има една продавница - меана. Во 1981 г. имаше околу 180 куќи – домаќинства. Куќите се претежно сидани од кршен камен, покриени со ќерамиди (порано со камени плочи). За сидање, покрај камен се употребувал и керпич – непечена тула.

Селото е карактеристично по многубројните помошни објекти – фурни и др. Најголем број од жителите се иселени во Битола, Скопје, Демир Хисар и други градови во РМ, а од странство, најмногу ги има во САД, Австралија, Германија, Франција и други држави. Селото има две цркви посветени на Успение на прсв. Богородица и на Св. Атанасиј Велики. Во селото има една продавница (пред скоро време биле две), здравствена амбуланта, две-три фарми со над 50 крави, 100 овци, кози и повеќе живина.

Во близина на Слоештица работи и каменолом, кој е работна организација на Рудник „Железник“. Во каменоломот се вработени над 300 вработени. Рудникот дроби четири фракции на

крупен и ситен камен за тампонирање на патишта.

Христијански празник на селото е Усп. На прсв. или Голема Богородица. Повеќе години во Слоештица се организира Културно лето за Голема Богородица, „Славење на Пирејот“. Манифестација во чест на Петре М. Андреевски, поет, романсиер и раскажувач и драмски автор.

Црква Усп. на порсв. Богородица. – претставува поголема еднокорабна градба со прекршен свод со двојни затеги. Според натписот на јужниот сид изградена е во 1908 год. од мајстор Марко Трајанов (Трано) од село Мало Илино. Сидана е со кршен камен, но има употребено и делкан бигор од венецот и апсидата. Мајсторот ставил делкан мермер на прозорците. Фасадните сидови на црквата се фугирани. Покривот е од герамиди и лим на апсидата. На западната страна има понова камбанарија со квадратна основца и три ката, покриена со лим. Според натписот над влезот на западната страна, црквата била живописана во 1924 – 1925 год. од зографите Николов и сновите Јаким и Теодосие од село Лазарополе.

Црква Св. Атанасиј Велики. – оретставува еднокорабна градба со голема полукружна апсида и кружен свод. Сидана е со кршен камен. Фасадите се фугирани и варосани., а покривот е од ќерамиди и камениплочи над апсидата. Западниот сид на црквата бил обновен. На западната страна има дограден трем кој од надворешната страна кај влезот има вградена мермерна плоча 60 x 120 см со постар релјев и текст. Според остатоците на постариот слој фрескоживопис вп конхата на апсидата, црквата потекнува од постбизантискиот период, а во XIX век бил презиграфисана и општо обновена.

35. СМИЛЕВО

Смилево е ридско – планинска населба која се протега од 880 до 960 метри н.в. Денес, има над 50 населени куќи, а во 1900 г. нивниот број бил над 400 населени куќи. Селот е лоцирани во дол и на неколку околни тумбиња, обвиткани со дабова шума. Географските координати на селото се: 41°09'18" N – северна географска ирочина; и 21°06'40" E – источна географска должина.

Атарот на селото зафаќа 16,6 км² (1619 ха). Од атарот, шумите завземаат површина од 1.402 ха, пасишта 113 ха., додека 104 ха отпаѓаат на обработливо земјиште. Смилево се граничи со: Боиште на север, Обедник на исток, Метимир и Гопеш – двете во Општина Битола и Сопотско – Општина Ресен, на југ, и на запад селата Златари и Кривени – Општина Ресен.

Официјалното име на селото е *Смилево*, неговите етници: *смилевец* (м.р. ед.), *смилевци* (м.р. мн.), *смилевка* (ж.р. ед.), *смилевки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *смилевски пр. Смилевскиконгрес*

Смилево е сместено на крајниот јужен дел на територијата на Општината Демир Хисар, оддалечено 10 км од магистралиниот пат Битола – Демир Хисар – Кичево, и има специфична географска положба, на планинско село, опколено со планински релјеф, обвиткано во дабова шума, лоцирано на неколку тумбина во стрмната долина на Смилевска Река.

Селото за првпат е регистрирано во опширните пописни турски дефтери во XV век.⁹⁷, а во турскиот опширен пописен дефтер за Битолската нахија од 1568 г. исто така е регистрирано со истото име во пописните дефтери. Во 1568 г. Смилево имало 55 семејства 1 вдовица и 3 неженети или вкупно 281

⁹⁷ Соколовски, 1973, 146, 231

жител. Атарот на селото е планински со мал број на ливади и ниви кои се користеле, главно, за засадување на градинарски култури, та поради слабите даночни обврски селото било вброено во слабо економските населби, поради што во 1608 година целото село било задолжено со само 1300 акчи од вакафот на Ахмет-паша од Битола⁹⁸.

Смилево е регистрирано во општинските турски дефтери.⁹⁹ Името е заведено и во Слечанскиот кодик од XVI век. Во списокот на селата и лицата од Демирхисарската нахија, направен во 1742 г. е регистрирано село *Смилево*.¹⁰⁰ Кај Веркович е регистрирано со обликот *Смилево*¹⁰¹. Бранкоф го забележал со формата *Смолево*.¹⁰²

Ојконимот *Смилево* е елиптично име со посесивно значење. Настанато е од личното име *Смиле* изведено од Смилјан, Смил, XV век, со посесивниот придавски суфикс - во и се добило од двокомпонентно *Смиле+во село на Смиле*. Официјалното име за селото е *Смилево*, изведено од деминутивната форма на антропонимот *Смилјан – Смиле*. Од Смилјан се изведени деминутивите: *Смилко, Смилчо, Смилъ, Смилъко, Смилъо* и сл. Смилево е село на првиот жител на Смиле, што значи ива село е на *Смиле*. *Смилјан* е фитонимско име изведено од *Смил* – од името на растението смил XV век. Тоа значи дека ојконимот Смилево

има фитонимско потекло. Личното име *Смил* и неговите деривати се многу фреквентни во балканските словенски јазици: *Смил, Смилан, Смилен, Смилко, Смילו, Смилчо, Смилъ, Смилъак, Смилъко* и др.¹⁰³ Селото Смилево се среќава и во наредните пописни турски дефтери и обврските на селаните кон државата и тимарите.

Првите забележани жители во 1457/8 г. биле: Јандре, син на Димитри; Братко, негов брат; поп Мирко; Никша, стар; Јорго, син на Никша; Тодор, син на Илија; Гин, син на Герг; Димитри, син на Кожуварот; Алекса, негов брат Ненче, негов брат; Гон, стар; Милош, син на Гон; Витан, син на Дабижив; Гоне, негов брат; Стајо, Алекса; Нене, негов брат; Димитри Ковач, Никола Ковач, Милош Ковач; Рајко Ковач; Лазор Ковач; Брајан, син на Мелко; поп Никола, негов брат; Петко, син на Мирко; Рајо, син на Раде; Стоја, негов брат; Раде, син на Стариот; Станиша, син на Калуѓер; Никола, негов брат; Сиве, стар; Доброслав стар; Петко, син на Сопоште; Пројко Раденко (или Радојко), Дујо, негов брат; Лумбар (или Ламбор), син на Петре; Никола, брат на Томче; Смилјан, негов брат; Прогон, стар; Ѓорго, син на Прогон; поп Петре; Новак сиромав; Димитри, син на Тоде; Мано, брат на Раде; Драле Ковач; Ѓурко, син на Петре; Гон, син на Влаше; Димитри, син на Ѓоре; Андреја, Велјан (?), Радослав, брат на Никола; Јанко, син Софин (Софа – мајка на Јанко); Добре, негов брат; Пејо, син на Голуб; вдовица Мара; Јано, син на Оглав. Селото имало 55 семејства, 3 неженети и 1 вдовица или вкупно 280 жители¹⁰⁴. Турската власт селото го задолжила со следниве даноци. Данок за 50 товари пченица 800 (акчиња,

⁹⁸ **Акче** била сребрена турска монета која почнала да се кове уште за време на султанот Орхан (1326 – 1359). На акчето бил втиснат ликот на султанот. Се ковала во XV I XVI век во Кратово и Скопје. Акчињата биле вредна монета., што многу тешко можеле селаните да ја заработат.

Бистра. Цветкова *Село Смилево Битоласко в национално-револуционерното движение*, Софија, 1-79. 8

⁹⁹ Матковски, 1979, 89

¹⁰⁰ Матковски, 1980, 8

¹⁰¹ Веркович 1889, 301

¹⁰² Бранкоф 1905, 168

¹⁰³ Грковиќ 1977, 181

¹⁰⁴ Бројната состојба на жителите се добива кога бројката од семејствата се множи со 5 (5 члена) и се додаваат вдовиците кои се множат со четири (4 члено семејство без сопругот) и неженетите како единка.

турски сребрени пари); 2. Данок за воденици: 30 (акчиња), данок за бостан 28 (акчиња); данок – испенце 1412. Или вкупно целото село плаќало: 2279 акчиња¹⁰⁵ Испенце бил данок што го плаќале сите работоспособни христијани. Вдовиците што биле бедни плаќале само 6 акчиња; додека имашливите и способните плаќале по 25 акчиња на член; сиромасите не го плаќале данокот – испенце. Акчето била сребрена турска монета која почнала да се кове уште за време на султанот Орхан (1326 – 1359) Кованици на такви пари (акчиња) имало во Скопје, Кратово и др. места во Македонија. На акчето бил втиснат ликот на султанот.

Од пописот од 1468 г. дознаваме дека во Смилево живееле околу 300 жители (тоа значи дека постоело и пред пред доаѓањето на Турците), имало христијански храм (три попа), еден манастир, (најверојатно посеветен на апостолите св. Петар и св. Павле), воденици, ковачници (6 ковачи), кожувар (1) и други занаетчиски дуќани кои го опслужувале дури и народот од околните рурални населби.

Смилево е единствено мијачко село во Демирхисарско. Населено е со Мијаци, доселени кон крајот на XVIII и почетокот на XIX век. Кога дошле во просторот на денешниот атар на Смилево, веќе имало населба населена од Брсјаци. Тоа место се нарекувало како Старо Смилево. Новата населба населена со новодојдените се викала Ново Смилево. Нешто покасно поради чести зулumi и грабежи, населението од Старо Смилево се преселило во Ново Смилево.

Смилевци во почетокот се занимавале со сточарство, но нешто покасно (крајот на XVI, а особено од XVIII век) биле познати и по одењето на

печалба, и тоа во тајфи – групи од по неколку лица, и оделе не само во големите градови низ Османското Царство, и тоа во големите градови (Истанбул, Смирна, Едрење и др.) а некои тајфи дури стигнале и во Техеран (денешен Иран). Трети тајфи останувале да градат куќи низ Македонија, Бугарија, Србија, Албанија, Грција и Романија. Најчести занимања им било сидарството, биле познати мајстори, но биле и бојации, дограмаии, но и физички работници по железнички пруги и фабрики, а биле и рестораниии и бифеции. Бројот на печалбари во текот на годината се искачувал и до 300 лица. По Илинденското востание а особено Балканските војни и Првата светска војна, смилевци самостојно, но и во тајфи заминале на печалба и во далечните континенти Америка и Австралија.

Смилево е познато по Илинденското востание 1903 г. Имено, тука од 02. до 07 мај 1903 година се одржал Смилевскиот конгрес на кој е решено да се крене Илинденското востание. За време на востанието селото било ослободено и прогласило своја слободна територија. Овде е роден најпознатиот македонски револуционер Дамјан Груев (1871-1906).

Целата околина на селото - смилевската област е богата со бистра планинска вода – извори и чешми, густа шума со длабоки сенки и разновидна шумска и тревна вегетација и ситен и крупен дивеч и птици. Селото има полјоделско-шумарски карактер, но и занаетчиски карактер – населението се занимава зидаање на куќи, со преработка на кожа и волна, со преработка и продажба на огревно дрво и горено, дрво - наречено кумур. Смилевци се познати и по квалитниот кумур. Неколкумина се прекаруваат со апелативот на занаетот „ковач“ кое и во денешни времиња постои тоа презиме (Ковачевци). Покрај тоа селаните ја обработува и така малку плодната земја, одгледува житни

¹⁰⁵ Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширни пописни дефтери од XV век, II, Скопје, 1973, стр/ 231.

растенија и зеленчук. Исто така селаните одгледува и домашни животни.

Во текот на XIX и почетокот на XX век во Смилево секоја сабота се одржувал пазар – купопродажба на житни растенија, зеленчукови и др. вид на производи. Како што претходно спомнавме смилевци најповеќе се занимавале со градежништво, но и со кумурџиство, караванџиство и сточарство. Смилевци биле познати како одлични мајстори во сидарството со камен за градење – сидање, малтерисување, молерисување и покривање на куќи. Познато е дека биле ангажирани како сидарски мајстори и при градба на други објекти: цркви, камбанарии, чешми, мостови, дуќани, безистени, училишта, саат кули, амами, шадровани, сараи, касарни, турбина, џамии и др. Поради тоа во селото се среќаваат најубави зданија на тимични македонски куќи од камен градени на два, три и повеќе спратови, со многу прозорци, балкон, трем и сл. Камени куќи од траен карактер. *Со векови мнозинството мажи смилевци биле сидари.* Од мајсторството - сидањето куќи смилевци добро заработувале.

Куќите се градени од различен градежен материјал, а налмногу од камен. Повеќето објекти се нови или постарите куќи - обновени. Секоја понова куќа е градена на приземје и кат, со чардак или балкон. Кардаците се правени преку целата предна страна на куќата. Селото има водовод уште од 30 год. на XX век. Порано, во турскиот период во секое маало имало по една чешма, а над неа на стотина метра имало и резервоар за водата. Нешто покасно, смилевци своите куќи ги граделе и со приклучоци за вода, одвод, како и со тоалет.

Интересно е да се напомене, дека смилевските мајстори зборувале меѓу себе при градењето куќи на нивен смилевски таен јазик. Никој смилевец не смеел да го открие мајсторскиот таен говор пред други жители од соседните и

другите села. Тоа го правеле за да ги кријат своите сидарски тајни од останатите луѓе.

Исто така, познато е дека смилевци ги изградиле сите куќи во селото, но и чешмите, црквите, мостовите и училиштето. Основното училиште е изградено во 1928 г. (а дотогаш наставата се изведувала во селската црква). Бројот на ученици во учебната 1928/29 г. бил 104, за да веднаш по ослободувањето бројот се зголемил на 95 ученици. Денес бројот на ученици во ОУ „Даме Груев“ е намален на 37 ученици. Ова основно училиштето има и едно подрачно училиште во село Обедник.

Денес, во Смилево покрај деветгодишно училиште, има земјоделска задруга, 2 продавници за колонијални стоки, 1 меана, 3-4 зидаро – тесари, 1 авто шлепар – превозник, музеј, неколку споменици и др.

Споменик подигнат во чест на војводата и организаторот и водачот на востанието Дамјан Груев, Спомен куќа каде е одржан Смилевскиот конгрес во мај 1903 г., споменик во чест на паднати Илинденци и споменик во чест на паднатите борци во НОБ.

Во Смилево во текот на годината се одржуваат неколку манифестации: Денови на Смилевскиот конгрес (2-7 мај), со полагање цвеќе на споменичните обејезја, Историски час, изложба, промоција, меморијален или друг перформанс, потоа „Петровден“ (12-13 јули) – одбелжување на верскиот празник Св. Петар и Павле со голем народен собир во Манастирот „Св. Петар“, и Илинден во Смилево (2.август) со Културно - уметничка програма, марш по врвиците на Смилевските илинденци, востанички ручек и Панихида за Даме Груев (23.декември).

Од селото Смилево има голема емиграција во странство и градовите на РМ. Во Бугарија, конкретно во Софија има цела област со смилевци именувана „Смилевска падина“, во Битола исто така

има „Смилевски баир“ – место каде граделе смилевците куќи за себе, помагајќи се еден со друг.

Празник на селото е Петровден. Св. Петар и св. Павле им се заштитници на селото Смилево и општо на смилевци. Било каде да одат на нив се молам да им биде патот прав и чист и среќата добра.

Во 1900 година Смилево имало 2270 жители, во 1905 г. 2500 ж., во 1914 г. 941 ж., во 1925 г. 750 ж., во 1931 г. 846 ж. По Втората светска војна, во 1948 г. имало 1341 ж., во 1953 г. 1339 ж., во 1961 г. во Смилево имало 1.158 жители, во 1971 г. сенамалил на 732 ж., во 1981 г. на 689 ж., додека во 1994 год. бројот се намалил на 384 жители, во 2002 г. на 321 жители. Во 2015 година бројот на жители изнесува над 250 жители, сите Македонци.

Од главната сообраќајница што води од Битола до Демир Хисар, а потоа до Кичево до Смилево има 9 км. асфалтен пат. Смилево од Битола е оддалечено 33 км. додека од Демир Хисар 13 км. Има редовна сообраќајна врска од Смилево за Демир Хисар и Смилево за Битола.

Смилевци, најмногу се иселени во Битола, но и во Скопје, како и во Австралија, Канада, САД итн. Селото има пет верски објекти: 4 цркви Св. Ѓорѓи, изградена 1911 год., Црква Св. Петка, Св. Недела, како помали цркви параклиси и црква посветена на Св. Димитриј. Во непосредна близина на селото, на границата на атарот е манастирот Св. Петар и Павле (Смилевски манастир).

Црквата Св. Ѓорѓи, изградена во 1911 год., една година пред завршувањето на Отоманското пет вековно ропство. (28.11.1912 г.). Црквата е прилично голема и во основа претставува трикорабна градба со полукружен дрвен централен свод и архитравно покриени странични бродови. Има петгострана апсида со слепи аркади од надворешната страна. Црквата има три

влеза и големи пространи прозорци, поставени во два реда на северниот и на јужниот сид. Сидовите се од кршен камен, на фасада обработени со фугирање. Покривот е решен на две води и од ќерамиди (по секоја веројатност препокриен, прво бил со плочи). Отворите, венецот и апсидата изработени се од делкан камен. Во внатрешноста црквата има галерија.

Манастир Св. Петар и Св. Павле (Смилевски манастир) оддалечен е од селото околу 6 км. Новата манастирска црква е изградена во 1983/4 година и тоа врз стари темели на црква која била изградена во средината на XIX век, и која по смртта на егуменот Петар подолго време била препуштена на забот на времето и станала руина. Денес, манастирската црква е еднокорабна градба со простран наос, иконографисан, со камбанарија. Манастирот е добро уреден и претставува манастирски комплекс од црква, конаци и др. помошни простории. Во него престојувале калуѓери кои го обработувале манастирскиот имот. Манастирот располагал со шума, пасишта, мало обработливо земјиште и ситна стока – кози и овци. Во манастирдските конаци останувале подолго време деца и мажи алипни (дементи) во умот кои по извесно време им се разбиструвала главата, се разбира од чистиот воздух, бистрата вода, од третманот на знајни и умни личности.

36. СОПОТНИЦА

Сопотница е поголема рамничарска населба која се наоѓа на 670 метри надморска височина. Географските координати на селото се: 41°17'40" N – северна географска широчина; и 21°09'18" E – источна географска должина. Атарот зафаќа

простор од 17,6 км² (2077 ха). Од него на обработлива површина отпаѓа 482 ха, а на пасишта 289 ха, 850 ха шуми. Населбата е со поделски и шумски карактер. Сопотница се граничи со девет села, и тоа: на север со Брезово и Радово, на исток со Суво Грло, Ново Село и Прибилци, на југ со Слечче и Мренога, и на запад со Жван и Доленци.

Сопотница спаѓа во ред на најразвиените и најмногубројните жители во Демихисарскиот крај. Секогаш биле центар на случувања, на истакнати борци во Илинденскиот период, на учесници во Балканските војни и во Првата и Втората светска војна.

Официјалното име на селото е *Сопотница*, неговите етници: *сопотничанец*, (м.р. ед.), *сопотничани*, (м.р. мн.), *сопотничанка* (ж.р. ед.), *сопотничанки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *сопотнички пр. Сопотнички ниви*; додека народно се именуваат: *сапотничанец*, *спотниланка*, *сопотничани*.

Раположено на патот меѓу Битола и Кичево и во непосредна близина на Црна Река која преку целото поле минува и го наводнува. На север се граничи со Сувогрло и Радово, на југ им се протега синорот до Мренога и Белче, на исток со Прибилци и на запад со атарот на с. Жван.

Се споменува уште во XIV век во турскиот прв попис со многубројно жителство - 405 жители, во XV век се зголемува на 441 ж. Во 1900 г. Сопотница имала 560 жители, во 1905 г. 640 ж., во 1914 г. 693 ж., во 1925 г. 692 ж., а во 1931 г. се зголемила на 907 жители. Сопотница била секогаш со развиено образование, трговија и сообраќај – поврзана не само со селата, туку и со градовите. Од стока во периодот помеѓу двете светски војни, во Сопотница имало 2500-3000 глави овци, 1000 глави кози, 5000 глави говеда, 300 глави коњи, 350 глави биволи, 300 свињи

и 1500 броја живина претежно кокошки.¹⁰⁶ Додека пак, бројот на стока во 1983 година бил: овци 900 – 1000 глави, 120 говеда, 150 коњи, 300 свињи, живина околу 15.000 броја и само 2 биволи (биволот како примитивно и ниско продуктивно говедо е исфрлен од производство).¹⁰⁷

Од занаети во почетокот на XX век во населбата имало 8 ковачи, 8 кирации со коњи и коли, 12 јаглениари, 10 шивачи (терзии) и 24 воденичари со 30 мелнички камења во своите воденици, а имало и градинар, овоштари и пчелари (чиј број на кошници достигнувал и до 400 пчелни друштва. Печалбарството започнало во 1874 година. Бројот на печалбари се искачил над 30 лица. Најчести занимања биле пекари, земјоделци – физички работници.¹⁰⁸ Од печалбарите најбројни биле оние кои работеле во Влашко (Романија), на во Бугарија, Србија (Белград, Крагуевац, Ниш), а потоа следеле оние во Северна Америка, Австралија, Шведска и др. Бројот на печалбари се бил над 20 лица.¹⁰⁹

Пред Втората светска војна беа застапени најповеќе пченица, јачмен, рж, овес, пченка, грав, граор, урв, коноп, а од градинарските компири, пиперки и домати. По ослободувањето во селото беше изградена рударска населба во која беа сместени фамилиите на рударите кои работеа на рудникот за железо кој е во непосредна близина. Станбените згради беа подигнати на четири до пет ката. Неколку години по војната започнува да се одгледува сончоглед, а од 1960 година поинтензивно тутунот. Во 1983 година во

¹⁰⁶ Сопотница (1983) „Знање – нмање – 83“ – Демир Хисар, стр. 25 (36)

¹⁰⁷ Исто, ст. 26

¹⁰⁸ Никола В. Димитров, Демогеографска анализа на миграционите процеси во Југозападното дел на Република Македонија, докторска дисертација, ракопис, Скопје, 2001

¹⁰⁹ Сопотница, ст. 23

Сопотница имало две самопослуги, 2 продавници, еден хотел – ресторан и едно бифе.¹¹⁰

Во времето од 1955 год. некаде до 1969/70 год. сообраќаше теснолинејка – воз од Сопотница до Бакарно гумно, пренесувајќи руда, патници и др. вид на стока. **Вовчето** минуваше Сопотница – Граиште – Единаковци – Света – Бучин и кај Бакарно Гумно патниците и рудата се пренефрлуваа во друг воз од кои дел за Скопје, а дел за Битола според нивните желби и потреби за патување.

Возот до Сопотница, со мали прекини се обраќаше до пред дваесетина години. Во 1964 година со редовно производство започна со работа рудникот за железна руда „Демир Хисар“ или рудник „Жван“. Во текот на секоја година се откопувани од 200.000 – 300.000 тони железна руда, производна раскрикна од 1.000.000 – 1.800.000 тони и произведуван од 110.000 – 220.000 тони железен концентрат.

Рудникот Демир Хисар во својто состав имал 5 работни единици: површински коп, ТТ сепарација и транспортен систем, електромашинско одржување и градежно одржување, Геолошка служба и Општо економско одделение. Во рудникот работеле околу 200 работници и службеници. Била изградена и рудничка населба со 4 згради (160 стана), самачка зграда и ресторан за општествена исхрана.

Во 1979 година во Сопотница започнува со работа и Фабрика за производство на челични сачми за пескарее „Железник“, за челичен гранулат. Оваа фабрика била како ООЗТ на ПО „ФОС“ при СОЗТ „Металски завод - Тито“ Скопје, и била втора од овој тип во тогашна Југославија. Фабриката произведувала 4.500 тони сачми од сите гранули, кои ги пласирале во Македонија, другите републиките на

Југославија и во странство. Во фабриката работеле 66 работници и за сите била обезбедена општествена исхрана¹¹¹.

Во Сопотница кон 70 год. на XX век беше изградена работилница за производство на сачми и др. вид на железни производи. Во Сопотница секогаш имало развиено основно образование. Се споменува дека во турскиот период имале егзархиско училиште во кое биле образовани свештеници. Некаде кон 1913 г. било отворено училиште на српски јазик. Во 1914 г., Бугарските војски отвориле училиште на бугарски јазик. Во 1918 год. било отворено основно четиригодишно училиште на српски јазик, а проширено во 1927 година. Во 1931/32 година во организација на тогашната набавно – продајна задруга која работела во селото, изградена е дрвена брана на Црна Река (врengiја), со земјен канал во должина од 6 км. Оваа брана. По војната е модернизирана со бетониран канал и опфаќа околу 300-400 ха со наводнување по нат на бразди и пумпи за наводнување¹¹².

Од Сопотница се иселени над 20 семејства во Демир Хисар, Битола, Скопје, но и доселени од соседните села. Бројот на иселени во странство изнесува 30, од кои Србија, Хрватска, Америка, Австралија, Канада, Германија и Шведска. Од 1950 година населбата има електрична енергија, од 1970 година водовод, и од 1974 година и асфалтен пат. Во населбата работеле 3 кафеани, 5 продавници, неколку трговски дуќани, 3 воденици, амбуланта, аптека, пошта, културен дом, културно и спортско друштво, а имало и трговско – угостителски објект, 3 живинарски фарми, 1 поголем овоштарник, 5 колективни станбени згради за рударите,

¹¹⁰ Исто, ст.28

¹¹¹ Сопотница, стр. 28-34

¹¹² Исто, ст. 17-20, 23

железничка станица, полициска испотава и еден споменик.

Образованието во Сопотница датира од крајот на XIX век како келијно училиште. Во 1928 година била изградена нова училишта зграда, каде и денес се изведува настава. Веднаш по ослободувањето било отворено осумгодишно училиште кое се претворело во четиригодишно некаде кон 1998 год. Денес во селото работи подрачно училиште („Браќа Миладиновци“) со 28 ученици. Во Сопотница повеќе децении работело културно уметничко друштво, составено до фолклорна женска и машка група, кино и други секции. КУД „Стојан Поповски“ настапувало и на разни културни манифестации во Битола, Охрид, Загреб и други места. Сите подготовки и настапи ги реализирале во зајдружниот дом.

Во селото регистрирани се околу 20 стопански субјекти кои успешно работат, како што се: две живинарски фарми, две фарми за крави, три продавници за колонијални стоки, две меани, фризер, автоперална, „Димакс рудници“, неколку авто шпед превозници и др. Во Сопотница има амбуланта, пошта и подигнат спомерник на паднатите борци во НОБ. Населението се занимава и со градинарство, особено познато е производството на грав, тутун, пченка – царевка и сл.

Населбата е прилично развиена која во 1948 год. броело 985 жители, во 1953 г. 1070, додека во 1961 г. 1261 ж., 1971 г. 1220, во 1981 г. 1256 ж. а во 1994 г. 986 жители, а во 2002 г. 929 жители. Во 2015 г. бројот на жители зе движи над 1.000 жители. Празник на селото е Св. Никола летен на 2 јуни. Има три продавници и една меана. Училиште до четврто – петто одделение, како подрачно на ОУ „Браќа Миладиновци“ – Жван.

Во сегашно време (2015), скоро 50 и повеќе години претставува поледелско

- рударска населба со висококатници – колективни згради. Од Сопотница има голем број граѓани со високо образование – средношколски и универзитетски професори, лекари, судии, адвокати, инженери, научници и др. вид на професии. Селото е населено со христијански жители.

Црквата им е посветена на Св. Николај Мираклијски – Чудотворец, а манастирот на Св. Атанасиј. **Црква Св. Никола.** – изградена во 1874 година. Во основа претставува еднокорабна градба, покриена со полукружен свод. Има петтострана апсида. Сидана е со кршен камен и делкан бигор на венецот, прозорците и вратите.

Фасадите се малтерисани и бело обоени. Покривот е од камени плочи над апсидата, додека поголемиот дел од ќерамида (првобитно со камени плочи) и двоводен истек. На источниот сид над апсидата и на влезниот на западниот сид има прозорци во форма на четворолист. Подот е од керамички плочки. На западната страна има трем. Има и висока камбанарија, со свон набавен од Солун. Општо црковниот комплекс претставува велечиенствена композиција на христијански храм и помошни простории.

Денес активни работни организации се Рудник Железник кој сега е каменолом во с. Слоештица со над 500 вработени. Рудникот дроба четири фракции на крупен и ситен камен за тамнонирање на патништа. Исто така, има и сачмара АД „Желеник“, која изработува челичен лим и гранули. Фабриката има над 50 вработени лица.

Во Сопотница има две живинарски фарми – „Златец“ со 4.000 несилки, една краварска фарма со над 100 крави, повеќе стотина пчелни кожници и сл.

Во времето од 16.12, 1996 до 30.03. 2005 год. Сопотница било општински центар на локална самоуправа базирана на повеќепартиски систем.

Општината Сопотница во својот атар опфаќаше 18 населби кои претставуваа дел од поранешната Општина Демир Хисар. Тие беа населбите: Сопотница, Бабино, Базерник, Боиште, Брезово, Велмевци, Вирово, Големо Илино, Доленци, Жван, Железнец, Зашле, Мало Илино, Мренога, Радово, Слоештица, Суво Грло и Церово со вкупна површина од 261 км², на која имаше 2.991 жител, со просечна надморска височина од 820 м. Општината имаше подрачје кое припаѓаше на Горното сливно подрачје на Црна Река, која всушност извира на овој простор. По долината на Црна Река се протега нејзината алувијална рамнина, а наднеа просторот се издига до сртовите на околните планини Плаќенска и Љубен. Преку неа води главниот пат од Демир Хисар за Кичево, а од источниот дел беше поврзана со асфалтен пат со Општината Крушево.

Територијата на општината заземала површина од: 261 км² и се вбројуваше во средно големите општини во Републиката (РМ беше територијално изделена на 124 општини). Просечната густина на населението изнесуваше 11,4 жители на 1 км². Во 1994 г. во општината Сопотница имало 2.991 жителм а 1.092 домаќинства. Во општината живееше исклучиво македонско население.

Општината Сопотница располагаше: со 4.322 ха (18%) обработливо земјиште, со 7.677 ха пасишта (или 32,2%) и со 16.818 шумска површина или 49,7%. Карактеристично за регионот на општината Сопотница се поволните климатски услови што овозможува успевање на раноградинарски култури, полјоделството и сточарството. Најмногу жителите од населението се занимавало со дрводелство, сточарство, а помалку со поледелство. Така, во ридско-планинските подрачја, на наведените села постојат добри услови за развој на сточарството и шумското стопанство.

Во наведениот период во општината успешно работеше фабриката

за сточна храна во с. Доленци, фабриката за сачми и Живинарската фарма за кокошки сместени во Сопотница.

Во времето од осум години се управуваше со Општински совет и градоначалник. Градоначалници на Општина Сопотница биле: Петар Бубаковски и Ацо Деловски.

Во осумгодишното постоење на општина Сопотница беа асфалтирани извесни патишта од локален карактер, а во сачмарата се вработи одреден млад кадар. Општината водеше грижа за згрижување на социјално загрозените семејства, успешно беше извршен премер и средено катастарски општинското подрачје, кое после целосното фузирање со Општина Демир Хисар општествено-политичкиот, партискиот, стопанскиот и образовно-културниот живот продолжи успешно да работи. Најважно беше што сообраќајните врски со најоддалечените села се оспособија непречено да функционираат. Сопотница и во поранешните времиња била општински центар и тоа: Веднаш по Балканските војни беше општина, па 1924 год. одредена општина и во 1948 година исто така претставуваше општина за поблиските рурални населби.

37. СТРУГОВО

Стругово се наоѓа на 710 м.н.в. Географските координати на селото се: 41°11'58" N – северна географска ирочина; и 21°10'53" E – источна географска должина. Селото има прилично голем атар што зафаќа простор од 16,7 км² (1611 ха). На него шумите заземаат површина од 1000 ха, на пасишта отпаѓаат 224 ха, на обработливото земјиште зафаќа простор од 387 ха. Стругово се граничи со: Лесково, Слепче и Демир Хисар на

север, Кутретино и Загориче на исток, Обедник на југ, и Боиште на исток.

Стругово е рамничарско село со претежно нови куќи, изградени во нов стил. Селото се наоѓа во јужниот дел на Општината Демир Хисар, на оддалеченост на околу 4 км од општинскиот центар.

Официјалното име на селото е *Стругово*, неговите етници *струговец* (м.р. ед.), *струговци* (м.р. мн.), *струговка* (ж.р. ед.), *струговки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *струговски пр. Струговски манастир*.

Името Стругово потекнува од стсл. збор *strogall* што означувало „*нешто што тече, поток, река*“, а потекнува и од корен „стру“ – што значи „*тече, струење на вода, истечна вода, река*“ Хидрографскиот апелатив струго е општословенска лексема, според рускиот збор *струга* – длабоко место, локва, *баричка* што останува до летниот период пред пресушување на рекичката: стсл. *струго* „*речно корито*“, „*ракав на река*“. Според византиските извори, името е преземено од старото хидронимско име што било со значење „*потоци*“, „*река*“. Со хиронимот *Стругово* се означувало „*оваа река, овој поток, оваа баричка што останала по поројни дождови*“ или најблиску „*нешто што тече, - река или поток*“. И покрај тоа што се појавуваат повеќе значења на поимот струго, сепак останува да запишаме дека означува „*течење на вода, поток, река*“. Хидронимот *струго-во* („*оваа река, поток или кај оваа вода таму е селото*“), *струг-ова* – стсл. „*на оваа река е селото*“, „*овој поток е селото*“, „*ракав на река*“¹¹³. Во 1580 година Стругово е запишано во византиските извори и во Слечанскиот кодик од XVI век. Стругово е службено име.

Жителите на селото се именуваат: м. р.: струговец, ж.р. струговка, мн. струговци и ж. р. струговки. Колојквијално – народно: стругојц, струговка – струговци, ктетикот струговски.

Според пописниот дефтери од 1468 г. првите запишани жители на с. Стругово биле Стајко, син на Ѓорго¹¹⁴; Петко, син на Ѓорго; Андреја, син на Ѓорго; Станиша, син на Ѓорго; Пејо син на Никола. Пејо, син на Ѓурица; вдовица Ѓура; Попот, син на Владе; Спасе син на поп; Новак, сиромав; Димитри, син на В’лкашин; Илија, син на Петре; Ѓорго, син на поп; Нако, син на Радослав; Стајко, сиромав; Димитри, син на Јанко; Петко место Раде; Тале, сиромав; Пејо, брат на Тоде; Манко, син на Раде; Димитри, син на Ѓорго; вдовица, жена на Петре; Димитри, син на Ѓорго; Петко, место Димитри; Миле, Станиша; Дујко, син на Стајко; Јаков, син на поп; Данко, син на Радослав; Пејо, син на Дапко; Пејо, син на Дујко; Михо, син на Петре; Димитри, син на Јано; Стајко, син на Петко. Имало семејства: 30, неженети: 1 вдовици: 1: вкупно 33. Вк.: 155 жители сите со христијанска вероисповест и со главатар – кмет..

Стругово било хаса¹¹⁵ на одреден Турчин на кого името не му е запишано. После станало чифлик на некој си бег Азап кој имал изградено кула во селото. Во други дефтери селото било именувано и како *Истругова*. Селото припаѓало во Битолската нахија и запишано е за првпат во *Опишен пописен дефтер бр. 993 и 988 од 1468*

¹¹³ Љ. Станковска Македонска ојконија, кн. Втора, Скопје, 1995, 2197 стр

¹¹⁴ Тогаш немале презимиња на –ски или –ов (Стојановски), ами се велело Петре син на Иван.(Презимето се споменува од 1850 година.)

¹¹⁵ **Хасса** (арап. Hassa) Назив на имот што му припаѓал на на феудалниот господар. Овој имот обично се состоел од овошни градини, ливади, лозја, бавчи, евентуално и некоја нива.Имото спахијата или го обработувал сам, односно неговото семејство или, пак, го давал на други да му го обработуваат.

година (стр. 208, 209, лист бр. 54 и 55). Селаните плаќале 9.910 акчиња во една година порез годишно. Најмногу плаќале дури 900 акчиња за садење коноп, 70 за улишта, 60 за бостан, 10 за свадбарина, 30 за нијабет (данок – глоба што било одредено од кадиите во Битола за сторено кривично дело – бунење, напад на муслиман и др.) и 2.500 испенце. (секој христијанин плаќал испенце). Во првиот пописен дефтер се споменува дека во селото имало и поп и син на поп – факт дека христијанството им било развиено и дека имале и црква и манастир. Поп имале развиените и многубројни села. Другите села немале можност и одобрение за поп. И покрај големите притисоци до турската власт струговци не се откажале од својата вера Христова. Во 1568 г. с. Стругово имало 20 семејства и 11 неженети, а тоа значи дека се намалил бројот на жителите на 111. Во 1671 г. селото броело дури и 220 жители, додека во 1860 г., поради одење на печалба на млади во Истанбул, Софија, Измир, а некои дури и во Техеран, било намалено на 184 жители.

Во 1900 г. и 1905 г. Стругово имало 320 ж., во 1914 г. се зголемило на 494 ж., а по Првата светска војна, во 1925 г. се намалило на 427 ж., за да во 1931 г. се зголеми на 467 жители. Стругово било секогаш развиена населба која имала административен – општински карактер. Главен носител на власта бил порано кмет, а после претседател на општинско подрачје.

По Втората светска војна, населбата го бележи следниот број на жители во 1948 г., има 645 ж., во 1953 г. 644 ж., за да во 1961 г., поради миграција село – град се намалува на 607 ж. во 1971 г., на 548 ж., во 1981 г. 535 ж., во 1994 г. 353 ж., а според податоци од пописот од 2002 г. се намалил на 286 жители. Денес, во 2015 г. Стругово има над 220 жители.

Селото има мешовито поделелска функција, се одгледува

тутун и градинарски култури. Од сточарски фонд има овци крави, кози, коњи и сл. Секое домаќинство има трактори и други приклучни машини. Во селото работи основно училиште со 7 ученици, а има и колонијална продавница. Селото има дом, изграден за време на колективизацијата. Од 1951 година има електрична енергија, водовод од 1980 година а асфалтен пат од 1978 година.

Бројот на иселени домаќинства изнесува над 70 од кои најмногу се иселени во Битола, Демир Хисар, Прилеп, Охрид, Велес, а во странство, најмногу ги има во Австралија, САД, Данска, Шведска, Франција, Канада и сл. Во селото има и доселеници од Боишта и други горно демирхисарски села.

Селото има црква - храм посветен на св. Атанасиј Велики (31 јануари). Денот на селото е Атанасовден. Во селото има и Манастир посветен на Св. Антониј (30 јануари).

Црквата Св. Атанасиј Велики – изградена и живописана кон крајот на XIX век. Во основа претставува трикорабна црква со петтострана апсида и дрвен свод во централниот брод. Подоцна западниот дел на црквата бил струшен и продолжен, и над сводот е изградена мала купола со осмостран тамбур. Покривот е двоводен, од ќерамиди и лим над куполата. Црквата е сидана од кршен камен, и делкани камења на кошињата, вратите и венецот. Апсидата е изработена од делкан бигор, со слепи полукружни апсиди и венец на надворешната страна. Фасадите се фугарани. Камбанаријата е на западната страна од црквата. Постарите фрескоживопис во црквата е работен од Крушевски живописци.

38. СУВО ГРЛО

Суво Грло е село подигнато на рамничарско - ридски терен на 720 м.н.в. Географските координати на селото се: 41°18'05" N – северна географска ирочина; и 21°09'57" E – источна географска должина. Атарот е мал и зафаќа простор од 4,6 км² (440 ха) на него шумите заземаат површина од 241 ха, на пасишта отпаѓаат 120 ха, а 79 ха зафаќа обработливото земјиште. Селото се граничи со: Радово на север, Ракитница и Ново Село на исток, и Сопотница на југ и запад.

Официјалното име на селото е *Суво Грло*, неговите етници *сувогрловец* (м.р. ед.), *сувогрлци* (м.р. мн.), *сувогрлка* (ж.р. ед.), *сувогрлки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *суво грлски пр. Сувогрлоски ниви*.

Селото Суво Грло го добило името според местоположбата, било сместено на место кое личело на грло меѓу два рида и секогаш било суво. Ојконимот Сухо е елиптично име кое настанало како резултат на супстантивизацијата на атрибутот од некогашната синтагматска форма Сухо (место, поле) што одговара на теренот бидејќи селото се наоѓа на „суво неплодно место без вода ојконимот „сухи“ значи „сух“ – „сув“. Придавската форма сух е присутна во македонската топонимизација и се јавува самостојно или во спој кога придавката се употребува и како географски термин сп. Сува Гора, Сухи Дол, Сухо Грло (Суво Грло, Суви Дол – споено Суводол).

Суво Грло е древна населба која се споменува во 1468 г. со следниве жители: Богдан, син на Милош; Влајчо, син на Богдан; Герг, син на Добрин; Ѓорго, син на Петко; Петко Ковач; Димитри, син на Срајко; Јанко, син на Раде; Стојко Манко; Срале сиромав; Тодор, син на Стале; Стале, Радослав; Влајко Србин; Богослав говедар; Ѓорче, син на Раде; вдовица (жена на) Букарче. Вкупно 13 семејства, 1 неженет и 1

вдовица. Вкупна бројка од 14 семејства или 70 жители. Во 1567 г. имало 25 семејства и 11 неженети или 136 жители. Селото било тимар на Чопан, син на Мурат. Притежавал берат од пашата Секоја година учествувал во војна. Самиот како буруме.

Населбата е сместена во непосредна близина на село Сопотница, лоцирана на левата страна од Црна Река. Рамничарско село со околу 20-тина куќи од понов тип. Жителите се занимаваат со поделство и сточар-ство. Населбата секо-гаш била мала.

Во 1900 година имало 55 жители, во 1905 г. 48 ж., во 1914 г. 88 ж., во 1925 г. 104 ж., во 1931 г. 120 жители. По Втората светска војна, бројто на жители постепено почнува да се намалува, во 1948 г. 157 ж., во 1953 г. 156 ж. во 1961 г. 143 ж., во 1971 г. 102 ж., во 1981 г. 62 ж., во 1994 г. 27 ж. во 2002 г. на 8 ж. и во 2015 г. на само 2 жители. Бројни жители се вработени во Демир Хисар и во Битола.

Во селото има една црква посветена на Св. Атанасиј Велики (31.01. и 15.05.). Селска слава на селото е Св. Атанасиј.

Црква Св. Атанасиј Велики. – изградена 1886 год. Во основа претставува еднокорабна градба со полукружен низок своди полукружна апсида без прозор. Сидана е со кршен камен и футирана фасада. Покривот е двоводен, од керамиди. На западната страна има трем. Од постариот живопис во црквата сочувана е само претставата на Св. Богородица во конхата на апсидата.

39. СУВОДОЛ

Суводол е рамничарско село сместено на 670-710 м.н.в. Атарот зафаќа простор од 11,9 км² (1117 ха).

На него доминираат шумите на површина од 670 ха, а на 262 ха е расположено обработливото земјиште и пасиштата зафаќаат простор од 185 ха. Географските координати на селото се: 41°12'33" N – северна географска ирочина; и 21°13'23" E – источна географска должина. Суводол се граничи: на север со Демир Хисар и Вардино, на исток со Древник – Општина Битола, на југ со Лопатица – Општина Битола, и на исток со Кутретино.

Населбата се наоѓа на источниот дел од Општината Демир Хисар. По конфигурација е рамничарски тип на село со претежно нови куќи. Официјалното име на селото е *Суводол*, неговите етници *суводолец* (м.р. ед.), *суводолци* (м.р. мн.), *суводолка* (ж.р. ед.), *суводолки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *суводолски пр*. *Суводолски тутун*.

Името го добило поради местоположбата – сместено во еден сув дол. Придавската форма „сух“ е честа во македонската ојконимија и овде се јавува заедно со апелативот „дол“ како географските термини Сува Гора, Суво Грло, Суви Дол – споено Суводол и сл. Од тоа произлегува дека селото било сместено во „дол кој бил сув, без вода“, Суводол било хаса каде имало сместено и воденици на реката што минувала по долот.

Населбата Суводол се споменува уште во пописните турски дефтери од 1468 г. и од 1568 година. Во 1468 г. први жители на Суводол биле: Јован, син на В’лкота; Добре, син на Грде; Димко, син на Димитри; Панчо, син на Радул; Стајко, син на Јандре; Дапко, син на Постајко (?); Продан, син на Маѓер; Јован, син на Којко; Рајко, син на Стале; Стале, син на Рајко; Никола, син на Рајко; Стојко Пано; , Никола, син на Стојко; Рале, син на Рајко; Ѓоре, син на Рале; Димитри, син на Јанко; вдовица Ивана (или Јована); вдовица Стана; вдовица Мара Којо, син на Пано;

Пејо, син на Којо; Томко, син на Бојо; Бојко, син на Пајо; Стано, син на Пајо (Бајо). Селото плажало вкупно 2.132 акчиња годишно данок. Најмногу за пченица (480), јачмен и др. (300), Ушур од лозје (500) за бостан, за лен, санок за свињи, за воденици, за свадбарина, нијабет и испенце кое било 618 акчиња.

Така, Суходол, во 1468 г. имало со 23 семејства, 3 вдовици и 1 неженет или вкупно 128 жители. Додека во 1568 г. имало 17 семејства и 4 неженети или вкупно 89 жители. Додека во 1900 г. имало 120 жители, во 1905 г. само 60 ж., во 1914 г., 259 ж., во 1925 г., 153 ж., и во 1931 г. имало 208 жители.

Селото има поделелско-шумска функција. Населението се занимава со одгледување тутун, овчарство и краварство. Во селото пред дваесетина години имало воденица, пет продавници, фурна за леб и др. Исто така, од сточниот фонд располагало со 600 овци, 100 крави, 130 кози, десетина коњи.

Од Суводол имало и печалбари кои оделе во Романија и Америка. Бројот на иселени домаќинства изнесува над 30, од кои најголем број во Битола, Скопје, Прилеп, Охрид, а од странство во Австралија, САД, Канада, Германија, Србија, Хрватска и сл.

Во Суводол има и голем број доселеници и тоа од: Боишта, Церово, Вирово, Жван, Базерник, Брежани, Лесково, Вардино, Мало и Големо Илино, од старото село Чагор и др.

Денес, во Суводол има две продавници, 2 краварски фарми, една столарска работилница ДООЕЛ „Амбиент“ (работи од 1998 г.) со 10 вработени лица. Работилницата изработува мебел – ентериери за ресторани и домаќинства (во Демир Хисар, Битола, Скопје, Охрид, Прилеп и др.). Сопственик е Раде Наумовски. Изработува и кутии за вино и тоа за извоз во Грција.

Над селото се наоѓа една голема соларна централа (со неколку илјади колектори и над 10 лица вработени) и две

мали вештачки езера, чија вода се користи за наводнување. Во 1958 година селото е електрифицирано, водовод има од 1966, а асфалтен пат од 1986 година.

По Втората светска војна, бројот на жители изгледа како што следува. Во 1948 г., изнесува 457 ж., во 1953 г., се зголемува на 487 ж., во 1961 г. 448 ж., во 1971 г. 478 ж., во 1981 г., 568 ж., во 1994 г. 426 ж., во 2002 г. се намали на 415 жители.

Во Суводол покрај Македонци живеат и Турци и Албанци. Така, во 1994 г. од 426 жители, 371 биле Македонци, 20 жители Турци и 18 лица Албанци. Во 2002 година населбата имала 415 жители, од кои 369 Македонци, 31 Албанец и 13 Турци.

Денес, Суводол бележи мало зголемување и во 2015 година има околу 450 жители. Бројот на ученици заедно со село Кутретино изнесува над 30. Во селото има 3 продавници и 2 верски објекти (една црква и манастир посветен на Св. Богородица), и една џамија. За подвлекување е тоа дека сите домаќинства во селото располагаат со трактори, 4 комбајни, повеќе косачки, 3 камиони, а над 30 куќи на покривите имаат поставено сончеви колектори.

Селото го слави празникот Св. Елена и Константин, на 3 јуни, додека муслиманите Бајрам и Курбан бајрам.

Црква Св. Константин и сц. Елена – Храмот е изграден околу 1830 год. и посветен е на младиот крал Константин и неговата мајка Елена кои кои се погрижиле непречено да се шири и развива христијанската вера. Константин бил роден во Ниш на 27 фебр. 214 г. Кога станал ца донесол закон, познат под името Милански едикт во 313 год. со кој го забранил прогонувањето на христијаните, и им дозволил да градат храмови и да се молат во нив. Константин починал во Никомадија на 22 мај 337 г., по 32 царување кога имал 65 години. Царицата Елена била родена 247 г., а починала на 18 август 327 год. на 80

години од животот. Според извесни сведоштва починала во Палестина., а по две години моштите биле пренесени во Цариград во црквата на св. Апостоли.

Ацијата Антоније во 1200 год. видел дека телата на Константин и на Елена лежеле во еден гроб. Култот кон Елена и Константин почнал да се шири во IX век, а во црковните песни е опејан како Константин Велики. Константин останал забележан како втемелувач на христијанството и основач на Цариград или Константинопол, кој од страна на Турците е преименуван во Истанбул.

Црквата во основа претставува опишан крст со тристрана апсида. Покриеба е архиреавно со дрвена покривна конструкција. Фасадите се малтерисани и обоени се окер боја. На западната страна има трем. Црквата не е живописана.

Во Суводол има изградено и џамија која е нова градба.

40. УТОВО

Утово е рамничарско село кое се наоѓа на 690 м.н.в. Географските координати на селото се: 41°10'57" N – северна географска ирочина; и 21°11'38" E – источна географска должина. Селото има мал атар во обем од 2,9 км² (287 ха). На него обработливото земјиште зафаќа површина од 110 ха, на шумите отпаѓаат 162 ха, и на пасишта само 15 ха. Селото се граничи со: на север и исток со Загориче, на југ со Црнец – Општина Битола, и на запад со село Обедник.

Селото е сместена на крајниот југоисточен дел од територијата на Општина Демир Хисар. Од центарот на Општината е оддалечено 6 км., додека од Битола 27 км.

Официјалното име на селото е *Утово*, неговите етници *утовец* (м.р. ед.), *утовци* (м.р. мн.), *утовка* (ж.р. ед.),

утовки (ж.р.мн.), а ктетикот е *утовски пр. Утовски шуми*.

Првпат селото е запишано во 1900 год. (со ојконимот Јетово) со 70 жители, во 1905 г. 112 ж., а во 1914 г. (со ојконимот Утово) со 94 ж., во 1925 г. Утово има 52 жители, а во 1931 г. 49 жители. По Втората светска војна, Утово ги има следниот број на жители, од 133 жители во 1948 г., па се намалил во 1953 г. на 131 ж., во 1961 г. 119 ж., во 1971 г. 98., во 1981 г. 130 ж., во 1994 г. се намало на 51 жител, а во 2002 година на 35 жители, односно во 2015 г. на 25 жители.

Селото било мезра¹¹⁶ на с. Загориче. Бегот од с. Загориче ја омажил својата ќерка за Малик Исмаили, дипл. инг. на Шумарски факултет во Париз, по чин капетан. Бидејќи бегот Асан од с. Загориче не сакал да се одвои неговата ќерка, тој им го доделил земјиштето во непосредна близина на селото Загориче, на северната страна и на младиот брачен пар им помогнал да изградат кула. Некаде кон 1904 г. била изградена кулата во подножјето на ридот кој бил западно од падината. Кулата била издигната на четири катови додека на третиот кат имало на секој агол пушкарница. Селото се формирало со доселеници од селата: Крагуево, Лесково, Стругово, Прибилци, Церово, Боиште и др. места.

Во 1912 година селото е запишано како Јетово со 86 жители, а во 1914 година со 94 жители. Во 1931 г. Утово пак е запишано во Струговска општина со 49 жители, додека Загориче има 118 жители. Во 1941 г. Утово е регистрирано со 49 жители.

Во периодот од 1936 до 1960 година на приклучокот од патот Демир Хисар – Смилево, односно на просторот каде денес се наоѓа шумското стопанство

¹¹⁶ Мезра, арап. Ураница, нови, што се наоѓа во близина на екое друго село и претставува составен дел на тужиот атар. Мезра бил подарок од другото село на одредена личност (син или зет) за да работи и да го поседува.

„Бигла“, утовчанецот Насте Огненовски имал ан, кој работел повеќе од дваесет години.

Селото има поделелска одлика – се занимава со засејување на житни растенија и засадување на зеленчукови култури, а пред се компир, грав, леќа и др. Тутунот во ова село зафаќа голем простор во засадувањето. Низ полето течи Стара Река – речен ракав на Црна Река. Селото има плодно земјиште и добра местоположба до шумата „Старо село“.

Утово во 1961 година добива електрична енергија, водовод во 1978 г., а асфалтен пат во 1976 година. Со селото Загориче имаат заедничка црква. Од селото се иселени над 30 домаќинства, и тоа во Битола, Демир Хисар, Скопје, Крушево, а во странство во Австралија и САД.

Во близина на селото работеше и фабрика за откуп и преработка на печурки „Врган“.

Во селото работи и една фарма на крави (35 глави), ДООЛ „УТОМИЛК“ чии сопственик е Боро Илиоски. Во селото има 14 трактори, значи секоја куќа по еден трактор.

41. ЦЕРОВО

Церово е планинско село на 970 метри н.в. Географските координати на селото се: 41°12'59" N – северна географска ирочина; и 21°05'27" E – источна географска должина. Атарот зазема простор од 7,7 км² (652 ха) – од него 264 ха заземаат шумите, 213 ха пасишта, и 175 ха отпаѓаат на обработливото заемјиште.

Церово е населба која се наоѓа на крајниот југо источен дел на Општината Демир Хисар чиј атар се издига на срот на Плаќенска Планина, каде што се допира со просторот на Општината

Ресен. Селото се граничи со: Вирово на север, Лесково на исток, Боиште на југ и Лева Река – Општина Ресен на исток.

Официјалното име на селото е *Церово*, неговите етници *церовец* (м.р. ед.), *церовци* (м.р. мн.), *церовка* (ж.р. ед.), *цероовки* (ж.р.мн.), а ктетикот е *церовски пр. церовски ракотворби*.

Во основа на името *Церово* се препознава фитонимскиот апелатив *цер* „вид даб што расте на каменен терен“. Церово е образувано од фитонимот *цер* со придавскиот суфикс –ов во форма на ср.р. во македонската ојконимија формата Церово е многу присутна и фреквентна.

Церово е стара населба која се споменува во пописните дефтери од 1468 год. Првите забележани жители во с. Церово во 1467/8 г. се Михо, протугер, Ненче, син на полјак; Петко, син на Ѓорго; Милко; Божиќ; Петко, Продан; Ѓон; Петко, син на Димитри; Данче (Даоче); Леко; Васил поп; Тодор; Јандре Боин; (?); Радослав, син на попот; Петко Ковач; Богдан, син на Преспе; Петко Станче, Новак Ковач; вдовица Јована; вдовица Кала; Радослав; Бојко; Ѓурица; Васко. Милчин, Кирјак. Церовци плаќале вкупно данок 2.719 акчиња и тоа за: пченица 800, јачмен и граор – 520, данок за свињи и данок за овци, данок за лен и данок за бостан, данок за воденици, па свадбарина, и данок за нијабет (казни) 30 акчиња. Запишано е дека имало 24 семејства и 2 вдовици или изразено во бројка: 138 жители, додека во 1568 г. имало 11 семејства и 20 неженети или изразено во бројна состојба: 75 жители.

Во општите пописни дефтери е регистрирано со формата Церово - рудник¹¹⁷ е фитонимско име од *цер* кое во нашата топонимија е многу фреквентно. Селото Церово е запишано во Слечанскиот кодик од XIV век.¹¹⁸ Во

еден судски документ од 1623 г. е, односно договор за заем е запишано дека на заемодавецот Хаџи Хусеин: „му се должни „сите жители на село Церово“. Во 1639 г. селото Церово е регистрирано во христијанските села во Битолската каза со 20 куќи. Во 1797 г. исто така е регистрирано селото Церово.¹¹⁹

Во 1900 г. Церово имало 195 жители, во 1905 г. 160 ж., во 1914 г. 327 ж. (максималне број жители), во 1925 г. 238 ж., во 1931 г. 255 жители. По Втората светска војна, во 1948 г. 259 ж., во 1953 г. бројот на жители се зголемил на 291 ж., во 1961 г. поради емиграција се намалил на 211 ж., во 1971 г. на 153 ж., во 1981 г. 67 ж., во 1994 г. 10 ж., и во 2002 година на само 2 жители. Во 2015 година во Церово живее само 1 жител кој се заминава со огледување овци и кози. Најголем дел од церовците се иселиле во градовите на РМ и во многу држави во светот.

Во селото има куќи, околу 50-тина, сите се напуштени од иселените. Се сидани од кршен камен во кал, покриени со ’ржаќаница, додека некои од нив препокриени со ќерамиди. За сидање употребувале и керпич. Фасадите им се малтерисани и варосани на предната фасада на катот каде што има чардак. Карактеристично е што неколку куќи во светот се покриени со бибер – цреп. Генерално, поголемиот дел од селото е во рушевини.

Селото го празнувало Илинден, и во Церово има црква посветен на прор. Св. Илија. Пророкот Илија живеел 900 год. пред Христа (роден 816 пр.хр. во местото Тесвит. Во државата владеел немир зашто царот Ахав бил многу нечесен и паган. Кога меѓу народот завладеал неморал пророкот Илија се помолил на Господа и три год. дожд не заврнал и меѓу народот зафатил голем глад. Земјата испукала, изворите и

¹¹⁷ Соколовски, 1971, 230

¹¹⁸ Селишчев, 1933, 64

¹¹⁹ Матковски, 1980,8, 108

реките секнале, а многу стока и луѓе изумреле. Народот се помолил на прор. Илија и тој на Господа му се помолил па заврнал дожд. Кога Исус Христос, по 900 год. подоцна се преобразил на ридот Тавор (на Преображение) за да им покаже на своите апостоли како ќе воскресне после смртта Тие виделе дека воскреснал. На Св. Илија многу елементи му се препишуваат од врховниот пагански бог на Словените – громовникот Перун. Илинден е аталија (строг) празник.

Црквата прор. Св. Илија во Церово, подигната 1875 год., претставува еднокорабна градба покриена со дрвен свод. Има полукружна апсида со мало прозорче. Сидана е со кршен камен, а со употреба на делкан бигор на венецот и отворите. Западната страна е малтерисана, а другите се фугирани. Сводот е изработен од дрвени греди и плетеница. Покасно е препокриена со ќерамиди. Така, во поново време покривот е од ќерамиди и камени плочи на апсидата.

Црквата има влез на западната страна на кој во полукружно засводена ниша се наоѓа претставата на св. Илија. Во внатрешноста на црквата нема жовопис. Иконите на иконостасот се од XIX век.

На неколку километри од с. Церово, по кажувањето на селаните има уште една црква, посветена на св. Илија која била обновена во поново време. Порано, селото било таму лоцирано, во близина на оваа црква.

ИСЧЕЗНАТИ СЕЛА

МУРГАШЕВО

Мургашево во пописниот дефтер од 1468 г. е заведено под името Мургашва, со два дела – две маали. Во **првиот дел** се споменуваат следните жители: Јован, син на Богдан; Никола,

син на Јован; Стојко, син на Јован; Грдан, син на Јован; Миле, сиромав; Еаде, брат на Михо; вдовица Зуја; вдовица Јована; Нене, син на Петко; Душман, син на Драгија; Шпрго, син на Душан; Сабе, син на Манко; Божидар, син на Ратко. Вкупно семејства 10, неженети 1, и вдовици 2, или вкупно 13 семејства со 55 жители. Жителите плаќале данок за пченица 320 акчиња (сребрени пари), за јачнеб 100, ушур од лозја – 100 акчиња, за бостан – 20, за улишта – 20, санок за свињи ш 15, данок за воденици – 10, за лен – 4, за овошје – 10, за свадбарина – 30 и испенце 312 или вкупно 941 акче.

Во **втор дел** од Мургашево се заведени следните жители: Степан, син на Стојко; Еаде, син на Ѓоре; Тодор, син на Алекса; Јовко, син на Атале; Којчин, син на Ковач; Никола, син на Варсак; Пејо, син на Којчин; поп Јован; Бојко, син на Стајко; Раде, син на Стајко; Бојко, син на Рајо; Мирко, син на Стане; Петко, брат на Мирко; Дујо, син на Мано; вдовица Срајка; Ивко, сиромав; Петко, сиромав; Јанде, син на Никола; Васо (или Вачо), син на Никола; вдовица Дујка; Раде, син на Добре; Андреја, син на Тодор; Ѓон, брат на Андреја; Андреја, брат на Рајо; Доне, син на Петко; Антоние Калугер. Вкупно семејства 22, неженети: 2 и вдовици 2, или се вкупно 26 или вкупно 120 жители. Жителите плаќале данок за пченица 800 акчиња (сребрени пари), за јачмен 600, ушур од лозја 350 акчиња, за бостан 34, за улишта 20, данок за свињи 55, данок за воденици 30, за коноп 3, за лен 14, за овошје 10, за свадбарина 60 и испенце 962 или вкупно 2838 акчиња¹²⁰. Сумирано во двата дела од Мургашево имало 25 семејства во кои

¹²⁰ Испенце е данок што го плаќале христијаните во Османската Империја и тоа сите способни и тоа сите способни лица што биле регистрирани во дефтерот. Секој способен христијанин плаќал по 25 акчиња, вдовиците плаќале по 6 акчиња, додека сиромасите не плаќале

живееле 175 жители и вкупно плаќале 3779 акчиња.

Во 1568 год. Мургашево е напишано во дефтерите на едно место т.е. под едно име. Не се споменува данок, освен дека имало 17 фамилии, 8 неженети и 1 вдовица со вкупно 97 жители.

Во селото од секогаш имало црква, а покасно со населување на муслимани била изградена и џамија. Денес, како белег на минатите векови, остатоците на старото село Мургашево има многу малку, и тоа траги од старата црква, а џамијата е напуштена и е пред распаѓање.

Мургашево во 2015 година претставува составен дел на град Демир Хисар. Селото е урбанизирано со улици и комунални објекти.

ВЛАШЦИ

Влашци били маало-Демирхисарско¹²¹ - село кое, најверојатно се наоѓало во Горни Демир Хисар на просторот помеѓу Суво Поле и село Велмевци. Било мулк на Мурат. Првите жители на селото биле: Никола, син на Мано; Радоја, син на Боѓол; поп Петре; Томко (или Думко), зет на Васил; Јован, син на Томко; Дујко, сиромав; Димитри Приезда; Миле, син на Стале; Радан, сиромав; Радослав, Србин; Раде, сиромав; Никола, син на Мануел; Крајо, брат на Добре; Миле, син на Бојко; Петко, син на Ѓорго; Божик, сиромав; Драгош Петко; Драгош Петко; Пејо, си на Драгош; Дујко, син на Черп; Добре, син на Преспанчанецот; Раде, син на Калуѓер; вдовица Рада; Димитри, син на Тодор; Димитри, син на Мартин; Никола, син на Димитри; Музак, син на Черп; Велко, син на Черп; Стајко, говедар; Бојко, син на

Драго; Пројо, син на Пејо; Миле, син на Черп, зет на Димче; Никола, син на Димитри. Семејства: 33, вдовици 1 вкупно 34 или 169 жители, додека во 1568 г. броело 192 жители. Натаму низ вековите селото не се споменува. Во 1468 г. плаќале вкупно данок: 3.788 – од нив 1200 само ушур за лозје и 825 акчиња за испенце. Се плаќало за: лен, кожурци (свилена буба), данок за свињи за за улишта, за бостан и за свадбарина и нијабет¹²². Селото спаѓало во средно развиените селски населби. Се споменува и во 1905 г. како Лавци со 112 жители.

МЕТИМИРЦИ

Кажувањата за целосното потекло на селото говорат дека селото потекнува, од сега непостоечкото село Метимирци, кое е во заборав. Селото Метимирци се наоѓало од десната страна по течението на Црна Река во месноста која секогаш била обрасната со лескова шума, а ја нарекувале „Широка леска“, а сега се вика „Леска“, ама ја викаат и „Тумба Бакре“ поради фактор што Бакре ги чувал на тумбата овците до леската, што што ја викале „Тумбица“.¹²³ Распаднатите камења, растурени во површина пет-шестотини квадратни метри, говорат за постоењето на селото. Селото имало храм и селска слава. Голем број од населението се иселило во Света, Кутретино и други блиски села.

МЕЧКАРИЦА

Било мало село со неколку куќи лоцирано на превојот помеѓу Демир Хисар со Битолско Поле. Во 1900 година броело 26 жители а во 1905 г. 16 жители. За време на Балканските војни селото

¹²¹ Во Дефтерите за Битола и Битолско во XV и XVI век, се споменува дека ова село било сместено во Демир Хисар и имало назив демирхисарско (М. Соколовски, Битола и Битолско во XV и XVI век,

¹²² Нијабет – бил данок од глоби и казни од кадијата или од неговиот помошник т.е. застапник наботот врз градското и селското македонско население.

¹²³ Душан Бакрески (2007): Сказанија – брсјачки и полјански, Битола, стр.29-40; Душан Бакрески (2008): Корени дамнини, Битола, стр. 295

целосно е раселено и напуштено во урнатини. Денес тоа место е под шума и ливади

ДОБРОМИРОВО

Било село кое се наоѓало во пазувите на Бигла Планина, во непосредна близина на слепченскиот манастир Св. Јован Претеча. Населението се занимавало со сточарство и дрводелство. Селото било тимар на Азап. Запишано е во дефтерот од 1468 година, во лист бр. 32 со следниве жители: Мирче, син на Негослав; Леко, син на Пралог; Доно, син на Никола; поп Велјан; поп Димитри; Никола, син на поп; Василко, Јано син на Богдан; Драле; Бојо, син на Драле; Никола, син на Ѓурко; Томо, син на Губеро; Јован, сиромав; Степан, брат на Јован; Дико, син на Миладин; Синком син на Дабе; син на Којо Степан, брат на Бојо; Андреја, Арбанаш; Ѓуро, син на Андреја; Владе; Рајан, син на Владе; Братул, син на Владе; Васил, син на Владе; Божик, син на Арбанаш; Којо, син на Богој; Јанко, син на Којко; Којо, син на Робе. Вкупно 28 семејства, 1 неженет и 1 вдовица со вкупно 145 жители. Во 1568 г. селото имало 125 жители. Селото почнало да се намалува, бидејќи селаните слегувале во селото Слечче. Во селото имало и храм Св. Источен Петок. Поголемо иселување на селаните од селото во село Слечче започнува во XVIII век.

КРАГУЈ (Крагуево)

Исчезнато село кое било сместено во Долни Демир Хисар. Атарот на с. Крагуј се граничел од исток со с. Мургашево, од запад со Стругово – (било најблизу до тоа село), од југ со Кутретино и од север со Загориче. Селото не постои. Низ селото течело река која се вливала во Црна Река, носејќи ги водите низ с. Мургашево. Трката почнувала од изворот што бил во горниот дел на селото, излегувачи од една карпа каде се собирал орли. Ојконимот му

потекнива од зоонимот Крагуј – име на посебен вид на орли кои долго живееле. Токму на тоа место, т.е. над селото се собирале орлите Крагуј и ја преспивале зимата во карпата од каде извираше селската река. Жителите биле Македонци со христијанско потекло. Селото било тимар на Ахмед, син на Ќучук Рахман. Притежавал берат од пашата. Во војна одел секоја година самиот како буруме (во воена облека на самиот спахија која му била само за одење во војна со посебен вид на чалма).

Селаните биле многу храбри, борбени, работливи, достоинствени и секогаш биле вклучени во одбрана на својот народ. Се споменува до 1905 година кога и последните жители се иселиле од тоа село и се населиле во Кутретино, Стругово, Утово, други заминале во странство (Романија, Русија и Бугарија) бидејќи биле судени за учество во Илинденското востание. Во Стругово се преселиле многубројни фамилии.

Во 1468 г. селото било опорезено со 1.035 акчиеа, од кои 320 биле за пченица; 200 за 'рж и јачмен, па за лен, за озја, за свињи, ушур за лозје; за бостан, за воденици, за свадбарина и најмногу испенцето со 381 акче (сребреници). Плаќањето им било редовно.

Селото се споменува 1568 год. со следниве жители: Лазар, син на Радослав; Дапко, син на Братослав; Станиша, син на Добре; Тале, син на Димитри; Димко, брат на Станиша; Васил; Петко, брат на Добре; Стефан Петко; Панчо, син на Добре; Дано, син на Добре; Степан, син на Добре; Степан, син на Никола; Раде, брат на Степан; Стајко Дапко; Димитри Дапко; Ѓоре, син на Дапко; Димитри, син на Петко; вдовица Добра. Семејства 15, неженет 1 вк. 16 или вкупно 76 жители. Во 1568 г. селото е регистрирано со 63 жители. Се споменува и во 1900 г. со 40 жители и во 1905 г. со 32 жители.

ЧАГОР

Се споменува во 1468 г. со следниве жители: Велко, син на Петко; Групче, син на Петко; Димитри, син на Петко; поп Рајко, Стајко стар; Пејо, син на Стајко; Расомир, брат на Стајкио; поп Трајко; Димитри, син на Михо; Пејо, син на Михо; Никола, син на Михо; Ралче, син на Михо; Пејо, син на Ралче; Тале, син на Радослав; Ралче, син на Михо; Пејо, син на Ралче; Михал, син на Стариот; Тодор, син на Марко; Јиорфо, син на Марко; Пројко, зет на Михо; Еадослав седлар; Рајко, син на Беле; Тодор, син на Поточар; Ненче, син на Согач; Михо, син на Тане; Богдан, зет на Михо; Јорго, син на Коста; Тодор, син на Полјакот; Јонко, син на Рајче. Семејства; 23, неженети – 2, вкупно 25 или се 129 жители. Во 1568 г. имало 114 жители На жителите им било ставено данок 1 380 златници, од кои: 625 за иасоенце (данок за христијаните), 320 за пченица, 300 за јачмен и 'рѓ, па за лен, за улишта, данок за свињи; за свадбарина. Данокот морало да го платат зашто следувале најстроги

казни: опожарување на селото, на посебот, касапење на човечкото тело и други строгости. Селаните од Чагор, главно, се преселиле во село Лопатица, Стругово, Лисолај, Суводол и др. поблиски села. Повторно село Чагор се споменува во 1900 г. со 130 жители и во 1905 година со 48 жители.

ЧЕГЕЛ

Чегел било село кое се поменува со имињата: Ч'н'ги или Ч'г'а - смесетно некаде во Демирхисарско. Во пописот од 1468 година се споменуваат следниве жители: Владислав; вдовица, жена на Пројко; Стајо, брат на Владислав; Тода, вдовица, жена на Никола Хрељаник; Бело Стале. Семејства 5, вдовици 2, со вкупно 33 жители. Се споменува и во пописот од 1568 год. со 38 жители. Натаму селото не се споменува. Точното место каде било сместено не се знае. Се претпоставува дека се наоѓало некаде покрај Црна Река.

Административна карта на Општина Демир Хисар

ПРИЛОЗИ

Табела 1. Бројно движење на населението по населби за 1468, 1568, 1900, 1905, 1914, 1925 и 1931 г.

Р.б.	Име на населба	Година						
		1468	1568	1900	1905	1914	1925	1931
1.	Бабино	137	140	430	480	520	535	560
2.	Базерник	95	86	350	400	395	342	385
3.	Бараково	20	28	72	72	95	69	64
4.	Белче	90	88	100	128	78	89	92
5.	Боиште	152	165	650	720	716	750	765
6.	Брезово	179	217	560	800	620	655	723
7.	Вардино	177	121	200	288	406	465	500
8.	Велмевци	77	141	738	960	725	775	791
9.	Вирово*	143*	159*	350	400	525	492	668
10.	Големо Илино*	292*	202*	640	624	382	498	628
11.	Граиште	119	38	180	200	208	211	180
12.	ДЕМИР ХИСАР	595*	134*	240*	240*	-	-	-
13.	Доленци	25	144	330	360	310	334	317
14.	Единаковци	266	125	300	320	379	378	429
15.	Жван	317	154	340	360	66	451	492
16.	Железнец*	85*	125*	320	320	293	347	356
17.	Журче	342	151	350	400	490	519	589
18.	Загориче	136	85	140	128	76	99	118
19.	Зашле	107	100	280	320	380	410	512
20.	Кочиште	127	153	120	296	202	103	138
21.	Кутретино	147	64	52	64	71	109	128
22.	Лесково	197	100	260	280	403	346	467
23.	Мало Илино	-	-	500	480	404	395	365
24.	Мренога	124	145	405	400	380	64	369
25.	Ново Село	-	-	200	300	12	107	147
26.	Обедник	324	214	250	120	-	239	247
27.	Прибилци	196	288	450	480	21	222	272
28.	Радово	62	51	250	216	315	244	321
29.	Ракитница	166	142	255	240	246	280	280
30.	Растојца	131	144	170	200	195	232	232
31.	Света	263	279	325	336	375	386	458
32.	Сладуево*	25*	65*	37*	80	55	58	18
33.	Слепче	341	452	570	800	699	717	746
34.	Слоештица	80	68	650	720	723	660	801
35.	Смилево*	347*	116*	2270*	2500*	941*	750	846
36.	Сопотница	405	441	560	640	693	692	907
37.	Стругово	155	111	320	320	494	427	467
38.	Суво Грло	70	136	55	48	88	104	120
39.	Суводол	128	89	120	60	259	153	208
40.	Утово (Јетово)	-	-	70	112	94	52	49
41.	Церово	138	75	195	160	327	238	255
42.	Влашци-Лавци	104	164	-	112	-	-	-
43.	Крагуево	-	-	40	32	-	-	-
44.	Грешница	62	-	-	-	-	-	-
45.	Мечкарица	-	-	26	16	-	-	-
46.	Чагор	-	-	130	48	-	-	-
47.	Ченгел	33	38	-	-	-	-	-

*/ Во првите два пописа од 1468 и 1568 година регистрирани се две села Вирово, Горно со 195 и 118 жители и Долно Вирово со 97 и 41 жител. Во првите два пописа регистрираме само едно село Илино. Во првите два пописи наместо село Железнец се споменува Демир Хисар. Во првите пописи селото Сладуево е запишано како Сладуево, а во 1900 година како Златково. Во првите пет пописи регистрираме и село Старо Смилево со 65, 53, 78, 70 и 120 жители. Демир Хисар е забележано како Мургашево. Во делот на Железник уште се споменуваат селата Големо Црско, Мало Црско, Цер а во некои описи и селата Прострање или Спрострање и Острилци.

Извор на податоци: Методија Соколовски, Битола и Битолско во XV и XVI век, МАНУ, Прилози, година VI, број 2, Скопје, 1975 година; Методија Соколовски, Прилеп и Прилепско во втората половина на XVI век, МАНУ, Прилози, година IX, бр. 1, Скопје, 1978 година; Методија Соколовски, Охрид и Охридско во XVI век, МАНУ, Прилози, година II, бр. 2, Скопје, 1971 година; Методија Соколовски, Преспанска нахија во текот на XVI век, Годишен зборник на филозофски факултет, Книга 24-25, Скопје, 1973 година; Турски документи за историја на македонскиот народ – Опширен пописен дефтер № 4 (1467-1468), Историски архив на Македонија, Скопје, 1971 година, под редакција на Методија Соколовски и Александар Стојановски; Турски документи за историја на македонскиот народ – Опширен пописен дефтер од XV век, Том II, Скопје, 1973 година, под редакција на Методија Соколовски; Турски документи за историја на македонскиот народ – Опширен пописен дефтер од XV век, Том, Скопје, 1976 година; Ѓорѓи Димовски – Цолев и Ѓорѓи Грамосли, Статистички податоци за Битолско во XV век и Битола во XV и XVI век, ДНУБ, Прилози, бр. 30-31, Битола 1979 година; Група автори, Охрид и Охридско низ историјата Книга II, ИНИ, Охрид, 1978 година; Васил Кънчов, Македонија, Етнографија и Статистика, Софија, 1900 година; D.M. Brancoff, La Macedonie – population chretienne, Paris, 1905, pg. 270 (pg. 172 и 175); Мил. Ант. Вујчиќ, Речник места ослобоѓеној области старе Србије, Београд, 1914 године; Упоредни преглед на населените места и населението према 1948 г., 1930 и 1925 година, (издание во ракопис на РЗС на СР Македонија).

Табела 2. Бројно движење на населението по населени места според пописите од 1948 до 2015 година

Р.б.	НАСЕЛБА	Година и број на население							
		1948	1953	1961	1971	1981	1994	2002	2015
1.	Бабино	547	533	451	320	194	70	34	10
2.	Базерник	412	360	244	210	154	83	52	20
3.	Бараково	119	125	118	94	90	84	67	50
4.	Белче	154	154	170	175	199	208	245	250
5.	Боиште	686	661	495	382	180	22	7	2
6.	Брезово	700	639	510	313	197	69	62	50
7.	Вардино	802	692	543	491	419	327	266	250
8.	Велмевци	619	511	227	124	87	18	7	20
9.	Вирово	653	630	461	435	345	217	151	90
10.	Големо Илино	618	604	412	296	208	91	52	25
11.	Граиште	141	312	311	275	260	164	145	90
12.	Демир Хисар	543	902	1129	1828	2283	2447	2593	2500
13.	Доленци	442	464	402	318	242	150	97	50
14.	Единаковци	580	639	588	595	552	384	338	350
15.	Жван	779	907	904	781	699	506	428	300
16.	Железнец	358	398	311	216	133	86	57	15
17.	Журче	739	766	704	597	527	285	255	150
18.	Загориче	208	225	247	257	299	140	115	140
19.	Зашле	414	453	402	202	103	48	42	20
20.	Кочишта	267	284	274	177	110	45	38	30
21.	Кутретино	159	161	164	198	179	271	301	350
22.	Лесково	322	320	215	67	1	-	-	1
23.	Мало Илино	387	346	315	220	167	106	50	30
24.	Мренога	544	493	414	361	288	185	107	65
25.	Ново Село	251	274	239	170	120	50	35	20
26.	Обедник	481	487	408	407	479	382	273	230
27.	Прибилци	481	482	436	428	362	287	266	60
28.	Радово	218	222	179	141	98	28	13	6
29.	Ракитница	351	364	305	171	83	40	20	16
30.	Растојца	268	286	238	138	81	40	19	10
31.	Света	557	608	545	591	590	403	332	320
32.	Сладуево	106	126	109	96	105	81	77	50
33.	Слепче	1143	1108	1099	1079	1031	791	719	730
34.	Слоештица	878	841	746	620	535	299	221	180
35.	Смилево	1341	1339	1158	732	689	384	321	250
36.	Сопотница	985	1070	956	1220	1261	986	929	1000
37.	Стругово	645	644	607	548	535	353	286	220
38.	Суво Грло	157	156	143	102	62	27	8	2
39.	Суводол	457	487	448	478	568	426	415	450
40.	Утово	133	131	119	98	130	51	35	25
41.	Церово	259	291	211	153	67	10	2	1
ВКУПНО		19904	20495	17957	16104	14442	10644	9497	8428

Извор на податоци: SZS, Konačni rezultati popisa stanovništva od 15 marta 1948, Knj. I, Beograd, 1951 g.; SZS, Popis stanovništva 1953, Knj. I, Beograd, 1959 g.; ЗСНРМ, Население и домаќинства, по населби (според пописите од 1948, 1953 и 1961 г.), Скопје, 1962 година; РЗС, Први резултати од пописот на населението, домаќинствата и становите во 1971 година; РЗС, Први резултати од пописот на населението, домаќинствата и становите во 1981 година, Статистички преглед 139, Скопје, 1984 год.; РЗС, Население во градовите на РСМ 1948 – 1981 година, Статистички преглед 162, Скопје, 1986 г.; РЗС, Први резултати од пописот на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во 1991 година, Статистички преглед 208, Скопје, 1991 год.; ЗСРМ, Први резултати од пописот на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во Р.Македонија во 1994 година, Документација од пописот, Книга V, Скопје, 1997 година. Никола В.Димитров (2001), Демогеографска анализа на миграционите движења во југозападниот дел од Република Македонија, Докторска дисертација, ракопис; ДЗС Попис на населението, домаќинствата и становите на Р.Македонија, 2002, Дефинитивни податоци, Вкупно население, домаќинства и станови, Дефинитивни податоци по населени места, Книга X, Скопје, мај 2004 г. Теренско истражување во текот на 2015 година. Пресметувањата се од страна на авторите.

Табела 3. Населени места во Општина Демир Хисар, според надморска височина, површина, структура на атарот и број на жители од 1994, 2002 и 2015 година

Ред бр.	Населба	Надм вис.	Повр. атар (км ²)	Аграрна структура на атарот во ха				Жители		
				вкупно ха	Обр. земј.	паси-шта	шуми	1994	2002	2015
1	Бабино	740	19,9	864	266	161	477	70	34	10
2.	Базерник	950	13,0	1276	172	370	734	83	52	20
3.	Бараково	610	1,8	177	98	78	1	84	67	50
4.	Белче	650	3,0	284	89	59	136	208	245	250
5.	Боиште	910	21,7	2110	439	495	1176	22	7	2
6.	Брезово	970	20,8	1982	443	1213	326	69	62	50
7.	Вардино	600	8,8	854	234	222	398	327	266	250
8.	Велмевци	-50	18,3	1803	75	624	1104	18	7	20
9.	Вирово	640	17,5	1728	235	515	978	217	151	90
10.	Големо Илино	980	20,6	1880	327	628	925	91	52	25
11.	Граште	610	3,6	333	210	70	45	164	145	90
12.	Дем Хисар	635	5,5	438	204	97	137	2447	2593	2500
13.	Доленци	700	10,6	800	218	21	561	150	97	50
14	Единаковци	670	8,7	829	345	306	178	384	338	350
15.	Жван	690	9,3	859	249	154	456	506	428	300
16.	Железнец	730	12,8	1048	151	547	350	86	57	15
17.	Журче	700	22,6	2113	291	129	1693	285	255	150
18.	Загориче	674	4,8	389	174	42	173	140	115	140
19.	Зашле	1220	19,1	1897	140	1242	515	48	42	20
20.	Кочишта	730	12,1	1181	175	186	820	45	38	30
21.	Кутретино	650	3,9	366	179	61	126	271	301	350
22.	Лесково	1000	8,4	*	*	*	*	-	-	1
23.	Мало Илино	910	16,6	1389	250	640	499	106	50	30
24	Мренога	760	14,5	1402	183	45	1174	185	107	65
25.	Ново Село	670	5,4	514	151	81	282	50	35	20
26.	Обедник	750	21,3	2042	323	36	1684	382	273	230
27.	Прибилци	670	10,5	927	290	178	459	287	266	60
28.	Радово	1010	4,9	479	129	174	176	28	13	6
29.	Ракитница	690	4,8	465	103	143	219	40	20	16
30.	Растојца	720	8,0	781	125	116	540	23	19	10
31.	Света	710	13,7	1329	337	359	633	403	332	320
32.	Сладуево	635	1,2	115	80	11	24	81	77	50
33.	Слепче	680	24,5	2369	365	267	1737	791	719	730
34.	Слоештица	770	21,4	2077	339	226	1512	299	221	180
35.	Смилево	880	16,6	1619	104	113	1402	384	321	250
36.	Сопотница	670	17,6	1621	482	289	850	989	929	1000
37.	Стругово	710	16,7	1611	387	224	1000	353	286	220
38.	Суво Грло	720	4,6	440	79	120	241	27	8	2
39.	Суводол	670	11,9	1117	262	185	670	426	415	450
40.	Угово	690	2,9	287	110	15	162	51	35	25
41.	Церово	970	7,7	652	175	213	264	10	2	1
	Демир Хисар	-	491,6	44447	8955	10655	24837	10644	9497	8428

Изво: РГЗ (1982): СР Македонија низ катарстаска евиденција, Скопје; Попис на населението 1994, 2002, Податоците за бројот на населението за 2015 година се од теренско истражување.

Табела 4. Споменици и спомен обележја на загинали борци од Демир Хисар за одбрана на Македонија кои се подигнати на подрачјето на Општина Демир Хисар

Ред бр.	Презиме и име	Роден и живеел во село	Година на раѓање - загинавање	Место на подигање на споменикот
1.	Јосифовски Јанкула	Велмевци	1918 – 1946	Велмевци
2.	Јордан Пиперката	Козица	1871 – 1903	Велмевци и Жван
3.	Ивановски Јордан	Железнец	1924 – 1944	Железнец
4.	Милошевски Велјан		1920 - 1944	
5.	Виданоски Вецко	Зашле	1920 – 1944	Зашле
6.	Симоновски Стојко		1923 – 1944	
7.	Веле Марков	Ракитница	1870 – 1902	Демир Хисар
8.	Лазаревски Стојан	Мургашево	1925 – 1944	Дисар Хисар
9.	Јолевски Борис	Вардино	1921 – 1944	Вардино
10.	Ѓорѓиевски Трајко	Света	1919 – 1944	Света
11.	Јошевски Љубе	Прибилци	1924 – 1944	Прибилци
12.	Клечковски Петре	Слепче	1920 = 1944	Слепче
13.	Груевски Стојко	Устово	1919 - 1944	Устово
14.	Груев Даме	Смилево	1871 – 2006	Смилево
15.	Огненовски Трајан	Лесково	1921 – 1944	Лесково
16.	Велјановски Манојло	Растојца	1925 – 1944	Растојца
17.	Деспотовски Трајан		1925 - 1944	
18.	Јовановски Милош		1926 - 1945	
19.	Соколовски Јане		1890 - 1944	
20.	Сотировски Крсте		1915 - 1944	
21.	Тренчевски Мито		1924 - 1944	
22.	Кузмановски Миле		1922 - 1944	
23.	Блажевски Ванчо	Ново Село	1915 – 1944	Ново Село
24.	Трајковски Јордан		1921 - 1945	
25.	Христовски Борис		1922 - 1945	
26.	Митревски Стеван	Журче	1923 – 1944	Журче
27.	Мијаковски Раде	Радово	1922 – 1945	Радово
28.	Велјановски Ѓорѓија	Боиште	1925 – 1945	Боиште
29.	Дамевски Богоја		1919 - 1945	
30.	Илијовски Наум		1910 - 1944	
31.	Велјановски Миле		1910 - 1944	
32.	Велјановски Миле		1912 – 1944	
33.	Стефановски Алексо		1924 - 1945	
34.	Ѓорѓијовски Тале		1921 - 1944	
35.	Велјановски Војне	Вирово	1923 - 1945	Вирово
36.	Спировски Никола		1923 - 1945	
37.	Петровски Сарафил	Мрењнога	1922 - 1945	Мренога
38.	Недановски Соколе		1924 - 1944	
39.	Радевски Наумче		1922 – 1945	
40.	Поповски Максим		1923 - 1945	
41.	Лопатаровски Димо	Брезово	1923 - 1945	Брезово
42.	Цветковски Ристо		1924 - 1945	
43.	Митревски Вецко		1923 - 1945	
44.	Поповски Мито	Слоештица		Слоештица
45.	Мреношки Петре	Сопотница	1925 - 1944	Сопотница
46.	Пејковски Василе		1923 - 1945	
47.	Мондовски Цане		1922 - 1944	
48.	Браевски Стојче		1922 - 1944	
49.	Брилевски Васил	Мало Илино	1922 - 1944	
50.	Маглоски Трајче	Смилево	1924 - 1943	Смилево
51.	Грамаковски Пецо		1926 - 1945	
52.	Трамевски Целе		1923 - 1945	
53.	Ристевски Милош	Слепче	1925 - 1944	Слепче

Извор: Солунчевски, М. (2013) Развојот и системот за одбрана и заштита во Општина Демир Хисар во дваесеттиот век, стр.67-70

Табеларен преглед на верски објекти во Демирхисарските села

Ред бр.	Ојконим на селото	Црква-храмови /верски празник	Година	Слава на селото	
				Име на славата	Датум
1	Бабино	Св. Николај Мираклијски	1858	Св. Никола	2. VI
2.	Базерник	Св. Атанасиј Велики	1891	Атанасовден	15. V
3.	Бараково	Св. Мала Богородица	1942	Богородца	21. IX
4.	Белче	Св. Николај Мираклијски Св. Никола Чудотворец - Арбанашки	1925	Св. Никола летен	2. VI 22. V
5.	Боиште	Св. Ѓорѓи Победоносец Св. Петка Параскева	1850	Ѓурѓовден Петковден	6. V 27. X
6.	Брезово	Св. вмч Ѓорѓој Св. Пророк Илија Св. Никола	1835 XVII	Ѓурѓовден Илинден Св. Никола	5. V 2. VIII 2. VI
7.	Вардино	Св. вмч Николај (Св. Архангел) Манастир Св. Тома (Шути манастир) Св. Елена и Константин	XIX	Св. Никола Св. Тома	2. VI 19. X 3.VI
8.	Велмевци	Св. мач. Марина (Огнена Марија) Св. Илија Св. Богородица Св Петка	2006 1838 1874 1999	Огнена Марија Илинден Мала Богородица Св. Петка	30.VIII 2.VIII 21. IX 8. VIII
9.	Вирово	Св.Николај Мираклијски, Св.Талалеј Св. Петка Вов. Пресвета Богородица– Пречиста	XIX	Св. Никола Св. Петка	2. VI 8. VIII 4. XII
10.	Големо Илино	Св.вмч. Петка Св. вмч. Николај	XVII XVII	Петковден Св. Никола летен	27. X 2.VI
11.	Граште	храм Св. Леонтија	1927	Св. Леонтије	24.XII
12.	Демир Хисар	храм Св. мч. Никола Мириклијски		Св. Никола	2 VI
13.	Доленци	Усп. на прсв. Богородица Св. Атанасиј Велики	1851	Гол. Богородица Св. Атанасиј	28. VIII 31.XII
14.	Единаковци	Св. Николај Мираклијски	1884	Св. Никола	2 VI
15.	Жван	храм Св. вмч Димитриј Солунски храм Св.вмч Параскева Петка Манастир Св. Архангел, црква Св. Пророк Илија	1638 1931	Митровден Св. Петка Петковден Илинден	8. XI 8.VIII 27.X 2.VIII
16.	Железнец	храм Усп.на прсв. Богородица	1852	Голема Богородица	28. VIII
17.	Журче	храм Усп.на прсв. Богородица Манастири Св. Атанасиј Александриски (Журечки манастири)	1885 1617	Голема Богородица Св. Атанасиј	28. VIII 31.XII
18.	Загориче	Св. Николај Мираклијски	1885	Св. Никола летен	21. VI
19.	Зашле	Св. Пророк Илија Манастир Св. Ѓорѓија	1888	Илинден Ѓурѓовден	2.VIII 6. V
20.	Кочишта	Св. Никола Мираклиј - Чудотворец	1850	Св. Никола	2 VI
21.	Кутретино	Св. Никола Св. Константин и Елена		Св. Никола	2.VI 3.VI
22.	Лесково	Св. Пророк Илија	XIX	Илинден	2.VIII
23.	Мало Илино	Св. Пророк Илија	XIX	Илинден	2.VIII
24	Мренога	храм Св. Спас	1889	Спасовден	20.V
25.	Ново Село	Св. Архангел Михаил	XIX	Арангел	11.IV
26.	Обедник	Прсв.Богородица,1850, обновена 1973 Џамија	1973	Голема Богородица	28. VIII
27.	Прибилицы	Рожд.Прсв. Богородица	1973	Мала Богородица	21.IX
28.	Радово	Св. Архангел Михаил	XIX	Арангел Михаил	21. XI
29.	Ракитница	храм Св. вмч Димитриј Солунски	XVI	Митровден	8. XI
30.	Растојца	Св. Ѓеорѓиј Победоносец		Ѓурѓовден	6. V
31.	Света	храм Св. Пантелејмон Св. Петка - Параскева	XIX	Пантелејмон Петковден	9. VIII 27. X
32.	Сладуево	Св. Илија		Илинден	2.VIII
33.	Слеепче	Св. Николај Мираклијски Ман. Св. Јован Претеча Ман. Св. Јован Теолог	1864 1393 XVII	Св. Никола Св. Јован-Иванден Св. Јован Крстител	2. VI 7. VII 19. I

34.	Слоештица	Успение на прсв. Богородица Св. Атанасиј Велики Св. Никола		Богородца Св. Атанас Св. Никола	28. VIII 15. V
35.	Смилево	Храм Св. вч. Ѓеоргиј Победоносец Св. Петка Св. Недела Манастир Св. Петар храм Св. вчч Димитриј Солунски	1911 XIX 1880	Ѓурѓовден Митровден	6. V 8. VIII 20. VII 12. VII 8. XI
36.	Сопотница	Св. Никола Манастир Св. Атанасиј	1874	Св. Никола летен Св. Атанасиј	2. VI 31. I-15. V
37.	Стругово	Св. Атанасиј Велики Манастир Св. Антониј	1891	Атанасовден Антониј	15. V 30. I
38.	Суво Грло	Св. Атанасиј Велики	1886	Атанасовден	15. V
39.	Сувидол	Храм Св. Константин и Елена Манастир Св. Богородица Џамија	1930	Константин Елена	3. VI 28. VIII
40.	Утово	Св. Николај Миравлијски	1874	Св. Никола, летен	2. VI
41.	Церово	Св. Пророк Илија	XIX	Илинден	2. VIII
Манастири во подрачјето на општина Демир Хисар, состојба 2015 година					
1.	Бабино - Слоештица	XIV	Св. Никола Топлички - Топлочки манастир	Стара градба	Св. Никола
2.	Вардино - Граиште		Св. Апостол Тома - Шут манастир		Св. Ап. Тома
3.	Големо-Мало Илино		Манастир Св. Пророк Илија	Нова градба	Илинден
4.	Жван		Манастир Св. Архангел Михаил	Стара градба	Атанасовден
5.	Журче	XVII	Манастир Св. Атанасиј Александриски	Стара градба	Антониј
6.	Слепче	1862	Манастир Св. Јован Крстител - Претеча	Реновиран	Иванден
7.		1627	Манастир Св. Јован Теолог	Реновиран	Иванден
8.		1880	Манастир Св. Богородица – Источен Петок	Обновена градба	Богородица
9.	Смилево		Манастир Св. Петар	Нова градба	Петровден
10.	Сопотница		Манастир Св. Атанасиј Велики	Нова градба	Атанасовден
11.	Стругово	1890	Манастир Св. Антониј Велики	Стара обновено	Антониј
12.	Суводол		Манастир Св. Богородица	Нова градба	Богородица

ЛИТЕРАТУРА И ДРУГИ ИЗВОРИ

- Бакрески, Д. (2008), *Света* – Корени, дамнини, Битола
Група автори, Охрид и Охридско низ историјата Книга II, ИНИ, Охрид, 1978 година;
Група Автори, Сопотница, Знање и имање, 1980 година,
Дамевски, Б. (1998), *Журче*, деветстотини години словенска населба (генеологија – фамилии – семејства – лица), Иларион, Охрид
Дамчевски, С. (1989) *Народен одбор на Општината Демир Хисар (1955-1965)*, Битола, ИА,
Димитров Н. В. (1998), *Битола урбано-географски развој* Битола: ДНУ - Битола.
Димитров, Н. и Огненовски Т. (2009) *Битолскиот регион*, Битола: Општина Битола, 305 с.
Димитров Никола В. (2001), *Демогеографска анализа на миграционите процеси во југозападниот дел на Република Македонија*, Скопје, (докторска дисертација во ракопис),
Димитров (Павлески) Н. (В.) (2009): *Велмевци* – предци и наследници, МЗ Велмевци
Димовски Ѓ. – Цолев и Грамосли, Ѓ.: Статистички податоци за Битолско во XV век и Битола во XV и XVI век, ДНУБ, Прилози, бр. 30-31, Битола 1979 година;
Институт за национална историја (1958), *Турски документи за проучување на македонската историја, 1827-1839*, V, Скопје.
Историја на македонскиот народ, ИНИ, Скопје, 1962 книга I,II,III од предисториското време до крајот на XVIII в.
Историја на македонскиот народ, група автори, издание на Институтот за национална историја на РМ, во три тома, Скопје, 1969 год.
Јоновски, Б., Божиновски, З.,(1988) *Во пламенот на Вториот илинден*, Киро Дандаро, Битола,,
К'нчов Васил (1900) *Македонија, Етнографија и Статистика*, София,
Крстевски Сл.: *Битисување, Демир Хисар*, 2014 г., стр.240
Вујчиќ, Мил. Ант., *Речник места ослобоѓеној области старе Србије*, Београд, 1914 г.;
Љубители на литература, култура, науки и уметност – коавтор Лозановски Вангелко (2005) *Демир Хисар и Демирхисарско низ вековите и денес*, Битола, - Македонија
Наумовски, Н. (1998) *Доленци низ вековите (монографија)*, ДНУ – Битола.
Општините во Р. Македонија, 1996, Скопје, КНИЦ
Општините во Р. Македонија 2006, Скопје.
Зашле и Кочишта – Луѓе времиња, обичаи
Панов М. (1993), *Селата во Република Македонија*, Книга 1 и 2, Скопје
Панов М. (1998), *Енциклопедија на селата во Република Македонија*, Скопје
Поповски В. и Панов М. (1998), *Општините во Р.Македонија*, Скопје;
Поповски В. (2006), *Општините во Република Македонија*, Скопје
Поповски В., Панов М. (1998) *Општините во Р. Македонија*, Мисла А.Д. Скопје.
Поповски Ж. Цветин (2003): *Брезово, вчера, денес, утре, Брезово*
SZS, Konačni rezultati popisa stanovništva od 15 marta 1948, Knj. I, Beograd, 1951 g.;
SZS, Popis stanovništva 1953, Knj. I, Beograd, 1959 g.;
ЗСНРМ, *Население и домаќинства, по населби (според пописите од 1948,1953 и 1961 г.)*, Скопје, 1962 година;
РЗС, *Први резултати од пописот на населението, домаќинствата и становите во 1971 година*; РЗС, *Први резултати од пописот на населението, домаќинствата и становите во 1981 година*, Статистички преглед 139, Скопје, 1984 год.;

РЗС, Население во градовите на РСМ 1948 – 1981 година, Статистички преглед 162, Скопје, 1986 г.;

РЗС, Први резултати од пописот на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во 1991 година, Статистички преглед 208, Скопје, 1991 год.;

ЗСРМ, Први резултати од пописот на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во Р.Македонија во 1994 година, Документација од пописот, Книга V, Скопје, 1997 година.

ДЗС Попис на населението, домаќинствата и становите на Р.Македонија, 2002, Дефинитивни податоци, Вкупно население, домаќинства и станови, Дефинитивни податоци по населени места, Книга X, Скопје, мај 2004 г.

ДЗС, Прогнози на населението на 30.06.2014 и 31.12.2014 според полот и возраста, по општини и по статистички региони (НТЕС 3 – 2007 година), Статистички преглед: Население и социјални статистики 2.4.15. 821 Скопје, јули 2015

РЗСНРМ, Население и домаќинства, по населби (според пописите од 1948, 1953 и 1961 г.), Скопје, 1962

РГЗ, (1982) СР.Македонија низ катастарска евиденција, Скопје;

Селишчев 1968 - А. М. Селишев, *Избран•е труд•*, Москва 1968

50 години ОУ „Гоце Делчев“ – Демир Хисар (1948/49 – 1998/99), монографска книга, Демир Хисар, 1999 г.

Соколовски. М. (1973) *Битолски кадиски сиџил*, Скопје: Архив на РМ.

Соколовски Методија *Битола и Битолско во XV и XVI век*, во сп. Прилози (Contributions) VI-2, МАНУ, Скопје, 1975 г.

Соколовски М. *Битола и Битолско во XV и XVI век*, во сп. Прилози (Contributions) VI-2, МАНУ, Скопје, 1975

Соколовски, М.: Прилеп и Прилепско во втората половина на XVI век, МАНУ, Прилози, година IX, бр. 1, Скопје, 1978 година;

Соколовски, М.: Охрид и Охридско во XVI век, МАНУ, Прилози, година II, бр. 2, Скопје, 1971 година;

Соколовски, М.: Преспанска нахија во текот на XVI век, Годишен зборник на филозофски факултет, Книга 24-25, Скопје, 1973 година;

Солунчевски, М. (2013) Развојот и системот за одбрана и заштита во Општина Демир Хисар во дваесеттиот век, Демир Хисар,

Солунчевски, М. (2005) Цивилна заштита, Скопје, Југореклам

Станковска, Љ. 1995 *Македонска ојконимија, книга II*, Скопје: Метаморфоза

Станковска, Љ. 1997 *Македонска ојконимија, книга II*, Скопје: Метаморфоза

Соколовски М. (1966) *Личните имиња и називите на населените места во Костурска и Мариовска нахија во Втората половина на XV век*, во сп. Македонски јазик год. XVII, 1966 196-230 стр. Според пописните турски дефтери бр. 237 од 1445 Но 4 од 1470/71.

Стојаноски, Ал. И Ѓоргиев, Ал. Населби и население во Македонија во 14 и 15 век, Скопје, ИНИ – Скопје.

Теренски истражувања на Никола Димитров и Трајко Огненовски (разговори со информатори)

Турски документи за историјата на македонскиот народ – Опширен пописен дефтер од XV век, Том II, Скопје, 1973, под ред. на М. Соколовски.

Турски документи за историјата на македонскиот народ – Опширен пописен дефтер од XV век, Том III, Скопје, 1976 година.

Турски документи за историјата на македонскиот народ, Опширни пописни дефтери од 15 век (1467- 1468), том 5, книга, 3, (под редакција на Методија Соколовски и др

Александар Стојановски) Скопје, 1971 г. Архив на Македонија. Опширни пописни дефтери бр. 993 и 988 од 1468 година.

Турски документи за историјата на македонскиот народ – Опширен пописен дефтер од XV век, Том II, Скопје, 1973 година, под редакција на Методија Соколовски;

Турски документи за историјата на македонскиот народ – Опширен пописен дефтер од XV век, Том III, Скопје, 1976 година;

Турски документи за историјата на македонскиот народ – Опширен пописен дефтер од XVI век, Том V, книга 3, Скопје, 1982 година;

Турски документи за историјата на македонскиот народ, опширни пописни дефтери од 16 век, (под редакција на Методија Соколовски и д-р Александар Стојановски) со опфат на Битолската нахија.

Турски документи за историјата на македонскиот народ – Опширен пописен дефтер од XIX век, книга 3, Скопје, 1998 година;

Турски документи за историјата на македонскиот народ, Опширни пописни дефтери од 15 век (1470, 1481, 1528) (под редакција на Методија Соколовски и д-р Александар Стојановски) Скопје, 1971 г. Архив на Македонија. Опширни пописни дефтери бр. 993 и 988 од 1468 година. Скопје, 1966

Турски документи за историјата на македонскиот народ од XIX век, кн. 3 Ск., 1982 г Упоредни преглед на населените места и населението према 1948 г., 1930 и 1925 година, (издание во ракопис на РЗС на СР Македонија)

Цветковски, Радован (1975) Од фолклорните и јазичните записи во демирхисарското село Сопотница, сп. Развитие, год. XII, бр.1,2 стр. 61 – 72.

Цветковски, Радован и Божо Стефановски (2008) Речник на демирхисарскиот говор, Скопје: Академски печат

Цветковски, Радован Од фолклорните и јазичните записи записи во демирхисарското село Сопотница, Развитие, год. XII, бр. 1-2 1975, Битола.

Цветковски, Радован Јазичните особености на демирхисарскиот говор, во кн. Отаде и одавде времето, изд !, „Акад. печат“, Скопје, 2003 г. стр. 256 – 317

Цветковски Радован (1996) Сказанија демирхисарски, ДНУ – Битола, анегдоти

Цветковски Радован (2003) Демирхисарски и други сказанија изд., Мисла, Скопје

Цвијиќ, Ј. (1991) Балканско полуострво, Београд.

Цветаева, Бистра, А. (1979) Село Смилево Битолско в национално-револуционерното движение, С. Народна библиотека „Кирил и Методи“ Сњофија.

Цветковска, Надежда (1998/99) Локалната управа во вардарскиот делна Македонија меѓу двете светски војни (1919-1941) Списание *Историја Сојуз на друштвата на историчарите на Р. Македонија*, год. XXXIV/XXXV, бр. 1-4, Скопје, 1998/1999., 57-58

Цветковски, Р. (2003) Јазичните особености на демирхисарскиот говор во „Отаде и одавде времето“, Скопје стр. 256.

Цветковски Р. (2003) *Сказанија демирхисарски* (анегдотски записи), Скопје и др. поетски и прозни дела со употреба на демирхисарски локализми.

Проф. д-р Никола В. Димитров, Роден е 1958 г. во Битола. Основно, средно и више образование завршува во Битола, а високо образование во 1984 г. во Скопје. Постдипломски студии заврши во 1992 година на Универзитетот во Скопје, Докторира на Институтот за географија на ПМФ при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје во 2001 година.

Од 1987 до 1994 година работи како наставник – професор по географија и историја во Цапари, Буково и Битола. Од 1994 до 2002 година работи како професор по географија во гимназијата „Јосип Броз Тито“ во Битола. Од

2002 година до 2008 година работи како советник за географија во Бирото за развој на образованието при Министерство за образование и наука на Р. Македонија. Од 2008 година па наваму работи на Факултет за туризам и бизнис логистика - Гевгелија при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, како професор и продекан, а од 2015 година е избран за декан.

Покрај наставната дејност, активен е и во научно - истражувачката работа објавил над стотина научни и стручни трудови, десет книги и три учебника од областа на географија, демографија и туризам. Напоредно со географијата негова потесна специјалност се: демографија, демогеографија, методика во наставата по географија, просторно планирање, туризам, регионален и рурален развој.

Учествувал во повеќе проекти. Членува во: Македонското научно друштво Битола од 1992 година, во кое извршувал повеќе функции, од 1984 година членува во Македонското географско друштво – Скопје. Основач и прв претседател е на Регионалното географско друштво „Геосфера“ – Битола, а членува и во други друштва и здруженија.

Бил организатор и активен учесник на дваесеттина научни симпозиуми, собири, конгреси и трибини. За својата досегашна работа е добитник на повеќе признанија, дипломи, плакети, сертификати и благодарници, а во 1999 година е добитник на групна награда „4 Ноември“ во Битола.